

Sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia sijoitettuna olleiden nuorten
aikuisten kertomana

Josiina Niemi
Pro Gradu- tutkielma
Sosiaalityö
Lapin yliopisto
2022

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomana

Tekijä: Josiina Niemi

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu- työ _X_ Sivulaudaturtyö __ Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: 71 sivua + kolme liitettä

Vuosi: 2022

Pro gradu tutkimuksen aiheena on sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomana. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millaisia kertomuksia lastensuojelulaitoksiin sijoitettuna olleet nuoret aikuiset kertovat sijaishuoltopaikan muutoksista ja kuinka kokemukset ovat vaikuttaneet pysyvyyteen sijoituksen aikana ja sen jälkeen. Tutkimuskysymyksenäni on, millaista kerrontaa sijoitettuna olleet nuoret aikuiset tuottavat kokemuksistaan laitossijoituksen pysyvyydestä ja sijaishuoltopaikkojen muutoksista.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on pysyvyyden käsite, joka ulottuu läpi tutkimuksen. Pysyvyyden käsitän tutkimuksessa sitä kautta, että kuinka sijaishuoltopaikan muutokset vaikuttavat pysyvyyteen sijaishuollon aikana. Pysyvyyden saavuttamattomuus vaikuttaa sijoituksen jälkeiseenkin aikaan, jolloin nuori voi ajautua itselleen epäsuotuisaan käytökseen. Pysyvyyden olen käsittänyt sen kolmiulotteisuuden kautta sijaishuollon kontekstissa. Pysyvyyden ulottuvuudet olen jakanut juridiseen, paikkaperusteiseen ja suhdeperusteiseen pysyvyyteen.

Tutkimusaineisto on kerätty kasvokkain yksilohaastatteluiden avulla. Tutkimukseen osallistui 4 täysi-ikäistä nuorta aikuista, joiden kaikkien kohdalla on tehty useampia sijaishuoltopaikan muutoksia. Tutkimus on narratiivinen, jolloin haastattelut toteutettiin nuorten aikuisten oman kerronnan kautta. Analyysimenetelmänä olen käyttänyt teemoittelua sekä juonianalyysiä, sillä koin nämä analyysimenetelmät sopivimmaksi omaan tutkimukseeni. Teemoittelun ja juonianalyysin kautta sain aineistosta esiin teemoja sekä juonellisen yhteyden, joka etenee ajallisesti läpi tulososion.

Tutkimusaihe on sosiaalityön tutkimukselle ja käytännölle merkityksellinen, sillä sijaishuoltopaikan muutoksia tehdään sijaishuollon laitoshoidossa paljon. Tarkkaa tietoa siitä, kuinka paljon näitä muutoksia tehdään, on vähän, mutta käytännön työn kautta huomasin niitä tehtävän monen yksittäisen nuoren kohdalla useampia hänen sijoituksensa aikana. On tärkeää ymmärtää, kuinka sijaishuoltopaikan muutokset, niiden kokemukset ja niiden vaikutukset näyttäytyvät nuorten aikuisten elämässä.

Sijoituksen alku, sijaishuollon aika ja sijaishuollon jälkeinen aika muodostavat tulososion pääluvut. Tämän ajallisen yhteyden kautta lukija pystyy ymmärtämään, millä tavoin pysyvyys näyttäytyy läpi koko sijoituksen. Tutkimuksen kannalta suurimmiksi tekijöiksi pysyvyyden edistämiseen näyttäytyy suhdeperusteisen pysyvyyden edistäminen, joka tarkoittaa merkittävien ihmissuhteiden edistämistä ja ylläpitämistä. Nuoret aikuiset kertoivat eniten suhteistaan perheisiin sekä ohjaajiin. Lisäksi tunne siitä, että nuoret saivat vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, näyttäytyy merkittävänä tutkimuksessa. Sijaishuollon jälkeisessä ajassa nuoret aikuiset nostivat tärkeäksi tiiviin tuen merkityksen itsenäistymisessä ja käytännön asioiden hoitamisessa. Tutkimukseni perusteella voi todeta, että pysyvyyden edistäminen sijaishuollon kokonaisvaltaisessa prosessissa on merkittävää ja nuorten omat kokemukset ovat tärkeää tietoa myös sosiaalityön käytännön työlle ja tutkimukselle.

Avainsanat: laitossijoitus, sijaishuolto, sijaishuoltopaikan muutos, lastensuojelulaitos, pysyvyys, kerronta, muistelu, kokemus, narratiivisuus.

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Lastensuojelun laitoshoido	3
2.1 Huostaanotto ja sijoitus sijaishuoltoon	3
2.2 Lastensuojelulaitokset ja sijaishuoltopaikan muutokset	6
3 Sijaishuoltopaikan pysyvyys	9
3.1 Sijaishuoltopaikan pysyvyys ja sen ulottuvuudet	9
3.2 Pysyvyyttä vaikeuttavat tekijät	12
3.3 Pysyvyyttä edistävät tekijät	14
4 Tutkimusasetelma.....	17
4.1 Tutkimuksen tehtävä	17
4.2 Ajan käsite, kerronta ja muistot tutkimuksessa	18
4.3 Narratiivisuus tutkimuksessa	21
4.4 Aineisto ja sen hankinta.....	23
4.5 Aineiston analyysi	25
4.6 Tutkimuseettiset tekijät tutkimuksessa	27
5 Sijoituksen alkuaika.....	30
5.1 Haastateltavien sijoitushistoria	30
5.2 Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen.....	33
5.3 Sijaishuoltopaikkaan tutustuminen.....	38
5.4 Nuoren näkemysten huomioon ottaminen	42
6 Pysyvyys sijaishuollon aikana	47
6.1 Ohjaajasuhteen merkitys nuoren pysyvyyteen	47
6.2 Sijaishuoltopaikan ulkopuolisten suhteiden merkitys	51
6.3 Sosiaalityöntekijät sijaishuoltopaikan muutosten tekijänä	55
6.4 Sijaishuoltopaikkojen muutokset ja niihin liittyvät tunteet	57
7 Sijaishuollon jälkeinen aika.....	59
7.1 Itsenäistymiseen valmistautuminen	59
7.2 Pysyvyyttä edistäviä asioita sijoituksen jälkeisessä elämässä	63
7.3 Sijaishuoltopaikkojen muutosten kehittäminen nuorten omasta näkökulmasta	66
8 Pohdinta.....	67
Lähteet.....	
Liitteet.....	

1 Johdanto

Pro gradu - tutkimukseni käsittelee sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia heidän itsensä kertomanaan. Tarkoitukseni on löytää tutkimuksessani vastauksia siihen, että millaisia kokemuksia sijoitettuna olleet nuoret aikuiset kertovat sijaishuoltopaikan muutoksista ja kuinka nämä muutokset ja niiden kautta tapahtuvat ilmiöt vaikuttavat pysyvyyteen sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset ovat täysi-ikäisiä. Tutkimuskysymyksenäni on, millaista kerontaa sijoitettuna olleet nuoret aikuiset tuottavat kokemuksistaan laitossijoituksen pysyvyydestä ja sijaishuoltopaikkojen muutoksista. Lisäksi pohdin sitä, kuinka suomalaista laitoshoidon sijaishuoltoa tulisi kehittää, jotta sijaishuoltopaikan muutoksia tehtäisiin vähemmän.

Lasten ja nuorten sijoitusten tutkiminen Suomessa on ollut vähäistä, etenkin heidän omien kertomustensa kautta. Tätä voi selittää sijoitukseen liittyvä suomalainen hiljaisuuden kulttuuri, joka on edelleen läsnä yhteiskunnassamme. (Eronen 2012, 101, 113.) Tutkimusta on tehty lasten ja nuorten monipaikkaisuudesta sekä yleisesti elämästä, arjesta ja kokemuksista lastenkodeissa, koulukodeissa sekä sijaisperheissä (esim. Törrönen 2003, Reinikainen 2009; Pösö 2004; Forsberg & Ritala-Koskinen 2018). Suomalaisessa yhteiskunnassa keskustelu lasten ja nuorten hyvinvoinnista on vahvasti läsnä, mutta kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi tai laitossijoitusten merkitys ei ole noussut tutkimuksellisesti esille (Laakso 2009, 26). Kuitenkin viime aikoina esimerkiksi laitoshoidon haasteet ovat nousseet keskusteluun. Jaana Laitinen (2020) puhuu *Talenti*-lehden kirjoituksessaan ”Rakkautta ja rajoituksia” siitä, että sijaishuollon rajoitustoimenpiteissä on haasteita. Rajoitustoimenpiteiden soveltaminen ei aina mene lastensuojelulain mukaisesti. Viranomaiset voivat myös kaihtaa rajoitustoimenpiteiden käyttämistä pelätessään, että niissä esiintyy väärinkäytöksiä. Ruth Chambersin ja kumppaneiden (2017, 393) mukaan ilman ymmärrystä sijaishuoltopaikkojen muutosten vaikutuksista nuoriin heidän itse kertomana, on mahdotonta kehittää sijaishuollon käytäntöjä ja poliittisia ratkaisuja. Voisikin siis sanoa, että sijaishuoltopaikkojen muutoksien tutkiminen on ajankohtaista ja sille on tilaa sosiaalityön tutkimuksessa.

Olen itse työskennellyt sijaishuollon laitoshoidossa. Sijaishuollon laitoshoidossa kiinnitin huomiota siihen, että sijaishuoltopaikan muutoksia tehtiin paljon. Tämä herätti kiinnostukseni siihen, millaisena sijaishuoltopaikan muutokset näyttäytyvät sijoitettujen nuorten elämässä, millaisena he kokevat ne ja kuinka ne ovat vaikuttaneet sijoitettuna olleiden nuorten elämään nykyhetkessä. Sosiaalityön käytäntö tarvitsee osakseen asiakkaan elämäntarinan kuuntelua, ymmärtämistä ja koostamista, sillä ilman asiakkaiden äänen esiin tuomista, emme voi ymmärtää heidän kokemusmaailmaansa (Juhila 2018, 20).

Sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomat tarinat kokemuksistaan tuottavat itsessään merkittävää tietoa sijaishuollon sosiaalityöstä. Koen tutkimuksellisesti merkittäväksi tarinoiden esiin tuomisen ja kuuntelemisen. Tarkoitukseni ei ole löytää yksiselitteisiä vastauksia siihen, että millaisena nuoret näkevät sijaishuoltopaikan muutokset, vaan tuon heidän tarinoitaan esille yksilöllisestä näkökulmasta heidän oman kerrontansa kautta. Tutkimukseni kautta nuoret itse pystyvät osallistumaan sijaishuollon kehittämiseen.

Johdantoluvun jälkeen toisessa luvussa avaan tutkimukseni keskeisimmät käsitteet sekä käyn läpi sijaishuoltoon sijoittamisen prosessin. Sijaishuoltopaikan muutosten kokemusten ymmärtäminen vaatii tietoa sijaishuoltoon sijoittamisen prosessista, sijaishuoltopaikan muutoksista sekä lastensuojelulaitoksista. Näiden käsitteiden avaaminen valmistaa lukijaa seuraaviin lukuihin. Tutkimuksen kolmas luku on teorialuku, joka käsittelee pysyvyyttä. Avaan pysyvyyden ulottuvuuksia sekä pysyvyyttä vaikeuttavia ja edistäviä tekijöitä sijaishuollossa.

Neljännessä luvussa käsittelen tutkimusasetelmaa ja metodologisia lähtökohtia. Käyn läpi tutkimuksen tehtävää sekä metodologisia valintoja. Lisäksi avaan ajan käsitettä, kerrontaa sekä muistoja, joiden ympärille tutkimukseni rakentuu. Tutkimukseni on narratiivinen tutkimus, jossa aiemmin sijoitetut nuoret aikuiset ovat saaneet kertoa vapaasti omista kokemuksistaan. Niinpä neljännessä luvussa käsittelen myös narratiivisen tutkimuksen lähtökohtia. Lisäksi olen avannut aineistoa ja sen hankintaa eli sitä, kuinka päädyin aineistoon ja kuinka olen sitä analysoinut. Luku päättyy tutkimuseettisten tekijöiden käsitteelyyn.

Viidennessä luvussa tuon esiin tutkimuksen tulokset. Tutkimustulokset jakautuvat ajalliseen yhteyteen aiemmin sijoitettujen nuorten elämässä. Kuudennessa luvussa esittelen nuorten kokemuksia sijoituksen alkuaajoista eli huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta. Tähän tuloslukuun yhdistyy myös sijaishuoltopaikkaan tutustuminen sekä

nuorten omien näkemyksien huomioonottaminen. Luvussa seitsemän käsittelen sijaishuollon aikaista aikaa, johon linkittyvät merkittävät ihmissuhteet sekä sijaishuoltopaikan muutoksiin liittyvät tunteet. Viimeisessä tulosluvussa eli luvussa kahdeksan tuon esille sijaishuollon jälkeistä aikaa. Keskeisenä asiana näkyy itsenäistymiseen valmistautuminen sekä nuorten oma näkemys siitä, kuinka sijaishuoltopaikan muutoksia voidaan kehittää ja mitä niissä tulisi muuttaa.

Tutkimuksen yhdeksäs ja viimeinen luku on tutkimusaiheen pohdintaa. Siinä käsittelen tiivistetysti esiin nousseet tutkimustulokset sekä minussa heränneet ajatukset tutkimusprosessista sekä pohdin jatkotutkimuksen kannalta omasta näkökulmastani tärkeitä aiheita. Lisäksi pohdinnassa käsittelen tutkimukseni antia sosiaalityölle.

2 Lastensuojelun laitoshoido

2.1 Huostaanotto ja sijoitus sijaishuoltoon

Lastensuojelullisten ongelmien syynä katsotaan usein olevan yhteiskunnallinen epätasa-arvo. Lastensuojelu tarjoaa erilaisia tukitoimia perheille, jotta perheenjäsenten elämäntila kohenisi. Lapsiperheiden tukemisen katsotaan tasoittavan epätasa-arvoa yhteiskunnassa. (Laakso 2009, 21.) Tukitoimien tarkoituksena on edesauttaa lapsen tai nuoren hyvinvoinnin turvaamista ja vaarantavien tekijöiden poistamista lapsen tai nuoren elämästä (Bardy 2009, 41). Lastensuojelun avohuollon tukitoimilla pyritään mahdollistamaan lapsen tai nuoren asuminen kotonaan. Lastensuojelun tukitoimien tarve on lisääntynyt yhteiskunnassa merkittävästi. (Heino 2009, 53–54.)

Suomalaisessa lastensuojelussa korostetaan lapsen oikeuksia ja itsemääräämisoikeutta, jotka ovat jokaisen lastensuojelullisen toimenpiteen perusta. Itsemääräämisoikeuden merkitys näkyy lapsen kuulemisena ja hänen mielipiteensä huomioduksi tulemisena sekä lapsen yksilöllisenä tarkasteluna. (Laakso 2009, 21.)

Marjo Laitalan ja Vesa Puurosen (2016, 69) mukaan lapsen tai nuoren päätyminen sijaishuoltoon on kolmivaiheinen prosessi. Prosessin alussa puhutaan huolen heräämisestä,

jolloin joku kiinnittää huomiota lapsen käytökseen tai hänen elinolosuhteisiinsa. Prosesin seuraavassa vaiheessa alkavat viranomaistoimet, joilla pyritään lastensuojelun tukitoimien avulla saavuttamaan muutosta lapsen tai nuoren elämässä. Viimeisin ja voimakkain puuttuminen elinolosuhteisiin on huostaanotto sekä sijoitus kodin ulkopuolelle. Lapsen elämää kodin ulkopuolella kutsutaan hallinnollisella kielellä sijaishuolloksi.

Huostaanoton edellytykset on määritelty lastensuojelulain 40§. Lain mukaan lapsi tai nuori on otettava huostaan ja hänelle tulee määrätä sijaishuoltopaikka, mikäli puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen tai nuoren kasvua ja kehitystä. Toiseksi edellytykseksi on määritelty, että lapsi vakavasti itse vaarantaa kasvuaan tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen tai muulla näihin rinnastettavalla käyttäytymisellä. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, mikäli lastensuojelulain 7. luvussa tarkoitettut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteutukseen sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista. Lastensuojelulain 7. luvussa määritellään lastensuojelun avohuollon tukitoimista. (Lastensuojelulaki, 13.4.2007/417, 40§.)

Pohjoismaissa huostaanoton perusteet ovat keskenään hyvin samankaltaiset. Suomen tavoin myös Ruotsin lastensuojelussa huoltajat ovat ensisijaisessa vastuussa lapsen turvallisesta kasvusta ja kehityksestä. Yhteiskunnalla on vastuu varmistaa, että tuen tarpeessa olevat perheet saavat tarvitsemaansa apua ja tukea. Lastensuojelupalvelut voidaan tarjota vapaaehtoisesti tai pakollisesti, mikäli perheen tilanne on vakava. Tilanteissa, joissa lapsi kärsii tai on vaarassa kärsiä merkittävästä vahingosta, voidaan lapsi sijoittaa perheen ulkopuoliseen hoitoon. (Khoo ym. 2012, 900.)

Lapsi tai nuori voi olla sijoitettuna sijaishuoltoon huostaanottopäätöksellä tai avohuollon tukitoimena. Huostaanottopäätös on aina voimassa toistaiseksi. Sosiaalihuollolla on velvollisuus järjestää lapselle tai nuorelle hänen tarpeitaan vastaava sijaishuoltopaikka. (Saastamoinen 2010, 22, 32, 57.) Lapsi tai nuori voidaan sijoittaa sijaisperheeseen, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. Hän joutuu sijoituksensa alussa tutustumaan sijaishuoltopaikan uusiin käytäntöihin, ihmisiin ja rutiineihin. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 18.) Sijaishuoltopaikasta muodostuu lapsen tai nuoren uusi asuin ympäristö, jossa sijaishuoltopaikan aikuiset huolehtivat hänen päivittäisestään huolenpidostaan (Laakso 2018, 104).

Huostaanotto on lastensuojelun viimesijaisin toimenpide ja sitä usein edeltää moninainen lastensuojelun avohuollon työskentely ja tukitoimet. Lastensuojelun väliintulot pyrkivät ratkaisemaan elämäntilanteiden ongelmia, mutta ne tuottavat myös lapsen ja nuoren monipaikkaisuutta. Sijoituksen perimmäisenä tarkoituksena on suojella lasta ja nuorta ja tarjota hänelle tarvitsemansa hoito ja huolenpito. Sijaishuoltopaikka ei välttämättä ole pysyvä, joten lapsi tai nuori voi joutua sijoituksensa aikana muuttamaan useita kertoja. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 11, 18; Sinkkonen 2015, 163.) Kai Alhanen (2014, 40) viittaa huostaanottojen johtuvan avohuollon tukitoimien toimimattomuudesta ja huonosti toimivista peruspalveluista. Sijoitukset ovat vaarassa muuttua lyhyiksi interventioksi, joilta odotetaan nopeita tuloksia. Tämä vaarantaa lapsen tai nuoren kiinnittymisen sijaishuoltopaikkaan.

Suomalaista sijaishuoltoa määritellään tarkasti lailla. Erityisen säädeltyä se on silloin, kun asianosainen sijoitetaan sijaishuoltoon vastentahtoisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosainen vastustaa huostaanottoa ja sijoitusta kodin ulkopuolelle. Vastentahtoisella huostaanotolla puututaan yksilön yksityisyyteen ja rajoitetaan sijoitetun ja hänen perheensä sosiaalisia suhteita. (Pösö 2004, 16.) Huostaanotto on usein pitkäaikainen, vuosia kestävä prosessi ja sen purkaminen tulee harkita tarkoin ja perusteellisesti. Huostassapito voidaan lopettaa, mikäli sijoituksen syyt ovat poistuneet ja perheen, lapsen tai nuoren tilanne on ollut pidempiaikaisesti vakaa. (Kempainen 2000, 112.)

Suhteellisesti tarkasteltuna huostaanottojen määrä, huostaanottojen tahdonvastaisuus sekä kiireellisten sijoitusten määrät ovat nousussa. Erityisesti nuorten huostaanotot ovat lisääntyneet. Laitossijoitukset ovat kasvussa, kun taas perhesijoituksia tehdään vähemmän. (Heino 2009, 54–58.) Noin alle puolet huostaanotetuista lapsista ja nuorista on sijoitettu perhehoitoon. Sijoitettavat lapset ovat yhä vanhempia ja ovat usein jo saavuttaneet nuoruusiän (Sinkkonen 2015, 148, 157). Nuoruusiässä huostaanotettujen haasteet liittyvät useammin itseään vaarantavaan käytökseen, kuten päihteidenkäyttöön, rikokselliseen toimintaan ja mielenterveyshäiriöihin kuin vanhempien kasvatustaitoihin. (Khoo ym. 2012, 903.) Nuorten huostaanottojen kasvun vuoksi huostaanotto tapahtuu usein vasta silloin, kun nuori on jo liian kauan kasvanut epävakaisissa olosuhteissa tai hän on vaarantanut omaa henkeä ja terveyttään niin pitkälle, että siihen on vaikea puuttua. (Sinkkonen 2015, 148.)

Joissakin asiakasprosesseissa lapsen tai nuoren käyttäytyminen nostetaan lastensuojelun toimenpiteiden keskiöön. Lapsi tai nuori määritellään monesti näissä tilanteissa ongelmatapaukseksi. Hänen käyttäytymistään paheksutaan eikä ymmärretä ja tunnisteta

käyttäytymisen taustalla olevia kokemuksia ja ilmiöitä. (Laitinen & Väyrynen 2011, 170.) Lapsen tai nuoren käyttäytymisen ja tilanteen taustalla on lähes poikkeuksetta ihmissuhteisiin, ympäristöön ja koko yhteiskuntaan liittyviä tekijöitä (Kitinoja 2005, 27). Lisäksi lasten ja nuorten kohtaamat haasteet ovat usein kasaantuneita. Nämä haasteet voivat liittyä vanhempien ongelmiin, palvelujen heikkoon saatavuuteen, koulun tai koko yhteiskunnan ongelmiin enemmän kuin lapsen tai nuoren omaan käyttäytymiseen. Tästä syystä lapsen tai nuoren käyttäytymisen taustalla vaikuttavat tekijät on selvitettävä, jotta lapsi tai nuori voisi saada omia tarpeita vastaavaa tukea. (Kuula & Marttunen 2009, 13.)

2.2 Lastensuojelulaitokset ja sijaishuoltopaikan muutokset

Sijaishuollossa perhehoito on ensisijainen sijoitusmuoto, joka tarkoittaa sitä, että lapsi tai nuori aina mahdollisuuksien mukaan sijoitettaisiin sijaisperheeseen tai ammatilliseen perhekotiin. Laitossijoituksessa asuvia lapsia tai nuoria ei pystytä erinäisistä syistä sijoittamaan perhehoitoon. (Heino 2009, 53–54.) Lastensuojelulaitokset määrittellään lastensuojelulain 57§. Lain mukaan lastensuojelulaitoksia ovat sellaiset laitokset, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa. Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit sekä muut niihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset.

Lastensuojelulaitokset eroavat muista laitoksista, kuten sairaaloista ja kuntoutuslaitoksista siten, että ne täydentävät lapsen ja nuoren kotia. Niiden perimmäinen tarkoitus on tarjota lapselle ja nuorelle huolta pitäviä ja kasvattavia suhteita. Lastensuojelulaitoksissa voidaan olla sijoitettuna muutamista päivistä useisiin vuosiin. (Pösö ym. 2004, 8–9.) Ne pyrkivät nykyään kodinomaisuuteen niin ympäristön kuin toiminnankin suhteen. Kodinomaisuus näkyy esimerkiksi valmistamalla ruoka itse ja korostamalla nuorten omatoimisuutta muun muassa kotiaskareilla. (Kemppinen 2000, 108).

Lastensuojelulaitosten tehtäväksi voidaan määritellä myös syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten integroiminen takaisin yhteiskuntaan. Koulukodeissa tätä tavoitetta todennetaan opetuksen kautta ja muissa lastensuojelulaitoksissa esimerkiksi päihdekuntoutuksella tai muilla kuntouttavilla keinoilla. Ennen kaikkea kaikissa lastensuojelulaitoksissa tarjotaan lapsille ja nuorille turvallinen ympäristö, jossa hän pystyy opettelemaan uudenlaisia käyttäytymismalleja. (Kekoni 2004, 333.)

Ainoastaan laitoshoidossa voidaan toteuttaa rajoitustoimenpiteitä, jotka puuttuvat aina lapsen tai nuoren oikeuksiin. Rajoitustoimenpiteistä säädetään lailla ja niitä voidaan soveltaa kunnan ja valtion laitoksissa sekä yksityisten palveluntuottajien laitoksissa. Poikkeuksena on yhteydenpidon rajoittaminen ja olinpaikan ilmoituksetta jättäminen, joita voidaan soveltaa myös sijaishuollon perhehoidossa. (Saastamoinen 2010, 90, 158.)

Lastensuojelulaitoksia tarkasteltaessa on huomioitava, että yksityisten palveluntuottajien määrä sijaishuollossa on kasvanut johtuen siitä, että laitoshoidon kehitystä on johtanut markkinalogiikka (Eronen 2012, 33). Markkinalogiikan kasvu näkyy laitoshoidon ostopalvelulaitosten lisääntymisenä, jolloin yksityinen sektori on vienyt laitoshoidon markkinoilla suurimman osan laitospaikoista. (Heino 2009, 59.) Tällöin julkisten palveluiden toteutuksessa otetaan malliksi palveluiden myyminen ja ostaminen (Alhanen 2014, 36). Yleisesti katsottuna laitospaikkoja on niukasti, jolloin kaikki lapset ja nuoret eivät saa tarvitsemaansa laitospaikkaa kunnalta, valtiolta tai ostopalveluna, vaikka ostopalveluna tuotettujen laitospaikkojen määrä on kasvanut (Laakso 2009, 23.)

Nykyisin laitoshoidon sijoitettujen nuorten ongelmat voivat liittyä muun muassa päihdeongelmiin, mielenterveysongelmiin, vakaviin käytöshäiriöihin sekä koulunkäynnin haasteisiin. Väitetään, että sijoitettujen nuorten haasteet ovat monimutkaistuneet. Lastensuojelulaitokseen sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on usein taustalla vakavia traumatisoivia tapahtumia ja heillä voi olla takanaan useita sijoituksia kodinulkopuolelle. On havaittu, että etenkin nuorten aggressiivisuus on lisääntynyt ja tämä on myös usein syynä sijaishuolto-paikan muutoksiin. Epäonnistunut sijoitus heikentää nuoren ennusteita sopeutua yhteiskuntaan. (Saastamoinen 2010, 93, 97; Sinkkonen 2015, 151). Ongelmien moninaistuminen on näkynyt myös koulukotisijoituksissa. Aikaisemmin koulukoteihin sijoitetut nuoret ovat tehneet rikoksia, kuitenkin nykyään nuoret kärsivät yhä enemmän mielenterveysongelmista ja päihteidenkäytöstä. (Kitinoja 2004, 115.)

Lastensuojelulaitoksia määritellään tarkasti lailla ja niistä usein keskustellaan byrokraattisesti ja tilastollisesti. Suomessa lastensuojelulaitoksilla on keskeinen rooli lastensuojelun sijaishuollossa, sillä laitossijoituksia tehdään edelleen paljon. Kyse ei kuitenkaan ole pelkistä luvuista tai tilastoista, vaan yksittäisten lasten ja nuorten henkilökohtaisesta elämästä, joka on nostettava tarkastelun kohteeksi. Lastensuojelulaitoksiin liittyy varsin henkilökohtaista elämismailmaa. Lapset ja nuoret elävät arkeaan lastensuojelulaitoksissa ja osalle sijoitetuista lapsista ja nuorista laitos tarkoittaa kotia. (Laakso 2009, 29, 53.) Lastensuojelulaitokset sisältävät moninaisia rakenteita. Ne ovat osa kontrollijärjestelmää,

hoitoa ja huolenpitoa toteutetaan laitoksen arjessa ja ne tuottavat yksilöllisiä kokemuksia ja ovat osa siellä eläneiden elämänhistoriaa. (Pösö ym. 2004, 12.)

Nuorten sijaishuoltoapaikan muutospäätökset ovat kasvussa. Kasvu viittaisi siihen, että nuorten haasteet ovat muuttuneet yhä monimuotoisemmiksi. Yhä useampi nuori tarvitsee lastensuojelulaitosta, joka pystyisi vastata heidän haasteisiinsa. Toisaalta muutospäätösten kasvu voi viitata myös siihen, että lastensuojelujärjestelmä on ongelmallinen. Laitoshoitoa edeltäneissä sijaishuoltoapaikan valinnoissa ei ole pystytty tarpeeksi hyvin tarjoamaan nuorelle hänen tarvitsemaansa turvaa, huolenpitoa ja palveluja. (Pösö 2004, 53.)

Vaikka tietoa sijaishuoltoapaikan muutospäätöksistä on todella vähän, löytyy kuitenkin jonkin verran tutkimusta siitä, kuinka paljon näitä päätöksiä tehdään. Tuija Erosen (2013, 79) valmiin tutkimusaineiston perusteella tehdystä tutkimuksesta selvisi, että vuonna 2006 tehdyn huostaanoton jälkeen vain puolella tutkimukseen osallistuneista lapsista sijaishuoltoapaikka oli pysynyt samana. Sijaishuoltoapaikan muutospäätöksiä oli tehty 52 prosentille tutkimukseen osallistuneista lapsista. Tämä kertoo siitä, että sijaishuoltoapaikan muutospäätöksiä tehdään Suomessa paljon. Erosen tutkimusaineisto koostui vuonna 2011 e-lomakekyselyllä kerätystä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokoamasta seuranta-aineistosta. Tutkimuksessa tietoja saatiin 97 lapsesta, jotka olivat otettu huostaan vuonna 2006.

Erosen (2013, 79) mukaan lasten siirtyminen sijaishuoltoapaikasta toiseen on tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena kansainvälisessä tutkimuksessa. Vaikka sijaishuoltoapaikan muutospäätöksiin liitetään usein epäonnistuminen, voi muutos olla myös lasta tukeva. Esimerkiksi mikäli sijaishuoltoapaikassa on käynyt ilmi laiminlyöntiä tai huonoa kohtelua, voi sijaishuoltoapaikan muutos olla lapsen tai nuoren edunmukaista, sillä se turvaa epävaikalta ympäristöltä (Jedwab ym. 2019, 63). Toisaalta sijaishuoltoapaikan muutokset voivat vaikuttaa kielteisesti sijoituksella tähdättäviin tavoitteisiin ja pysyvyyden saavuttamiseen sijaishuollon aikana (Khoo ym. 2012, 906).

Sijaishuoltoapaikan valinnasta määrätään lastensuojelulain 50 §. Sen mukaan sijaishuoltoapaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota erityisesti huostaanoton perusteisiin. Lisäksi on huomioitava lapsen yksilölliset tarpeet sekä läheisten ihmissuhteiden ylläpito. Lapsen kielellinen, kulttuurillinen ja uskonnollinen tausta on otettava huomioon siinä laajuudessa, kun se on mahdollista. Lapsi sijoitetaan lastensuojelulaitokseen, mikäli sijaishuoltoa ei voida järjestää perhehoidossa. (Lastensuojelulaki 8.4.2011/316, 50 §.) Lisäksi sijaishuoltoapaikkaa valittaessa on otettava huomioon se, mitä sijaishuoltoapaikat pystyvät

tarjoamaan. Tähän sisältyy sijaishuoltopaikan ammattitaito, koulutus sekä resurssit. Lisäksi on otettava huomioon esimerkiksi lapsen koulu- ja harrastusmahdollisuudet. Sijaishuoltopaikat eivät aina pysty tukemaan lasta tai nuorta kuntoutuksessa tarpeeksi ja sijoitus voi epäonnistua ja se johtaa sijaishuoltopaikan muutoksiin. Joidenkin lasten tai nuorten kohdalla sijaishuoltopaikkaa joudutaan muuttamaan useampaan kertaan heidän elämänsä aikana. Jokainen sijaishuoltopaikan muutos voi johtaa uusiin hylkäämiskokemuksiin. (Kemppinen 2000, 116.) Parhaimmillaan lastensuojelulaitos voi kuitenkin tarjota paikan, johon sijoitetut lapset ja nuoret voivat kiinnittyä (Törrönen 2003, 19).

Lastensuojelulaitoksen on kiinnitettävä huomiota sen tarjoaman hoidon ja huolenpidon luonteeseen. Sijaishuollon ohjeistuksissa (Saastamoinen 2010, 93, 97–98) tuodaan esiin, että lastensuojelulaitosten on varattava riittävästi resursseja sen perusteella, millaiseksi laitos kuvaa omaa palveluaan. Toisin sanoen, laitoksen on otettava huomioon lasten ja nuorten tuen tarpeen luonne. Tällä tarkoitetaan, että tarvitseeko nuori interventiota esimerkiksi päihdeongelmaan, koulunkäyntiin tai neuropsykiatrisiin haasteisiin. Lisäksi lastensuojelulaitoksen on arvioitava, että lukeutuuko se perus- vai erityistason laitokseksi. Sijaishuoltopaikan henkilökunnalla tulee olla riittävästi kokemusta, ammattitaitoa ja pätevyyttä huolehtia jopa vakavasti oirehtivista lapsista ja nuorista ja tämä on otettava huomioon palvelun luonteessa. Palvelukuvaus koskee erityisesti yksityisiä ostopalveluina tuotettavia laitospalveluita, jotta ostava viranomainen tietää, millaisia palveluita laitos tarjoaa.

Sijaishuoltopaikan muutokset kertovat laajemmin lasten aseman heikkoudesta yhteiskunnassa sekä palvelujen järjestämisen tavassa ja organisoinnissa. Epäonnistuneet sijoitukset, suunnittelemattomat sijaishuoltopaikan muutokset sekä kodin ja sijaishuoltopaikan välillä hyppiminen ovat osa suurempaa yhteiskunnallista toimimattomuutta. (Khoo ym. 2012, 906.)

3 Sijaishuoltopaikan pysyvyys

3.1 Sijaishuoltopaikan pysyvyys ja sen ulottuvuudet

Tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä on pysyvyyden käsite, jonka linkitän sijaishuollon kontekstiin. Tässä luvussa avaan sitä, mitä pysyvyys sijaishuollossa tarkoittaa ja millaisia ulottuvuuksia sillä on.

Lastensuojelun vaikeimpina interventioina pidetään tilan muutoksia. Toisin sanoen lapsen sijoitusta pois kotoaan tai sijoituspaikan vaihdosta. Tarja Pösö (2004) näkeekin tutkimuksessaan erityisen ongelmallisena sen, että sijoitetun konkreettinen tila muuttuu niin maantieteellisesti kuin sosiaalisestikin. Sijoitetun perhesuhteet muuttuvat ja sijoituspaikka voi olla kaukana vallitsevista sosiaalisista suhteista. (Pösö 2004, 16–17.) Tehdym sijoituksen jälkeen ei ole tavatonta, että sijoitettu lapsi tai nuori joutuu siirtymään sijaishuoltoapaikasta toiseen. Sijoitetun lapsen ja nuoren elinympäristö muuttuu aina sijoituspaikan vaihtuessa. (Laakso 2018, 103.) Tutkimuksissa on saatu viitteitä, että lapsilla ja nuorilla, jotka ovat joutuneet kokemaan useita sijaishuoltoapaikan muutoksia, on muita todennäköisemmin käyttäytymiseen liittyviä haasteita, ja he eivät todennäköisesti pysty kotiutumaan biologiseen perheeseensä. Kuitenkin tieto siitä, kuinka sijaishuoltoapaikan muutokset vaikuttavat lapsiin ja nuoriin, on vähäistä. (Chambers ym. 2017, 392.)

Omassa tutkimuksessani määrittelen pysyvyyden sen ulottuvuuksien kautta linkittäen ne sijaishuollon aikaiseen pysyvyyden saavuttamiseen. Pysyvyys lapsen ja nuoren elämässä on monin tavoin tärkeää ja lastensuojelujärjestelmän tavoitteena on edistää sijoitusten pysyvyyttä. Pysyvyys sijaishuollon aikana voi näyttäytyä pysyvyyden ulottuvuuksien kautta tärkeissä ihmissuhteissa suhdeperusteisena pysyvyytenä, juridisena pysyvyytenä tai paikkaperusteisena pysyvyytenä. (Stott & Gustavsson 2009, 619.) Näitä nimitetään pysyvyyden kolmeksi ulottuvuudeksi.

Juridinen pysyvyys liittyy sijaishuoltoapaikan hallinnollisiin perusteluun ja juridiseen prosessiin. Juridisia ulottuvuuksia voivat olla esimerkiksi sijaishuoltoapaikkaan tai nuoren elämään liittyvät päätökset sekä sijoitus lastensuojelulaitokseen. Kun juridisessa pysyvyydessä tapahtuu muutoksia ja esimerkiksi sijoitus katkeaa, se horjuttaa pysyvyyttä eri tavoin. Etenkin se voi horjuttaa sijoitettujen lasten ja nuorten kykyä muodostaa luottamuksellisia ihmissuhteita. Nuorten siirtymävaiheessa sijaishuollosta itsenäiseen elämään, sijoituksen juridinen epävakaus voi estää heidän kykyään kehittää sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Näiden taitojen avulla he pärjäävät itsenäisessä elämässä paremmin. Esimerkiksi epäluottamus aikuisia kohtaan sijaishuoltoapaikan muutoksien vuoksi voi vaikuttaa nuoren elämään negatiivisesti myöhemmässäkin vaiheessa. (Stott & Gustavsson 2009, 619.)

Pysyvyyden ulottuvuuteen kuuluu myös suhdeperusteinen pysyvyys, joka on todennäköisesti tärkein pysyvyyden ulottuvuus. (Stott & Gustavsson 2009). Amy Salazarin ja kumppaneiden (Salazar ym. 2018, 13) tutkimuksessa sijaishuollossa olevien nuorten pysyvyydestä nuoret korostivat eniten suhdeperusteisen pysyvyyden tärkeyttä. Nuoret olivat edelleen sijoitettuja eivätkä kokeneet esimerkiksi sijoituksen loppumista yhtä merkitykselliseksi, kuin tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitoa. Suhdeperusteinen pysyvyys koettiin siis merkityksellisemmäksi kuin juridinen pysyvyys. Suhdeperusteisen pysyvyyden ja paikkaperusteisen pysyvyyden merkitys nousi esille myös Lisa Moranin, Caroline McGregorin ja Carmel Devaney'n (2020, 1119) tutkimuksessa sijoituksen pysyvyyden ulottuvuudesta Irlannissa. Nuoret nostivat tärkeiksi käsitteiksi perheen, kodin sekä kuuluvuuden tunteen osana pysyvyyttä. Nuorille tärkeintä oli, että heillä on edelleen paikka, jota kutsua kodiksi ja olla osa perhettä. Paikkaperusteinen pysyvyys tarkoittaa sitä, että lapsella tai nuorella on elämässään sellaisia paikkoja, jotka he kokevat pysyviksi, kuten oma koti tai lastensuojelulaitos. Paikkaperusteinen ja suhdeperusteinen pysyvyys ovat hyvin lähellä toisiaan, sillä sijoitetuille lapsille ja nuorille tärkeisiin paikkoihin liittyy myös usein tärkeitä ihmissuhteita. Oikeastaan kaikki pysyvyyden ulottuvuudet nivoutuvat yhteen, eikä niitä aina pystytä eritellä itsenäisiksi ulottuvuuksiksi siitä syystä, että nämä kaikki ulottuvuudet ovat merkityksellisiä sijoitetun lapsen tai nuoren elämässä.

Sijoitetulle suhdeperusteiseen pysyvyyteen kuuluu myös olennaisesti sosiaalityöntekijän ja lapsen tai nuoren keskinäinen suhde. Sosiaalityöntekijä voi vaihtua sijoituksen aikana useasti. Vaarana on, että henkilökohtainen suhde ei pysty rakentumaan sosiaalityöntekijöiden vaihtuessa säännöllisesti. Sosiaalityöntekijät pystyvät hoitamaan sijoitetun lapsen ja nuoren asioita, mutta todellinen tilanteen ja ihmisen tunteminen jää vajavaiseksi. Tämä on riski, sillä sosiaalityöntekijä ei välttämättä pysty arvioimaan lapsen tai nuoren tilannetta kokonaisvaltaisesti ilman, että hänellä on käsitys kokonaisvaltaisesta historiasta. (Eronen 2013, 81.)

Nuoren oma kokemus vakaudesta ja pysyvyydestä on eri elämäntilanteissa erilainen. Tähän vaikuttavat nuoren elämänhistoria sekä yksilölliset olosuhteet. Omat tulkinnat vakaudesta ja pysyvyydestä voivat muuttua ajan saatossa kokemusten ja käännekohtien kautta sekä vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Jokainen lapsi tai nuori kokee pysyvyyden henkilökohtaisesti. Sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneiden lasten ja nuorten myöhempää elämää leimaa usein epävarmuuden tunne pysyvyydestä. He eivät välttämättä pysty luottamaan siihen, että heidän elämänsä voisi olla pysyvää ja vakaata. Kun pysyvyyden ulottuvuuksia rikotaan monta kertaa sijaishuoltopaikan muutoksien kautta, ei sijoitettu lapsi

tai nuori pysty enää luottamaan siihen, että heidän elämässään olisi mitään pysyvää. Tällöin lapsi tai nuori on usein jatkuvasti jo valmiiksi valppaassa mielentilassa valmiina uusiin siirtymiin. (Moran ym. 2020, 1115, 1120.)

Mikäli sijaishuoltopaikan muutoksia on jouduttu tekemään useita ja luottamus pysyvyyteen on horjunut, nuorten kyky kehittää sosiaalisia suhteita voi olla hankalaa. Tämä puolestaan vaikuttaa nuorten itsenäisen elämän mahdollisuuksiin. Sijoitettujen nuorten täysi-ikäistyessä sijoituksen epävakaudella voi olla kauaskantoiset seuraukset itsenäistyvien nuorten elämässä. Sijaishuollon aikainen pysyvyys ei siis pääty sijoituksen loppumiseen, vaan jatkuu myös sen jälkeen. (Esim. Stott & Gustavsson 2009.)

3.2 Pysyvyyttä vaikeuttavat tekijät

On huomionarvoista, että sekä sijaisperheissä että laitossijoituksissa voi tapahtua sijoituksen aikana sellaisia muutoksia, joita ei voida ennakoida ja jotka vaikuttavat pysyvyyteen (Eronen 2013, 79). Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi, että lapsi tai nuori joutuu kohtaamaan sijaishuoltopaikassaan laiminlyöntiä tai sijaishuoltopaikka ei pysty vastaamaan lapsen tai nuoren tarpeisiin. Tällöin sijaishuoltopaikan muutoksen suhteen on tehtävä arviointia.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että pysyvyyteen vaikuttavia tekijöitä on monenlaisia. Eri-tyisessä riskissä sijoituksen epäonnistumiseen ja epävakauteen ovat näyttäytyneet olevan lapset, joilla on käytökseen liittyviä haasteita, sijaisperheessä on kasvatuksellisia haasteita, lapsi on sijoitettu myöhemmällä iällä kuin pienenä lapsena, lapsi sijoitetaan ilman biologisia sisarusia sekä biologisessa perheessä on ollut lasten laiminlyöntiä. Erityisesti lapsen tai nuoren käytökseen liittyvillä haasteilla näyttäisi olevan voimakas yhteys sijaishuoltopaikan muutoksiin. (Konijn ym. 2019, 487, 489). Myös Jedwabin ja kumppaneiden (2019, 64) mukaan sijoitetuilla nuorilla, joilla on käyttäytymisen haasteita, on suurempi riski sijaishuoltopaikan muutoksiin verrattuna nuoriin, joilla tällaisia haasteita ei ole. Tästä on ristiriitaisia tutkimustuloksia, sillä Greenon ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa puolestaan kävi ilmi, että nuoret, jotka olivat kokeneet lapsuudessaan ja nuoruudessaan vanhemmuuteen liittyviä puutteita, jäivät sijaishuollon pysyvyystavoitteessa huonoimpiin tuloksiin. Toisin taas nuoret, jotka sijoitettiin omien käytökseen liittyvien haasteiden vuoksi, todennäköisemmin saavuttivat paremmat pysyvyystavoitteet. (Greeno ym. 2018, 550–551).

Pysyvyyden horjumiseen on nähty yhteys sijoitetun lapsen lääketieteellisillä haasteilla. Mikäli lapsella tai nuorella on lääketieteellinen diagnoosi, on hänellä suurempi riski sijoituksen epäonnistumiseen. He ovat myös usein pidempiä aikoja sijoitettuna, kuin lapset tai nuoret, joilla ei ole diagnosoituja sairauksia. (Seltzer ym. 2017, 288.)

Lisäksi koulunkäynnin haasteilla näyttäisi olevan yhteys useampiin sijaishuoltopaikan muutoksiin. Mikäli sijaishuoltopaikassa ei ole tarpeeksi koulunkäynnin tukea, voi lapsi tai nuori joutua vaihtamaan sijaishuoltopaikkaa koulunkäynnin haasteiden vuoksi. Sijaishuoltoon sijoitetut lapset ja nuoret tarvitsevat tukevan kouluympäristön, jossa voidaan tukea lasta ja nuorta hänen omista tarpeistaan lähtien. (Vreeland ym. 2020, 8). Suomessa sijaishuoltopaikkana voi olla myös koulukoti. Oman työni kautta näen koulunkäynnin haasteiden ja sijaishuoltopaikkojen muutosten välillä yhteyden siinä, että vakavista koulunkäynnin haasteista kärsivien nuorten sijaishuoltopaikka joudutaan joissakin tilanteissa muuttamaan koulukotiin. Kun koulu saadaan päätökseen, sijaishuoltopaikkaa joudutaan useissa tapauksissa vaihtamaan takaisin sijaishuoltopaikkaan, jonka yhteydessä ei ole koulua, sillä koulukoti ei enää ole tarpeellinen. Näin ollen sijaishuoltopaikan muutoksia tulee koulunkäynnin haasteiden vuoksi useita.

Suomalaisessa yhteiskunnassa pysyvyyteen liittyviä merkityksiä on tutkittu vähän. Löysin artikkelin, jossa tutkittiin suomalaisten sijoitettujen lasten pysyvyyteen vaikuttavia tekijöitä. Lapset olivat sijoitettuina perhehoitoon. Mirjam Kallandin ja Jari Sinkkosen (2001) tutkimuksessa ilmeni, että lapsen korkeampi ikä vaikutti merkittävästi sijoituksen epäonnistumiseen. Tätä perusteltiin sillä, että vanhemmat lapset ovat todennäköisesti pidempään traumatisoituneet kotona, jolloin tämä on pidempiaikaisesti vaikuttanut lapsen hyvinvointia alentavasti. Lisäksi perheen jälleenyhdistäminen nähtiin ongelmallisena. Perheessä saattoi myöhemmin ilmetä väkivaltaa, päihteidenkäyttöä ja laiminlyöntejä, vaikka lapsi oli aiemmin ollut sijoitettuna. Tämä todennäköisimmin johtuu siitä, että perheen tilannetta ei tutkittu riittävästi ennen perheen jälleenyhdistämistä. (Kalland & Sinkkonen 2001.)

Evelyn Khoo ja kumppanit (2012, 906) saivat samankaltaisia tutkimustuloksia. Heidän mukaansa laitoshuoltoon sijoitetut nuoret ovat usein jo teini-iässä ja näin ollen altistuneet itseään vahingoittavalle toiminnalle pidempään. Oli kyse nuoren omasta käyttäytymisestä tai perheen sisäisistä ristiriidoista, nuoren korkeampi sijoitusikä vaikuttaa pysyvyyteen. Perheen jälleenyhdistämiseen tulee tähdätä sijoitettujen lasten ja nuorten kohdalla. Lapsen ja nuoren tilanne on kuitenkin arvioitava kokonaisvaltaisesti, joka tarkoittaa huostaanoton perusteiden poistumisissa siinä määrin, että lapsi tai nuori voi asua kotona. Nuoren

tilanteessa usein riskinä on se, että nuori ajautuu uudestaan itselle haitalliseen toimintaan tai vanhempi ei pysty riittävästi tukemaan nuorta sijoituksen jälkeisessä ajassa, vaikka perheelle tarjottaisiin tukitoimia. Tällöin riskinä on, että nuori joudutaan sijoittamaan uudestaan laitoshoitoon ja näin ollen nuoren elämässä pysyvyys horjuu jälleen.

Pysyvyyden merkittävyys ja sen vaikutus nuoren elämään jatkuu myös virallisen sijoituksen jälkeen, nuoren täysi-ikäistyessä. Nuoret, jotka ovat lähteneet sijaishuoltopaikastaan heti täysi-ikäistymisen jälkeen, ovat suuremmassa riskissä joutua hyväksikäytetyiksi ja heille on todennäköisesti tehty sijaishuoltopaikan muutoksia sijoituksensa aikana. Näillä nuorilla oli usein sijoituksen aikaisia negatiivisia kokemuksia. Tämä voi viitata siihen, että nuorten täysi-ikäistyessä he joutuvat liian varhain ottamaan vastuun itsestään ja heidän itsenäistymistään ei ole suunniteltu tarpeeksi sijoituksen aikana. (Greeno ym. 2018, 550.) Täysi-ikäistyvät nuoret eivät välttämättä tunne olevansa valmiita itsenäistymään, mutta eivät näe tilanteessa muita realistisia vaihtoehtoja, koska sijaishuoltopaikkaan jääminen ei ole mahdollista (Freundlich ym. 2006, 365).

Traumataustalla on merkittävä vaikutus sijoituksen epävakauteen. Trauma voi oireilla eri tavoin, joka voi johtaa sijaishuoltopaikan muutoksiin. Traumaoireiden ja asianmukaisten hoitojen aloittaminen voi olla ratkaisevan tärkeä asia tukemaan lasten ja nuorten juurtumista sijaishuoltopaikkaan. Pelkästään traumaattisten tapahtumien määrän selvittäminen ei riitä tunnistamaan hoitotarpeita yksilöllisesti. Lapset ja nuoret tarvitsevat traumataustastaan johtuen erilaisia hoitomuotoja. Tärkeää olisi tunnistaa, millaisia palveluita traumatisoituneet sijoitetut lapset ja nuoret tarvitsevat. Traumaoireiden varhainen havainnointi voi vahvistaa sijoitettujen lasten ja nuorten sijoituksen pysyvyyttä. Lisäksi tarvitaan tarpeeksi osaavaa traumakoulutusta sekä sijaishuoltopaikoille että lasten tai nuorten asioita hoitaville viranomaisille. (Clark ym. 2020, 8, 9)

3.3 Pysyvyyttä edistävät tekijät

Sijaishuoltopaikan on mahdollistettava läheisten suhteiden ylläpito (Törrönen 2003). Läheisten ihmissuhteiden ylläpito on etenkin nuorten näkökulmasta erityisen tärkeää ja läheiset ihmissuhteet myös edistävät sijoituksen onnistumista ja mahdollista kotiutumisen suunnittelua. Etenkin pitkissä sijoituksissa nuoren ihmissuhteita pyritään ylläpitämään niin hyvin, kuin se on mahdollista. (Garwood & Williams 2015, 129.)

Pysyvyyttä edistää kokonaisvaltaisesti sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia tukevat tärkeät ihmissuhteet niin koulussa, kotona, yhteisössä ja sijaishuoltoapaikassa. Läheisten ihmissuhteiden ylläpito voi siis ulottua myös perheen ulkopuolisiin ihmissuhteisiin. Merkittävät ihmissuhteet tukevat mielenterveyttä ja tätä kautta myös sijoituksen onnistumista. Erityisesti lapsen ja nuoren emotionaalinen tuki nähdään tärkeänä. Sijoitetut lapset ja nuoret laitoshoidossa ovat haavoittuvassa asemassa merkittävien ihmissuhteiden luomisessa, sillä todennäköisesti heidän sijaishuoltoapaikkaansa on jouduttu vaihtamaan vähintään kerran. Nämä lapset ja nuoret joutuvat yhä uudelleen luomaan uusia ihmissuhteita ja heidän luottamuksensa aikuisiin voi olla rikottu. Lisäksi sijoitetut lapset ja nuoret voivat olla kaukana biologisesta perheestään, jolloin perheen tuki ei toteudu kokonaisvaltaisesti. (Magee ym. 2019, 131.) Läheisten ihmissuhteiden merkitys korostui myös Lauren Freyn ja kumppaneiden (2007, 218–219) tieteellisessä artikkelissa emotionaalisen tuen tärkeydestä sijoitettujen lasten kohdalla. Heidän mukaansa sijaishuoltoon sijoitetuille nuorille läheisimmät suhteet ovat usein perheeseen ja muuhun lähipiiriin. Sijoitetuille nuorille läheisiä ihmissuhteita voivat myös olla esimerkiksi sijaisvanhemmat tai lastensuojelulaitoksen ohjaajat. Tämä on riippuvainen usein siitä, kuinka kauan nuori on asunut sijaishuoltoapaikassaan ja kuinka näitä suhteita on pystytty rakentamaan. Tämä vahvistaa suhdeperustaista pysyvyyttä. (Frey & Freundlich & Brenner 2007, 218.)

Kaikista todennäköisimmin suurinta pysyvyyttä kohtaavat ne sijoitetut lapset, jotka ovat sijoitettuna oman sukulaisensa luokse (Bell & Romano 2017, 279). Lisäksi pysyvyyttä tukee vahvasti sisarussijoitus, jolloin saman perheen sisarukset ovat sijoitettuna samaan sijaishuoltoapaikkaan. Sisarusten merkitys pysyvyyteen on niinkin vahva, että osa lapsista ja nuorista on jättänyt kertomatta sijaishuoltoapaikan ongelmista, sillä he pelkäävät joutuvansa erilleen sisaruksistaan, mikäli heidät sijoitettaisiin muualle. (Freundlich ym. 2006, 365.) Sukulais- ja sisarussijoitusten paremmat pysyvyyssluvut voivat viitata läheisten suhteiden ylläpidon tärkeyteen.

Läheisten ihmissuhteiden ylläpitoon ja pysyvyyden saavuttamiseen vaikuttaa yksinkertaisesti myös yhteydenpitovälineet. Nuorelle etenkin tietokone ja puhelin voivat olla hyvinkin merkityksellisiä. Puhelimen ja tietokoneen kautta pidetään yhteyttä perheeseen ja ystäviin. Etenkin useita sijaishuoltoapaikan muutoksia kokeneille nuorille, sosiaalisen median ja yhteydenpidon merkitys korostuu, sillä ne mahdollistavat sosiaalisten suhteiden jatkuvuuden. Puhelin ja yhteydenpito läheisiin tuo turvaa ja rutiineja muutoin turvattuun tilanteeseen, kuten lapsen tai nuoren juuri muutettua tai vaihdettua sijaishuoltoapaikkaa. (Laakso 2018, 115.)

Sarianna Reinikaisen (2009, 57) väitöskirjatutkimuksessa kävi ilmi, että ne nuoret, joilla oli myönteisiä kokemuksia sijoituksensa ajalta, kokivat suhteet työntekijöihin erityisen merkittäviksi. Osalle tutkimukseen osallistuneista nuorista omahoitaja muodostui tärkeäksi henkilöksi lastensuojelulaitoksen arjessa. Nuoret kokivat, että heidän työntekijänsä kuuntelivat, pitivät heidän puoliaan ja luottamus oli molemmin puolta. Myönteiset kokemukset puolestaan voivat edistää pysyvyyttä ja kiinnittymistä lastensuojelulaitokseen (esim. Reinikainen 2009; Pösö 2004).

Sijaishuoltoon sijoitetuilla nuorilla voi olla erityisiä haasteita luoda emotionaalisesti turvallisia ihmissuhteita, sillä he ovat voineet kohdata erilaisia uhkia normatiiviselle kehitykselle. Heillä voi olla taustallaan kiintymyssuhteisiin liittyviä ongelmia ja emotionaalisen säätelyn vaikeuksia. Emotionaalinen turvallisuus on kriittinen osa pysyvyyden saavuttamisessa. Emotionaalisen turvallisuuden saavuttaminen ei ole nuorten itsensä vastuulla, vaan siihen vaaditaan aikuisen panosta ja ammatillista tukea. (Frey & Freundlich & Brenner 2007, 218–219.) Yhtenä hyvänä tukimuotona pidetään perheterapiaa, jota voidaan hyödyntää jokaisessa sijoitusmuodossa. Perheterapian avulla voidaan pureutua koko perhesysteemiin ja sen vaikutuksiin lapsen ja nuoren elämässä. (Greeno ym. 2018, 552.)

Kouluympäristö on otettava huomioon, kun tarkastellaan sijoituksen aikaista pysyvyyttä. Positiivinen oppimisympäristö vaikuttaa lapsen ja nuoren kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Mikäli sijoitetun lapsen tai nuoren kouluympäristö on sellainen, joka pystyy havaitsemaan sijoitetun lapsen tai nuoren tarpeet, tukee tämä pysyvyyttä myös sijaishuoltopaikassa. (Vreeland ym. 2020.)

Lasten ja nuorten kohdalla, joilla on diagnosoituja sairauksia tai vammaisuutta, on tärkeää tunnistaa lapsen yksilölliset hoitotarpeet, sillä näillä lapsilla ja nuorilla on kohonnut riski sijaishuoltopaikan muutoksiin. Yksilöllisen hoidon ja huolenpidon arviointiin tarvitaan moniammatillista otetta, jolloin yksilölliseen hoitoon ja huolenpitoon tarvitaan lapsen tai nuoren lisäksi lastensuojelua, terveydenhuoltoa, varhaiskasvatusta, biologisia vanhempia sekä sijaishuoltopaikan välistä yhteistyötä. Moniammatillinen yhteistyö edistää näiden lasten ja nuorten pysyvyyttä sijoituksen aikana. Niin sijaishuoltopaikalle kuin biologisille vanhemmille tulisi tarjota tietoa diagnoosista tai vammaisuudesta, jotta lapsen tai nuoren tilanne ymmärrettäisiin mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Lisäksi sijoituksen tukemiseksi olisi tärkeää kerätä tietoa diagnosoitujen sijoitettujen lasten ja nuorten tarpeista sekä korkean luokan riskitekijöistä, jotka voisivat horjuttaa lapsen tai nuoren pysyvyyttä nykyisessä sijaishuoltopaikassaan. (Seltzer ym. 2017, 290–291).

Nuorten osallistuminen sijaishuollon aikaisiin päätöksiin ja toimenpiteisiin koko sijoituksen ajan edistää nuorten pysyvyyttä. Nuoren osallisuuden edistäminen hänen omassa asiassa auttaa kohdentamaan lastensuojelun resursseja nuorelle tärkeisiin asioihin. Nuorten osallisuuden vahvistaminen itseään koskevissa päätöksissä vaativat työntekijöiltä tietoista työskentelyä osallisuuden eteen. Sijaishuoltopaikan arjessa osallisuutta vahvistavat ohjaajat ja puolestaan suuremmissa päätöksissä sosiaalityöntekijät. (Reinikainen 2009, 79.)

Itsenäistymisen kynnyksellä on tärkeää pohtia, kuinka nuoren pysyvyyttä voidaan edistää myös ennen ja jälkeen täysi-ikäistymisen. Olisi tärkeää, että nuorilla olisi lastensuojelun kanssa yhdessä laadittu suunnitelma täysi-ikäistymiseen. Suunnitelman tulisi kattaa nuorten voimavarat, tavoitteet sekä auttaa nuorta tunnistamaan itsenäistymisen haasteet. Ennustettavat sijoitetut nuoret saavuttavat todennäköisesti pysyvyyden kokonaisvaltaisessa elämässään, kun itsenäistymisen suunnitteluun ja toteutukseen on panostettu. Erityisen tehokasta suunnitelman tekeminen on sellaisten nuorten kanssa, joiden luotto pysyvyyteen on horjunut sijaishuollon aikana. (Greeno ym. 2018, 550.)

Pysyvyyttä edistävät tekijät ovat siis melko monitasoisia, eivätkä suinkaan yksinkertaisia. Sijoitetun nuoren elämässä pysyvyys voi toteutua joillakin osa-alueilla, mutta ei välttämättä kaikilla. Tämä tekeekin pysyvyyden saavuttamisen monimutkaiseksi. Pysyvyyttä tukevia tekijöitä ovat siis kaikista vahvimmin läheisten suhteiden ylläpito. Muita tärkeitä tukevia tekijöitä ovat koulu, oma osallistuminen itseä koskeviin päätöksiin sekä moniammatillinen työryhmä.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuksen tehtävä

Tässä luvussa syvennyn oman Pro Gradu-tutkimukseni tehtävään. Tutkimukseni aiheena on sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomana. Tutkimuskysymyksenäni on, millaista kerrontaa sijoitettuna olleet nuoret aikuiset tuottavat kokemuksistaan laitossijoituksen pysyvyydestä ja sijaishuoltopaikkojen muutoksista. Tutkimukseni on narratiivinen ja se painottaa tutkimukseen osallistuneiden oman äänen esiin nostamista. Tutkimuksen tehtävänä on löytää vastauksia siihen, että

millaisia kokemuksia sijoitettuna olleet nuoret aikuiset kertovat sijaishuoltopaikan muutoksista ja kuinka nämä muutokset ja niiden kautta tapahtuvat ilmiöt vaikuttavat pysyvyyteen sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten aikuisen sijaishuoltoaika on heille jo menneisyyttä. Tutkimukseni paikantuu tätä kautta myös muistoihin ja siihen, kuinka näitä muistoja jäsennetään nykyhetkessä.

Tutkimukseni sisältää elämänkerrontaa, eli kerrontaa sellaisista tapahtumista ja ajanjaksoista, jotka ovat vaikuttaneet tutkittavien omaan elämään (esim. Sääsکیlahti 2011). Keskeistä elämäntarinoiden tutkimisessa on tapahtumien väliset sidokset, jotka muodostavat ehjän kokonaisuuden. Elämäntarina rakentaa suhdetta omaan identiteettiin ja pyrkii ymmärtämään nykyhetkeä. Nykyhetken kautta pyritään löytämään voimavaroja myös tulevaisuuteen. (Barkman 2009, 241–243.) Elämäntarinan kerrontaa voidaan tuottaa monin eri muodoin. Usein elämänkerrontaa tuotetaan pienestä ja tietystä ajanjaksosta elämässä. (Sääsکیlahti 2011, 203, 302.) Omassa tutkimuksessani ajanjakso kerrotaan ajanjaksona laitossijoitusajasta. Tutkimuksessani kerronta tapahtui suullisesti narratiivisten haastatteluiden kautta.

Tutkimukseni teoriana on pysyvyyden käsite. Pysyvyys kietoutuu tutkimukseeni sitä kautta siten, kuinka nuoret tuottavat kerrontaa pysyvyydestä. Pysyvyys käsitteenä on laaja ja se voidaan yhdistää kaikkiin elämän osa-alueisiin. Omassa tutkimuksessani pysyvyys näyttäytyy sijaishuollon kautta: kuinka pysyvyyttä voidaan edistää sijaishuollossa ja millaista kerrontaa nuoret tuottavat pysyvyydestä. Olen jakanut pysyvyyden sen ulottuvuuksien kautta paikkaperusteiseen, suhdeperusteiseen ja juridiseen pysyvyyteen. Pysyvyydellä sijaishuollon kontekstissa tarkoitan sellaista pysyvyyttä, että nuoret voisivat kiinnittyä sijaishuoltopaikkaansa, jotta sijaishuoltopaikan muutoksia ei tarvitsisi tehdä niin paljon.

Tutkimuksen perimmäisenä tehtävänä on tuottaa tietoa sijoitettuna olleiden nuorten laitoshoidon kokemuksista pysyvyydestä ja sen vaikutuksista. Tutkimukseni tarkoituksena on tuoda esille näitä kokemuksia ja tätä kautta kehittää sijaishuollon käytännön työtä.

4.2 Ajan käsite, kerronta ja muistot tutkimuksessa

Tutkimuksessani yksi olennainen käsite on aika. Ilman ymmärrystä menneen elämän tapahtumista voi olla vaikea rakentaa tulevaisuuden polkuja. Mennyttä elämää tarkastellaan

kuitenkin nykyhetkessä. Mennyt elämä voi vaikuttaa ihmisen elämässä niin vahvasti, että se ei anna tilaa tulevaisuuden suunnittelulle tai elämällä tässä hetkessä. (Juhila 2018, 14.) Jokaisella nykyisyydellä on menneisyytensä ja tulevaisuutensa. Menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sidokset ovat moninaisia ja monen suuntaisia, eivätkä ajanjaksot välttämättä asetu selkeään järjestykseen ihmisen kerronnassa. (Sääskilahti 2011, 302–303.) Tutkimuksessani haastateltavat kertoivat menneen elämän tapahtumista, eli elämästään sijaishuollossa. He kertoivat myös nykyisestä elämäntilanteestaan, johon menneisyys olennaisesti vaikutti. Kerrontaa menneen elämän tapahtumista tehtiin haastattelutilanteessa, eli nykyhetkessä.

Tutkimukseni paikantuu tutkimukseen elämäntarinoista. Elämäntarinat liittyvät vahvasti ajan käsitteeseen. On olennaista tarkastella aikaa, kun puhutaan sijaishuoltoapaikan muutoksista, niiden kokemuksista nuorten elämässä sekä pysyvyydestä. Aika voidaan jakaa kolmeen eri osaan, menneeseen eli historialliseen aikaan, aikaan tässä ja nyt sekä tulevaan aikaan. Aika elämäkulussa jäsentää ihmisten elämäntarinoita. Koko ihmisen elämäntarinoita on merkityksellistä, erityisesti sosiaalityön kohtaamisissa. Sosiaalityössä keskustellaan usein ihmisen elämän menneistä tapahtumista, jolloin tärkeäksi nousee myös erilaiset paikat, joissa elämää on eletty, kuten omassa tutkimuksessani sijaishuoltoapaikat. Joillakin sosiaalityön asiakkailta, sosiaalityön rooli voi muodostua merkittäväksi omassa elämäntarinassa. Erityisesti sijoitettuna olleista nuorista puhuttaessa sosiaalityön rooli voi olla hyvinkin vahva nuoren aikuisen elämässä johtuen omasta laitossijoituksesta. Lastensuojelulaitos on ollut nuorelle paikka, jossa hän on elänyt ja jossa elämäntarinaa on luotu. (Juhila 2018, 11–13.) Haastattelut paikantuvat vahvasti ajan käsitteeseen ja niissä liikutaan joustavasti ajassa ja muistellaan mennyttä liittäen sen nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Kirjoitetussa tekstissä taas puolestaan muistelu jäsennetään kronologisemmin ja siinä on selkeä aikajana. Haastattelu antaa tilaa tutkittavalle kertoa kertomustansa joustavasti ja poukkoilla kertomisessaan. (Eronen 2012, 67.)

Tarkasteltaessa ja kuunneltaessa elämäntarinoita päästään monenlaisten kokemusten äärelle syvällisesti. Elämäntarinoiden tarkastelu voi tuottaa niin hyvää kuin pahaakin. Vaikka kokemukset olisivat vaikeita ja niiden äärelle haastavaa pysähtyä, se on merkittävää. Päivi Känkänen ilmaiseekin asian hienosti kiteyttäen sen hämärän peiton raottamiseksi. (Känkänen 2004, 233.) Christin Camia ja Tilman Habermas (2020) tutkivat muistin ja muistelun merkitystä elämäntarinoiden kerronnassa. Heidän tutkimuksessaan nousi esille, että usein vasta tapahtuneet merkityksellisetkin elämäntapahtumat saatettiin jättää kerronnasta pois, sillä ne eivät olleet vielä muodostuneet merkityksellisiksi

nykyiselle identiteetille. Toisaalta ne voisivat nousta esille myöhemmässä kerronnassa, kun ne ovat muodostuneet osaksi omaa tarinaa. Jotkut elämäntapahtumat jätettiin tarkoituksella pois kerronnasta ja nämä elämäntapahtumat koettiin usein negatiivisiksi. Camian ja Habermasin (2020) tutkimuksen valossa olisikin tärkeää tutkia sellaisia elämäntapahtumia, joista on kulunut jo jonkin aikaa. Tästä syystä olenkin hakenut tutkimukseeni nuoria aikuisia, joiden sijoituksesta on kulunut vähintään vuosi. Näin nuorilla on ollut jo mahdollisuus käsitellä omaa sijoitustaan ja liittää se osaksi elämäntarinaansa.

Tutkimukseni keskittyy elämäntarinoiden kautta kerrontaan. Me elämme kertomusten maailmassa. Kertomusten kautta ihmiset analysoivat omaa toimintaansa ja he antavat usein vastauksia kysymyksiin kertomusten muodossa. Kerronnassa olennaista on yleisö, jolle kertomus tuotetaan ja tämä vaikuttaa kerronnan kulkuun. Kertomuksilla on keskeinen merkitys identiteetin muodostumiselle. (Kaasila 2008, 41, 43, 44.)

Lastensuojelulaitosten arjessa muodostuu monenlaisia käytäntöjä. Sitä, millaisia merkityksiä ja kokemuksia nämä käytännöt muodostavat sijoitettujen lasten ja nuorten henkilökohtaisessa elämässä tiedetään varsin vähän. Äänen antaminen sijaishuollossa asuville ja asuneille luo tärkeän ideologisen ajatuksen siitä, että oman tarinan rakentaminen ja sen kertominen nähdään tavoiteltavana asiana. Se merkitsee sijaishuollossa asuneiden osallisuuden lisäämistä tutkimuksessa ja yhteiskunnassa. Elämäntarina tai muisto ei tule kerrotuksi, mikäli yhteiskunta ei anna sille tilaa ja luo puitteita tarinan kertomiselle. Muistelu ja kerronta on siis yhteydessä yhteiskunnallis-historialliseen aikaan ja sitä sääntelee muistiorganisaatiot, sosiaaliset suhteet sekä muisteluun liittyvät kulttuuriset mallit. Lastensuojelu muokkaa henkilökohtaista elämää ja siitä kertomiseen kietoutuvat monet päällekkäiset tarinat, muistot, tunteet sekä sosiaaliset suhteet. (Eronen 2012, 37–44, 111.)

Kerrontaan sisältyy tärkeitä elementtejä, jotka on otettava huomioon kerronnallisessa tutkimuksessa. Anne Steenbakkersin, Steffie van der Steenin ja Hans Grietensin (2016, 4–6) tutkimuksessa sijaishuollossa asuneet nuoret kertoivat kokemuksistaan. Nuoret mainitsivat tärkeiksi seikoiksi tarinan kertomiselle ihmisten kiinnostuksen omaan kerrontaan, luottamuksen kuuntelijaan sekä omien kokemusten hyväksymisen. Kiinnostus ilmeni kuuntelemalla, esittämällä lisäkysymyksiä ja sensitiivisesti keskustelemalla. Nuorille oli myös tärkeää, että he tiesivät mitä heidän kertomuksellaan tehtiin ja missä se julkaistiin. Tarinan jakamisessa nuoria huolestutti se, että heitä kohdeltaisiin jatkossa eri tavalla tai he saisivat negatiivisia reaktioita muilta ihmisiltä. Omien kokemusten kertominen sijaishuollosta kuitenkin auttoi nuoria ymmärtämään oman menneisyyden vaikutuksen itseensä tänä päivänä. Lisäksi nuoret kokivat hyväksi, että kertomusten kautta myös muut

ihmiset ymmärtävät heidän kokemuksiaan paremmin. Omassa tutkimuksessani nuoret kertoivat avoimesti sijoitusajastaan. He kokivat tärkeäksi, että heidän äänensä tuli kuuluviin ja tästä syystä he myös halusivat osallistua tutkimukseen. En tuntenut nuoria aikuisia entuudestaan, mutta koen, että he saivat kertoa kokemuksistaan avoimesti luotettavassa ilmapiirissä.

4.3 Narratiivisuus tutkimuksessa

Narratiivinen tutkimusote ei ole yhtenäinen suuntaus, vaan enemmänkin tieteiden välinen keskusteluverkosto. Verkostoa yhdistää tarinan käsite ja tämä tarinan käsite voidaan eri yhteyksissä ymmärtää eri tavoin. Narratiivi yksinkertaisimmillaan tarkoittaa kertomusta. Narratiivisuus ei ole viitekehyksenä tiukasti rajattu, vaan se sisältää monenlaisia suuntauksia. Kertomuksen ei tarvitse olla jäsennelty, vaan merkityksellistä on kertomisen prosessi. Tarinan valinta tutkimuksessa ei ole kuitenkaan täysin kertojan oma. Tutkija ohjaa kertomusta toiveillaan sekä tarkentavilla kysymyksillään. (Laitinen & Uusitalo 2008, 110–117.)

Nuria Toledanon ja Alistair Andersonin (2017, 314) näkemyksen mukaan narratiiveissa on kertoja ja hän tuottaa kertomusta omasta kokemuksestaan, narratiivit syntyvät vuorovaikutuksessa ja tieto sekä ymmärrys narratiiveissa luodaan yhdessä. Kyse on narratiivisesta prosessista, jossa tieto tuotetaan vuorovaikutuksen kautta kertoen, kuunnellen, keskustellen ja ymmärtäen. Narratiivinen menetelmä on tutkimuksen tekemisen tapa, jossa ihmiset luovat yhdessä tietoa ja tätä kautta syntyy parempi käsitys tietystä ilmiöstä. Tämä tuottaa myös uudenlaisia sosiaalisia todellisuuksia. Narratiivisessa menetelmässä kuuntelijan tulisi asettua kertojan asemaan. Tätä kautta tulee luoda empaattinen vuorovaikutussuhde, jotta narratiivinen prosessi ja ymmärrys kertojan kokemuksista toteutuu täysivaltaisesti.

Narratiiveja luodaan jatkuvasti jokapäiväisessä elämässä. Se ei ole vain tutkimuksellinen suuntaus, vaan myös osa arkipäiväämme. Jokaisella on oma tarinansa, joka voidaan kertoa monella eri tavalla. Narratiivisessa tutkimuksessa painotus ei ole vain itse tarinassa, vaan sen taustalla vaikuttavissa tekijöissä, muun muassa siinä, kenelle kyseinen tarina kerrotaan, mihin tarkoitukseen tarina luodaan ja millaisia kulttuurisia tekijöitä tarinan taustalla on. Narratiivisessa tutkimuksessa vaaditaan tulkintaa kerronnasta, toisin kuin jokapäiväisessä kerronnassa. (Riessman & Quinney 2005, 393.)

Narratiivit ovat niin sosiaalityön käytännölle kuin tutkimukselle merkityksellisiä. Sosiaalityössä asiakkaat tuottavat arkisessa kanssakäymisessä narratiiveja, joista muodostuu sosiaalityön tietoa. Sosiaalityöntekijät ja tutkijat käsittelevät narratiiveja jatkuvasti. He kuuluvat asiakkaan kertomuksia ja tutkijat puolestaan haastattelevat ja analysoivat kertomuksia ja tuovat niitä esille tutkimuksissaan. Narratiivinen sosiaalityö on siis osa niin sosiaalityön kuin sosiaalityön tutkimuksenkin arkea. Asiakkaiden kertomukset ovat yksi narratiivisen tutkimuksen muoto tuoda esille kertomuksia ja tätä kautta myös kehittää sosiaalityön käytäntöä ja tutkimusta. (Riessmann & Quinney 2005, 395, 405.) Narratiivien yksi tärkeä voimavara onkin se, että kerronta on ihmiselle perustavanlaatuisia viestintää. Kertomukset myös tuottavat tietoa, sillä niiden kautta kokemuksia jaetaan kertomusten kautta. Narratiivisessa metodologiassa käsitellään syvää subjektiutta, jossa keskiössä on subjekti itse. Tätä on kuitenkin pidetty myös narratiivien heikkoutena, sillä se keskittyy niin voimakkaasti yksilöön jättäen ulkopuolelle monia muita ilmiöön liittyviä ulottuvuuksia. (Toledano & Anderson 2017, 302.)

Narratiivisessa tutkimusotteessa on kiinnitettävä tarkasti huomiota haastattelun kysymyksenasetteluun etenkin silloin, kun tutkimuksessa käsitellään sensitiivisiä aiheita. Tämä vaihe on eettisesti haastava ja se vaatii tutkijalta eettistä tarkastelua ja pohdintaa. Kysymyksenasettelu on usein sidoksissa tutkijan henkilökohtaiseen tutkimusintressiin. Tutkija saattaa jo ennestään asennoitua siihen, millaisia tarinoita hän haluaa lukijalleen välittää. On kyse tutkijan asennoitumisesta tutkimuskohteeseensa. Kysymyksenasettelussa tutkimuksen lähtökohtien ja perusteiden tulisi olla selvät niin tutkijalle kuin kohderyhmälleen. (Laitinen & Uusitalo 2008, 118, 120.)

Tutkimukseni metodologiset lähtökohdat rakentuvat sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomusten ja sitä kautta muistelun ja narratiivisen tutkimuksen varaan. Tuija Eronen (2012) on tutkimuksessaan lastenkodista osana elämäntarinaa käyttänyt elämäntarinan käsitettä, sillä muistelu liittyy tällöin koko nuoren elämänselämään. Omassa tutkimuksessani keskitytään kuitenkin vain tiettyyn ajanjaksoon nuoren elämässä, eli laitossijoituksen ajanjaksoon sekä tiettyyn teemaan, eli sijaishuoltopaikan muutospäätöksiin. Tästä syystä käytän kertomuksen ja muistelun käsitettä. Kertomiseen liittyy vahvasti kuulluksi tuleminen sekä ajatus yhdessä kertomisesta ja ne ovatkin kertomuksen tärkeitä sosiaalisia ulottuvuuksia (Eronen 2012, 51).

Analysoimani narratiivit voidaan ymmärtää eleyiksi narratiiveiksi, sillä laitossijoitus ja sijaishuoltopaikan muutokset on tapahtunut tutkimukseen osallistuneiden elämänselämässä ja se on yksi osa osallistuneiden elämää. Narratiivit liittyvät ihmisen menneisiin

elämänvaiheisiin, mutta ne luodaan nykyhetkestä käsin. Tilannesidonnaiset tekijät vaikuttavat siihen, kuinka mennyttä elämää ymmärretään. (Kekoni 2004, 332, 334). Narratiivit antavat mahdollisuuden yhdistää ympäristöä, itseä ja yhteiskuntaa sekä linkittää mennyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta toisiinsa (Eronen 2012, 39).

Narratiivisen tutkimuksen epistemologinen lähtökohta on tieto kokemuksista. Narratiivista epistemologiaa voidaan täten pitää tietona siitä, kuinka kertojat omaksuvat elämänsä koettujen kokemusten kautta menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. (Toledano & Anderson 2017, 304.) Kokemus on tapahtunut ihmiselle tietyssä elämänvaiheessa. Narratiivi eli kertomus taas on keskeinen osa ihmisen kokemusta ja olemassaoloa. Narratiiviseen tutkimukseen liittyy myös vahvasti muiston käsite. Muistojen avulla ihmiset pystyvät tuottamaan kertomusta. Ihmisen muistot ovat henkilökohtaisia ja narratiivisessa tutkimuksessa sekä muistoihin että niiden kerrontaan suhtaudutaan todenperäisesti. (Bold 2012, 17–18, 29.)

Narratiivinen tutkimus ennen kaikkea tutkii kokemuksia. Kokemuksia voidaan lähestyä fenomenologisen näkökulman kautta. Fenomenologiassa tutkitaan kerronnallisuutta ja kokemuksen tiedon luonnetta. Fenomenologian lähtökohtana on, että kaikki kokemuksemme merkitsevät yksilölle jotakin, joko tietoisesti tai tiedostamattomasti. Jokainen kokemus on yksilöllinen ja se näyttäytyy itselle tärkeiden asioiden kautta, kuten kiinnostusten ja uskomusten kautta. Kokemukset siis rakentuvat merkityksistä. Kokemusten painotus on yksilöllinen, vaikka ne syntyvät usein vuorovaikutuksessa. Mikäli yksilöiden kokemuksilla on yhteisiä piirteitä, ne muodostuvat ilmiöiksi. Kokemukset ovat siis osa suurempaa yhteiskunnallista ja kulttuurista ilmiötä ja kokemusten tutkimus paljastaakin usein jotakin yleistä. (Laine 2018, 29, 31, 32.)

4.4 Aineisto ja sen hankinta

Tutkimukseeni osallistui yhteensä neljä sijoitettuna ollutta nuorta aikuista. Nuorten aikuisten ikä vaihteli 20–26 vuoden välillä. Sijoituksien päättymisestä oli kulunut kahdesta vuodesta kahdeksaan vuoteen. Jokaisella oli taustallaan laitossijoituksia ja sijaishuoltoapaikan muutoksia. Sijaishuollossa vietetty aika ja sijaishuoltoapaikan muutosten määrä vaihteli, mutta jokaista osallistujaa yhdisti useampi sijaishuoltoapaikan muutos. Vaikka ajallisesti sijoitusten kesto ja siitä kulunut aika vaihteli, en koe tätä

tutkimuksellisesti ongelmaksi. Kaikki osallistujat olivat pystyneet käsittelemään sijoituksensa aikaista aikaa, ja heillä oli siitä selkeitä muistoja.

Lähetin tutkimusluvan Vantaan Kaupungille 21.12.2020. Haastateltavia oli vaikea saada ja aineistonkeruuikani venyi pitkäksi. Alun perin tarkoitukseni oli haastatella viittä nuorta aikuista, mutta lopulliseksi haastateltavien määräksi muodostui neljä. Haastateltavien tavoittamista vaikeutti oletettavasti osittain vallitseva koronatilanne, mutta myös tutkimusaiheeni. Tutkimukseni aihe on herkkä, joten haastateltavilta vaadittiin myös rohkeutta lupautuessaan kertomaan heidän tarinansa. Kertomukset lastensuojelusta voivat sisältää arkaluonteisia asioita, joita voi olla vaikea kertoa ääneen. Lisäksi kokemukset ovat henkilökohtaisia ja niitä voi olla vaikea tuoda esille tuntemattomalle tutkijalle (Laakso 2009, 84.) Arvostan suuresti tutkimukseeni osallistuneita nuoria aikuisia, jotka osoittivat rohkeutta osallistumalla tutkimukseeni ja jakamalla omia kertomuksiaan, vaikka niiden kertominen synnytti erilaisia tunteita, niin haastateltaville kuin itsellenikin tutkijana. Lastensuojelun laitoshoidossa työskennelleenä tarinoiden sisältö oli itselleni tuttua, vaikka en asettanut kerronnalle mitään oletuksia. Kuitenkin nuorten aikuisten rohkeus ja luottamus itseäni kohtaan yllätti minut ja minua liikutti haastateltavien ymmärrys omien tarinoidensa tärkeydestä. He halusivat tuoda ne esiin, vaikka kerronta vaikeista kokemuksista tuntemattomalle tutkijalle oli varmasti haastavaa.

Tutkimuksessani haastattelutavaksi valitsin yksilöhaastattelut. Pohdin sitä, millaisen haastattelutavan avulla nuorten aikuisten kerronta on mahdollisimman vapaata. Koin omassa tutkimuksessani yksilöhaastattelun avoimempaa haastattelumuotona kuin esimerkiksi ryhmähaastattelun (esim. Hämäläinen 2012, Pösö 2004). Toisaalta ryhmähaastattelu voisi tuoda nuoria yhteen antaen mahdollisuuden jakaa kokemuksia, ymmärtää niiden yhteyksiä ja toimia ikään kuin vertaistukiryhmänä. En kuitenkaan halunnut ryhmän vaikuttavan haastatteluiden kulkuun, joten päädyin yksilöhaastatteluihin. Yksilöhaastatteluiden kautta koin myös haastateltavan ja tutkijan pääsevän syvällisempään keskusteluun kuin ryhmähaastattelun avulla.

Olen poistanut aineistosta sijaishuoltoapaikkojen nimet ja olen numeroinut sijaishuoltopaikat niiden järjestyksen mukaisesti roomalaisin numeroin. Numerointi myös kuvastaa sitä, kuinka monessa sijaishuoltopaikassa nuori on ollut ja missä vaiheessa kyseiset sijaishuoltopaikat ovat olleet. Sijaishuoltopaikat on merkitty aineistoon numeroin, esimerkiksi [sijaishuoltopaikka I]. Lisäksi ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja paikkakunnat on merkitty samalla tavalla. Tämä helpottaa tekstin ja ajan hahmottamista. Olen myös poistanut sijaishuoltopaikkojen paikkakuntien nimet, jotta anonymiteetti säilyisi

mahdollisimman kokonaisvaltaisena. Haastateltaville olen antanut pseudonimet Minna, Mikko, Emmi ja Oona. Pseudonimien kautta aineisto tulee lähemmäksi lukijaa ja se helpottaa aineiston hahmottamista.

Aineiston keräsin narratiivisen haastattelun avulla. Haastattelukysymykset muotoilin mahdollisimman avoimiksi, jotta ne eivät johdattele kerrontaa liikaa. Haastateltavat allekirjoittivat tutkimussopimuksen, jolloin haastateltava antoi tutkijalle luvan käyttää aineistoa tutkimustarkoitukseen [liite 1]. Lisäksi liitteissä on haastattelurunko [liite 2], jota käytin tarpeen mukaan sekä informointiasiakirja [liite 3], jonka annoin jokaiselle haastateltavalle luettavaksi ennen haastattelun toteuttamista. Haastattelurunkoa käytettiin, mikäli kerronta ei edennyt. Kerronta kuitenkin tapahtui nuorten omasta näkökulmasta, jolloin pyrin välttämään haastattelurungon käyttämistä. Aineistoa kerääntyi litteroituna 49 sivua, rivivälillä 1 ja fonttikoolla 11. Aineistoa keräsin maaliskuusta 2021 kesäkuulle 2021. Aineiston keräsin narratiivisen haastattelun avulla.

4.5 Aineiston analyysi

Analyysi on osa tutkimusprosessia ja siihen sisältyy epävarmuutta. Analyysi usein määrittää itse itsensä siinä vaiheessa, kun aineisto on käsissä. Aineistosta saattaa nousta esiin joitakin yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, jotka ohjaavat analyysitapaa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Analyysivaiheen tarkoitus on luoda aineistosta ehyt kokonaisuus, jonka avulla on mahdollista tuottaa perusteellista tulkintaa ja johtopäätöksiä tutkittavasta aiheesta. Analyysivaiheessa aineistoa voidaan eritellä, tiivistää ja luokitella, mutta tavoitteena on lähestyä ja löytää tutkimuksesta uudenlaisia näkökulmia. Aineiston analyysi lähtee lähes poikkeuksetta liikkeelle siitä, että aineistoa luetaan useita kertoja läpi. Ajatustyö analyysistä lähtee liikkeelle jo aineistonkeruuvaiheessa, jolloin tutkija purkaa, eli mahdollisesti litteroi aineiston ja tekee muistiinpanoja. Ensimmäiset lukukerrat olisi hyvä tehdä ilman teoreettisia silmälaseja, olemalla avoin aineistolle, tekemättä siitä mitään oletuksia. (Puusa 2020.) Lähdin analysoimaan omaa aineistoani nimenomaan lukemalla sitä moneen kertaan läpi. Tein useiden lukukertojen jälkeen aineistoon erilaisia muistiinpanoja muun muassa siitä, mitkä tekijät nousivat esille. Tällä tavalla sain aineistosta esille kokonaiskuvaa ja sitä, minkälaiset asiat nousivat teoreettisen viitekehyksen kautta merkittäviksi. Kuva siitä, minkälaisia asioita on tärkeä käsitellä tutkimuksessa, muodostui asteittain.

Narratiivisen aineiston analyysitapoja on monia. Yleensä lähdetään liikkeelle aineiston avoimesta lukemisesta. Kaikilla narratiivisille analyyseille on yhteistä se, että ne sisältävät juonen. Narratiivisen tutkimuksen analyysia voi lähteä lähestymään sitä kautta, että erittelee ensin jokaisen tarinan yksilöllisen juonen ja sitä kautta alkaa yhdistelemään samantapaisia juonia lopuksi tuoden ne yhdeksi tai useammaksi tarinatyypiksi. Narratiivisessa tutkimuksessa on yleensä tarinan päähenkilö, joka on usein tarinan kertoja. Analyysia voidaan myös lähestyä sitä kautta, millaisia kertomuksia päähenkilö tuottaa muista tarinan hahmoista. (Puusa & Hänninen & Mönkkönen 2020.) Narratiivisessa analyysissa on tärkeää, että aineistoa ei tutki objektina, vaan enemmänkin dialogina, jossa tutkija keskustelee aineiston kanssa. Toisella lukukerralla juonta ei tarvitse enää jännittää ja kertoja on tullut jokseenkin tutuksi. Seuraavilla lukukerroilla tarinasta alkaa löytyä vivahteita ja yksityiskohtia, jotka kiinnittävät tutkijan huomion. Vasta tämän jälkeen on mahdollista siirtyä analyyttiseen läpikäyntiin. Joskus voi olla tarpeen kokeilla erilaisia analyysimenetelmiä, jotta oikea löytyy. (Hänninen 2018, 195–196.)

Lähestyin aineistoa ensin teemoittelun kautta ja sen jälkeen siirryin juonianalyysiin. Vaikka teemoittelu ei olekaan narratiivisessa analyysissä tavallisin analyysitapa, koin, että se soveltui omaan tutkimukseeni. Haastateltavien tuottama kerronta sisälsi paljon samantapaisia, mutta myös eriäviä teemoja, jotka koin tärkeäksi nostaa esille. Teemoittelun kautta sain tuotettua aineistosta selkeitä teemoja, jotka ovat oleellinen osa tutkimustani. Teemoittelun aloitin sillä, että muistiinpanojen teon jälkeen aloin keräämään aineistosta yläteemoja. Yläteemojen alle puolestaan muodostui alateemoja. Aluksi teemoja oli paljon, mutta pohtimisen ja aineiston pyörittelemisen kautta ne muodostuivat selkeämmiksi. Teemoittelulle ei ole olemassa yleispäteviä ohjeita, vaan sen muodon voi päättää vapaasti. Teemoittelussa tutkija pyrkii löytämään merkityksellisiä teemoja, jotka nousevat aineistosta erityisesti esille. Tavanomaisimmin samankaltaisia alakategorioita aletaan yhdistelemään suuremmiksi kokonaisuuksiksi, eli yläteemoiksi. Kategorioiden yhdistelyä voi toteuttaa myös toisinpäin, kuten omassa tutkimuksessani tein. Analyysin loppuvaiheessa tutkija yhdistää kaikki yläkategoriat yhdeksi kokonaisuudeksi. Tärkeää on, että analyysiprosessin lopputulos vastaa tutkimuskysymyksiin. Analyysin perimmäinen tarkoitus on nostaa aineistosta olennainen esiin. (Puusa 2020.)

Juonianalyysivaiheessa pyrin löytämään sellaisia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet nuorten aikuisten kokemukseen pysyvyydestä sijoituksen alkaessa, sijaishuoltopaikan muutoksien aikana sekä sijoituksen jälkeen. Tätä kautta muodostui tulososioon esille tulleet tulokset. Omassa aineistossani haastateltavilla oli itse tilaa kertoa omaa tarinaansa.

Tarinat sisälsivät tiettyä juonellista logiikkaa, mutta kertomukset jokseenkin poukkoilivat tilanteesta toiseen. Tutkijana tarkoitukseni ei ollut puuttua kerrontaan, vaan annoin haastateltavalle tilaa kertoa tietystä aiheesta, mikäli hän koki sen itselleen merkitykselliseksi. Vaikka juoni saattoikin paikoitellen poukkoilla, oli juonessa selvä alku, keskikohta ja loppu. Aineisto eteni huostaanotosta sijaishuoltopaikan muutoksiin ja lopuksi sijaishuollon jälkeiseen aikaan. Juonityyppenä on erilaisia ja riippuu tutkijasta, että miten hän aineiston juonta lähestyy (Hänninen 2018, 200). Omassa tutkimuksessani kerronta eteni usein vaikeuksista voittoon, eräänlaisena kehityskertomuksena (esim. mt., 200).

Juonianalyysin tuloksena muodostui tulososioon aikaan sidottu rakenne, joka etenee sijoituksen alusta itsenäiseen elämään. Teemoittelu puolestaan etenee pysyvyyden teoreettisen viitekehyksen kautta ja teemoittelun kautta olen nostanut esiin pysyvyyteen liittyviä ilmiöitä. Teemoittelua tutkimuksessani voisikin tarkemmin kutsua teoriaohjautuvaksi teemoitteluksi.

4.6 Tutkimuseettiset tekijät tutkimuksessa

Tarja Pösö (2004, 36) pohtii tutkijan oikeutusta tutkia nuorten kokemuksia ja sitä, millä tavalla tutkija on oikeutettu tuomaan heidän kokemuksiaan esille. Mitkä ovat tutkijan omat henkilökohtaiset syyt tuoda esille henkilökohtaisia ja sensitiivisiä aiheita muiden luettavaksi? Tutkimuksessani tarkoituksena on tuoda nuorten aikuisten merkitykselliset kokemukset esille heidän kerrontansa kautta. Kun narratiivit käsittelevät laitossijoituksia ja sijaishuoltopaikan muutoksia, ovat ne luonteeltaan sensitiivisiä. Tutkijalla onkin suuri vastuu narratiivisen tutkimuksen toteutuksessa, kun tutkittava aihe on sensitiivinen. Narratiivista tutkimusta tulee toteuttaa eettisesti kestävästi, ottaen huomioon tutkittavaan ilmiöön liittyvät tunteet. (Sikes 2010, 20–21.)

Oma mielenkiintoni sijaishuoltopaikan muutoksiin ja niihin liittyviin kokemuksiin kohtaan heräsi oman työni kautta. Olen työskennellyt sijaishuollon sosiaalityöntekijänä. Tein havainnon siitä, että sijaishuoltopaikan muutoksia tehtiin paljon, etenkin laitoshoidossa. Tätä kautta kiinnostuksen kohteeksi tuli pysyvyys ja sen merkitys laitossijoitusten kohdalla. Koen aiheen merkitykselliseksi, jotta yhteiskunnassa tunnistettaisiin pysyvyyteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimuksen alkuvaiheessa tavoitteena oli, että näiden nuorten

tarinoilla voitaisiin kehittää sijaishuollon prosesseja. Tutkimuksen edetessä ymmärsin kuitenkin, että vaikka tutkimus ei antaisi suoranaisia yksioikoisia tuloksia tai se ei saavuta muutosta, on näiden nuorten tarinat sosiaalityön ydintä. Jo niiden esiintuominenkin on kehittämistä ja merkittävää. Nuorten kokemukset tulevat esille tämän tutkimuksen kautta ja se on tutkimukseni tärkein tavoite.

Aiheen sensitiivisyyden vuoksi eettisten ratkaisujen on aina ulotuttava yksilökohtaisuuteen saakka. Lasten kokemusten tutkiminen on erityisen herkkää ja sensitiivistä heidän ikänsä vuoksi. Monet täysi-ikäiset nuoret pystyvät jo itse analysoimaan omia kokemuksiaan ja tunnistamaan omat rajat suhteessa tutkimukseen. (Kallinen ym. 2015, 94, 104.) Nuorten aikuisten elämäkokemusten tutkiminen voi kuitenkin olla niin tutkittavalle kuin tutkijallekin vaikeaa ja tunteita herättävää (esim. Pösö 2004). Laadullisen tutkimuksen työstäminen voi tuottaa erilaisia tunteita niin tutkijalle kuin tutkittavallekin, kuten häpeää, iloa sekä surua. (Eronen 2012, 55.) Yhteiskuntamme kulttuurinen oletus on, että lapsi ja nuori on oikeutettu turvalliseen elämään, jolloin voi olla vaikeaa suhtautua tilanteisiin, joissa näin ei olekaan. Kun kohtaamme lapsia ja nuoria, joiden elämässä on esiintynyt pelkoa, kipua ja pettymyksiä, on tämä myös ristiriidassa kulttuurisen oletuksemme kanssa. (Kallinen ym. 2015, 95.) Erityisesti laitossijoitusten tutkiminen on sensitiivinen aihe, sillä se sisältää surullisiakin elämäntarinoita. Laitossijoitus kertoo lapsen tai nuoren hyvinvoinnin uhasta. Kertomukset ja muistot laitossijoituksiin ja sijaishuoltopaikan muutokseen liittyen ovat henkilökohtaisia eikä niitä ole tarkoitettu yleisesti jaettaviksi. Ne ovat kulttuurisesti mielletty perheen sisäisiksi asioiksi. (Laakso 2009, 84.)

Steenbakkertsin, Van der Steenin ja Grietensin (2016, 5) tutkimukseen osallistuneet nuoret puhuivat siitä, kuinka sensitiivisten aiheiden kertomista välteltiin suojellakseen itseään ja muita läheisiä. Nuoret pyrkivät suojelemaan läheisiä ihmissuhteita kertomattomuudella, sillä he eivät halunneet kuormittaa läheisiään. Toisaalta jotkut nuoret kokivat, että kertominen auttoi heitä käsittelemään sensitiivisiä aiheita ja omia tunteitaan. Kertominen sijaishuoltopaikan kokemuksista saattoivat laukaista heissä vihaa, häpeää ja surua.

Sosiaalityössä täytyy olla erityisen varovainen, että sosiaalityöntekijä ei suhtaudu asiakkaiden kohtaamiin haasteisiin stereotyyppisesti. Myös sosiaalityöntekijä voi arvottaa, normittaa ja kategorisoida asiakkaita, ellei siihen kiinnitä erityistä huomiota. Asiakasta arvostavaa suhtautumista kutsutaan kunnioittavaksi sensitiiviseksi etiikaksi. (Laitinen & Väyrynen 2011, 171, 172.) Koen kunnioittavan sensitiivisen etiikan olevan ehdottoman tärkeä sensitiivisten aiheiden tutkimuksessa, jolloin tutkija ei voi suhtautua tutkittaviin henkilöihin ennako-oletuksia, eikä hän voi arvottaa tutkittavia.

Tarja Pösö (2004, 29) pohtii tutkimuksessaan koulukoteihin sijoitettujen nuorten haastatteluiden eettisyyttä. Haastattelun tavoitteena oli antaa nuorille tilaa kertoa kokemuksistaan omin sanoin. Haastattelun toteuttaminen ei ole kuitenkaan aukotonta, sillä tutkija valitsee kysymykset ja rakentaa haastattelutilannetta. Haastattelutilanne ei ole luonnollinen keskustelu, vaan sitä määrittää keinotekoisuus. Haastatteluissa tulisi suhtautua varauksella siihen, että kuinka vapaasti haastateltavat ovat tosiasiallisesti saaneet kertoa omista kokemuksistaan. Eronen (2012, 75) tuo esille valtasuhteiden olemassaolon tutkimuksessa. Vaikka tutkimuksessa on hyvä pyrkimys antaa tutkittavalle oma ääni, ei se poista valtasuhdetta tutkijan ja tutkittavan väliltä. Tutkija on aina se, joka kirjoittaa tutkimusta ja tuo sen kautta esiin valikoiden tutkittavien kertomuksia. Vallan näkyväksi tekeminen on eettisesti kestävän sosiaalityön peruslähtökohta niin arjen työssä kuin tutkimuksessa (Laitinen & Väyrynen 2011, 180).

Tutkimukseen osallistuneen kohderyhmän kannalta on tärkeää miettiä haastattelun toteutumisen aikaa ja kohderyhmää. Esimerkiksi juuri huostaanotetun lapsen haastattelu voi olla epäeettistä, sillä huostaanotto on tuore asia lapsen elämässä. Vaikeassa elämäntilanteessa elävän voi olla vaikea muodostaa kokemuksistaan kokonaiskuvaa verrattuna sellaiseen henkilöön, joka on jo ehtinyt pohtimaan ja analysoimaan kokemuksiaan. Omat tunteet ovat voineet lieventyä ajan saatossa, jolloin kokemusten kuvaus voisi näyttäytyä erilaisena eri ajassa. (Kallinen ym. 2015, 119, 121.) Toteutan tutkimukseni kertomusten ja muistelun kautta ja kohderyhmäksi valikoitui entiset sijoitetut nuoret aikuiset siitä syystä, että he ovat täysi-ikäistyneet ja laitossijoituksesta on iän mukaan kulunut jo jonkin aikaa. Nuoruusvuosien aikana tapahtuva kehitys merkitsee nuoren kykyä ymmärtää asioita entistä laajemmin. Nuoruusiän loppuvaiheessa nuori kykenee pohtimaan omaa asemaansa maailmassa ja alkaa vähitellen elää omaa elämäänsä. (Kemppinen 2000, 147–148.) Koen haastattelun eettisyyden myös liittyvän nuoruusiän kehitysvaiheeseen ja kehitysvaiheen tuoman valmiuden tarkastella omia kokemuksia.

Pohdin eettisyyden kannalta sitä, että onko esimerkiksi juuri 18 vuotta täyttänyt nuori liian lähellä omaa laitossijoitustaan ja näin ollen epäreilussa asemassa verrattuna sellaisiin nuoriin, joiden laitossijoituksesta on kulunut pidempi. Asiaa pohtiessani tulin siihen johtopäätökseen, että rajaan haastateltavat sen mukaan, kuinka kauan sijoituksesta on kulunut aikaa. Jokaisen haastateltavani kohdalla sijoituksesta oli kulunut vähintään kaksi vuotta, ja kaikki osallistuneet olivat alle 27-vuotiaita. Tällä tavoin nuori on pystynyt jo pohtimaan omaa laitossijoitustaan ja sen suhdetta omaan elämään. Tutkija on vastuussa

siitä, että hän ottaa huomioon haastattelun ajankohdan ja tekee siihen liittyen tärkeät eettiset rajaukset (Kallinen ym. 2015, 119).

Tutkimuksen eettisyyteen kuuluu tärkeänä osana tutkimusaineiston ja tunnistetietojen salaaminen. Haastatteluaineistoni tuhottiin täysin tutkimuksen valmistuttua. Tutkimusaineisto kerättiin niin, että mitään tunnistetietoja haastatteluun osallistuneista ei käytetty. Haastatteluaineisto kerättiin muistitikulle, joka säilytettiin vain tutkijan tietämässä lukitussa paikassa. Litterointi ja analyysi tapahtuivat tutkijan kotona, eikä muistitikku siirrelty paikasta toiseen, jolloin riski sen katoamiseen tai varastamiseen olisi ollut olemassa. Olen poistanut litteroidusta tekstistä kaikki henkilönimet ja sijaishuoltopaikkojen nimet sekä paikkakunnat. Näin pystyin varmistamaan kaikille osallistujille täyden anonymiteetin. Lisäksi olen nimennyt haastateltavat pseudonimien avulla.

5 Sijoituksen alkuaika

5.1 Haastateltavien sijoitushistoria

Tutkimukseni käsittelee sijaishuoltopaikan muutoksia nuorten aikuisten kertomana. Kaikki haastateltavani ovat olleet sijoitettuna sijaishuoltoon. Koen tutkijana tärkeäksi avata tutkimukseen osallistuneiden taustoja, jotta tutkimukseni etenee mahdollisimman ymmärrettävästi. Sijoitushistoria on tärkeässä roolissa, sillä se vaikuttaa vahvasti siihen, mitä nuoret kertovat. Haastateltavat tulivat erilaisista taustoista ja heidät oli sijoitettu erilaisista syistä. Heitä kaikkia kuitenkin yhdisti se, että heille on tehty sijaishuoltopaikan muutoksia. Kaikki haastateltavat sijoitettiin kiireellisen sijoituksen kautta ja näin olen olivat ensin niin sanotussa vastaanottokodissa ennen pidempiaikaista sijaishuoltopaikkaa. Taulukkoon [taulukko 1] olen eritellyt jokaisen nuoren aikuisen sijaishuoltopaikat, niiden kokonaismäärän sekä sijaishuoltopaikan muutosten määrän. Olen eritellyt taulukkoon erikseen vastaanottokodit, sekä sellaiset sijaishuoltopaikat, jotka eroavat normaaleista lastensuojelulaitoksista. Sijaishuoltopaikalla tarkoitetaan taulukossa esimerkiksi tavallista nuorisokotia tai muuta lastensuojelulaitosta.

Minnan kohdalla sijaishuoltoon sijoittaminen ja huostaanotto tapahtui teini-iässä, 15-vuotiaana. Hän oli sijoitettuna siihen asti, kunnes täytti 18 vuotta. Hänelle oli tehty kolmen vuoden sijoituksen aikana yhteensä 5 sijaishuoltopaikan muutosta.

Vastaanottokodissa hän oli viettänyt 4 kuukautta, jonka jälkeen hän siirtyi pidempiaikaiseen sijaishuoltopaikkaan, jossa hän vietti hieman vajaa vuoden. Tämän jälkeen hän siirtyi kolmanteen sijaishuoltopaikkaan, jossa hän vietti reilun vuoden. Neljäs sijaishuoltopaikka oli erityisen huolenpidon jakso, joka oli kestoaltaan 3 kuukautta. Viimeiseksi hän siirtyi uudelleen kolmanteen sijaishuoltopaikkaan, jossa hän vietti loppuajan ennen itsenäistymistä.

Mikon kohdalla huostaanotto tehtiin hänen ollessa 13-vuotias. Hän oli ennen huostaanottoa ollut jonkinlaisella tutkimusjaksolla, mutta hän ei muistanut minkälainen tutkimusjakso tämä oli. Huostaanotto päätettiin muutamaa kuukautta ennen hänen täysi-ikäistymistä. Hän sijoitettiin kiireellisesti sijoitettuna ensimmäiseen sijaishuoltopaikkaan. Tämän jälkeen hän oli mennyt jonkinlaiselle tutkimusjaksolle, mutta ei muistanut mikä paikka se oli. Tutkimusjaksolta haastateltava palasi takaisin kotiin. Hän kertoi, että tässä meni noin puoli vuotta, kunnes hänet sijoitettiin uudelleen, jonka jälkeen hän siirtyi suoraan pysyvään sijaishuoltopaikkaan, jossa hän vietti sijoituksensa loppuajan. Mikon kohdalla sijoituksen syyt olivat hänen koulunkäymättömyytensä, vakava peliongelma ja hänen vaikeat perhesuhteensa.

Emmin kohdalla sijaishuoltopaikkojen muutoksia oli tehty eniten. Hän oli ainut, joka sijoitettiin hänen ollessaan pieni lapsi, kolmevuotiaana. Hänen sijoituksensa kesti täysi-ikäisyyteen asti. Hänelle oli tehty sijoituksensa aikana yhdeksän sijaishuoltopaikan muutosta, joista yksi oli sukulaissijoitus, muut sijaishuoltopaikat olivat lasten- ja nuorisokoteja. Emmin kohdalla sijoitusperusteet liittyivät vanhempien päihdeongelmaan ja muutoinkin vaikeisiin perheolosuhteisiin. Emmin sijoitus päättyi hänen täysi-ikäisyyteensä. Emmi oli sijoitettuna lähes koko lapsuutensa ja nuoruutensa ajan.

Oona sijoitettiin tilanteessa, jossa toinen hänen vanhempansa kuoli ja hän joutui ottamaan paljon vastuuta kotonaan nuoremmissa sisaruksista. Myös koulunkäynti jäi tilanteessa toissijaiseksi. Sosiaalityöntekijät katsoivat, että hänen oli parempi asua sijaishuoltopaikassa. Oona sijoitettiin kiireellisesti nuorten vastaanottokotiin. Hän ehti olla kyseisessä paikassa vain muutaman tunnin, kunnes hänet siirrettiin toiseen vastaanottokotiin. Siellä hän vietti joitakin kuukausia ennen pysyvämpään nuorisokotiin siirtymistä. Hänen sijoituksensa loppui hänen täysi-ikäistyttyään.

Taulukko 1. Haastateltujen nuorten sijoitushistoria

	Minna	Mikko	Emmi	Oona
Sijaishuolto- paikka I	Vastaanottokoti	Vastaanottokoti	Vastaanottokoti	Vastaanottokoti
Sijaishuolto- paikka II	Sijaishuolto- paikka	Sairaalan tutki- musjakso (tässä välissä siir- tyminen kotiin)	Vastaanottokoti	Vastaanottokoti
Sijaishuolto- paikka III	Sijaishuolto- paikka	Sijaishuolto- paikka	Sukulaissijoitus	Sijaishuolto- paikka
Sijaishuolto- paikka IV	Erityisen huolen- pidon jakso		Vastaanottokoti	
Sijaishuolto- paikka V	Sijaishuolto- paikka (sama si- jaishuoltopaikka kuin III)		Sijaishuolto- paikka	
Sijaishuolto- paikka VI			Sijaishuolto- paikka	
Sijaishuolto- paikka VII			Sijaishuolto- paikka	
VIII			Sijaishuolto- paikka	
IX			Sijaishuolto- paikka	
Sijaishuolto- paikkojen muutoksia yhteensä	V	III	IX	III
Sijaishuolto- paikkoja yhteensä	IV	III	IX	III

Taulukko 1. selviää, että nuorten aikuisten kokemat sijaishuoltopaikan muutokset ja sijaishuoltopaikkojen määrä vaihtelee. Sijaishuoltopaikkoja ja sijaishuoltopaikkojen muutoksia on ollut eniten Minnan ja Emmi kohdalla. Oonalla ja Mikolla sen sijaan sijaishuoltopaikkoja ja niiden muutoksia on ollut sama määrä. Taulukon avulla lukijan on

helpompi hahmottaa, että missä vaiheessa ja millaisia eri sijaishuoltoapaikat ovat nuoren aikuisen elämässä olleet.

5.2 Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen

Huostaanotto on lapsen ja nuoren elämässä käännekohta, jonka myötä portti sijaishuoltoon aukeaa. Huostaanottoon liittyvät tunteet vaihtelevat lapsen ja nuoren erilaisista kokemuksista riippuen paljon. Huostaanotto voi käynnistää positiivisen tai negatiivisen muutoksen lapsen tai nuoren elämässä. Toisaalta huostaanottoa ei voida jakaa mustavalkoisesti negatiiviseksi tai positiiviseksi kokemukseksi, sillä se sisältää monenlaisia ristiiriitaisiakin tunteita. Huostaanotto voidaan nähdä elämän käännekohtana, joka synnyttää erilaisia kokemuksia. (Groop 2021, 256, 261.)

Chambersin ja kumppaneiden (2017) tutkimuksessa nuoret määrittivät muuton sijaishuoltoapaikasta toiseen tapahtuneeksi silloinkin, mikäli he olivat vain käväisseet yhdessä sijaishuoltoapaikassa ja siirtyneet sieltä suoraan toiseen sijaishuoltoapaikkaan. Tällainen tilanne tapahtui esimerkiksi silloin, kun nuori ei suostunut jäämään ensimmäiseen sijaishuoltoapaikkaan tai aiheutti siellä kaaosta. Nuoret toteavat, että jokainen sijaishuoltoapaikan oven avaus tarkoitti heille muuttoa kyseiseen paikkaan. Vaikka sijaishuoltoapaikassa ei vietetty edes yhtä yötä, kokivat nuoret käynnin sijaishuoltoapaikassa yhdeksi sijaishuoltoapaikan muutokseksi. Omassa tutkimuksessani määritän muuton sijaishuoltoapaikasta toiseen tarkoittaen jokaista sijaishuoltoapaikan muutosta, jonka sijoitetut nuoret ovat kokeneet. Omassa tutkimuksessani Oona oli viettänyt ensimmäisessä sijaishuoltoapaikassaan vain joitakin tunteja ja Mikko puolestaan muutaman viikon, ennen kuin he siirtyivät seuraavaan paikkaan. Mikolla oli kokemus myös sairaalan tutkimusjaksosta, jonka hän määrittelee laitokseen siirtymisenä. Tästä syystä sijaishuoltoapaikan muutokset eivät lähemmään aina ole yksiselitteisesti hallinnollisia päätöksiä, vaan henkilökohtaisia kokemuksia tilan ja elämäntilanteen muuttumisesta (esim. Chambers ym. 2017). Seuraavissa kerrontaotteissa esittelen sitä, kuinka Mikko, Oona, Emmi ja Minna kuvailevat lyhyetkin sijoitukset uusiksi siirtymätilanteiksi.

Oona: öö ei. Ensimmäinen oli [sijaishuoltoapaikka I], emmä siellä montaa tuntia ollu, ehkä noin kuus tuntia. Sitte sen jälkeen mut siirrettiin [sijaishuoltoapaikka II].

T: missä sun eka sijoitus oli?

Mikko: se oli tossa [sijaishuoltopaikka I]. Siel mä en kerinny kauaa olemaankaan

T: Kuinka pitkään sä olit siellä?

Mikko: oisinko mä ollu pari viikkoo. Siitä lähettiin sitten lanssikyydillä sairaalaan [sijaishuoltopaikka II]. Se oli joku tutkimusjakso, emmä tiä. En mä muista oikeen siit ajasta muuta kun et himassa mä en ollu ja oli paska fiilis koko ajan.

Kaikki nuoret kuvasivat sijoitusta ja huostaanottoa isona elämänmuutoksena. Huostaanotto määritelläänkin nuoren elämää mullistavaksi tapahtumaksi, joka synnyttää uuden vaiheen nuoren elämänsä (esim. Groop 2021). Mikko kuvailee huostaanottoon liittyvän muistamattomuutta. Monet muistot sijaishuoltoon sijoittamisesta ovat kadonneet ja muistamattomuuden Mikko liittyy sumussa elämiseen. Hän kuvaa irrallisuutta suhteessa läheisten kanssa käytyyn vuorovaikutukseen.

Mikko: joo et se oli sitä hektisintä aikaa. Sillon kun pistettiin justinsa noi pyörät pyörimään ni se oli sitä hektisintä aikaa. Sit ku sinne [sijaishuoltopaikka III] lähti ja siellä ku tottu olee ni se oli sit loppujen lopuks ihan hyvä paikka

Mikko: no se oli jännittävää ja mä olin semmoses, et oikeestaan toi 2013-2014 aika mä olin semmosessa sumussa et mä en niinku... Mul on aika paljon muistoja hävinny siltä ajalta ja et mä en niinku... Mä niinku ymmärsin mitä mulle puhutaan ja silloin muistin asioita ja näin, mut en mä koskaan niinku käsittäny sitä. Et jos puhutaan vaikka et mennään huomenna Linnanmäelle, niin kyl mä sen nyt silleen tajuan et mennään huomenna Linnanmäelle, mut sitten kun tulee se huomina ja lähetään sinne Linnanmäelle, niin mä olin iha silleen et ai me mennäänkö oikeesti.

Mikko ei muista paljoakaan huostaanoton aikaisesta ajasta, mutta hän oli sijoituksensa jälkeen kirjoittanut sijaishuoltopaikan ohjaajille tarinan siellä viettämästään ajasta. Hän luki minulle tarinan ja sain luvan käyttää sitä tutkimuksessani. Tarinassaan hän kuvailee huostaanotonaikaista aikaa.

Kuukausi ennen huostaanottoa. Mutsi tulee tapansa mukaan neljältä töistä himaan, kysyy et onks koira käytetty ja alkaa tekee ruokaa. Videopelit veivät noin seitsemäntoista tuntia vuorokaudesta aikaa, eihän siinä kerkee persettä nostaa koiran kusihädän takia. Ruoka on valmista ja haen lautasen täynnä perunamuussia ja uunimakkaroita tietokoneen eteen. Syötyäni vien lautasen takaisin ja samalla mutsi sanoo että huomenna mennään tutustumaan. Tutustumaan minne? Kysyn paha aavistamatta. Laitokseen, Mikko, sut otetaan huostaan. Olin aina halunnut pois himasta jonnekin muualle, aivan sama minne. Asiaa sen enempiä miettimättä meen takaisin tietokoneelle.

Mikon elämää varjosti huostaanoton aikaan riippuvuus videopelieihin. Hän kuvaa, kuinka äiti tokaisi tulevasta huostaanotosta ja hän jatkoi pelaamista huostaanottoa sen enempää ajattelematta. Toisaalta hän kuitenkin kuvaa huostaanoton olleen myös osaltaan toivottu ja ehkä tarvittu hänen riippuvuutensa vuoksi. Mikko ei halunnut asua kotona. Mikon huostaanottoon liittyvät tunteet olivat ristiriitaisia (myös Groop 2021). Ennen edellä siteerattua kerrontaotetta, Mikko oli kuvaillut ajatuksen sijoituksesta olleen hänelle myös vaikea. Sijoitus oli Mikolle iso elämänmuutos. Hän tiedosti toivoneensa huostaanottoa ja pitäneensä sitä jo tuolloin ajoittain hyvänä asiana. Osin tiedostamatonkin avun tarve saattoi osaltaan vaikuttaa Mikon myönteiseen suhtautumiseen sijoitukseen ja toisaalta haluan asettua sijoituspaikkaan. Mikko oli suurimman osan sijoituksensa ajasta samassa sijoituspaikassa. Hän pääsi irti riippuvuudestaan videopelieihin ja Mikko koki elämän lähteneen etenemään oikeaan suuntaan.

Oona ja Emmi muistavat huostaanoton aikaiset tilanteet selkeästi. Oona kuvailee huostaanoton aikaista elämää sekavan ja huostaanoton olleen suuri elämänmuutos. Kiireellisen sijoituksen tilannetta hän kuvaa selkeästi ja johdonmukaisesti. Oona kuvailee omaa sijoitustaan huijauksena. Häntä ei valmisteltu tulevaan huostaanottoon ja sijaishuoltoon sijoittamiseen. Oona muistaa selkeästi esimerkiksi sosiaalityöntekijän sanavalinnat. Oona tuo esille tunteet, joita sijoitustilanteessa syntyi: suru sekä ymmärtämättömyys tilanteesta.

Oona: No se oli toisaalta tosi sekavaa just niinku täysin uus asia se huostaanotto tai silleen.

Oona: no mua silleen niinku, suoraan sanottuna huijattiin. Et mä olin koulussa sinä päivänä. Sit mulle sanottiin, että sulla on palaveri, et mennään tonne [sijaishuoltopaikka I]. Mä kyllä tajusin siinä vaiheessa, et miks mulla olis palaveri siellä, kun sehän on laitos. No sit ne sano, että sä et valitettavasti pääse tästä enää pois, et sua jouduttiin niinku... Sua huostaanotetaan. Ne sanoi sen niin... Niin silleen ikävästi ja niinku silleen huonosti. Et mä rupesin itkemään ja olin sillee, että miksi, mitä mä oon tehny? Sit ne selitti siinä, että sulla on niin paljon poissaoloja koulusta. Sitten tota sulla... Niin, et mulla oli niin paljon poissaoloja koulusta ja mä olin niin nuori tekemään kotitöitä, ruuanlaitto, vaatteiden pesuu, sisaruksesta huolehtimista. Mut siis se oli mulle ihan normaalia kun mä osasin sitä. Mut toisaalta oli se ihan vaikeetakin, kun kaikki kaverit oli odottamassa ulkopuolella ja mä en voinu lähteä ku oli muuta tekemistä (nauraa)...

Oonan oli sijoituksensa aikaan vaikeaa ymmärtää sijoituksensa syitä, sillä hänelle koti-elämä ja sisaruksista huolehtiminen oli normaalia. Hän ajatteli, että sijoitus oli hänen syytään, joka käy ilmi Oonan sanavalinnoista. Oona kuvailee hienosti sitä, kuinka lapselle tai nuorelle voi olla vaikeaa käsittää sijoituksen syitä, koska oma elämä nähdään

normaalina. Sijoituksen syyt voivat aueta lapselle tai nuorelle paremmin vasta myöhem-
mässä vaiheessa elämäntulkua (esim. Groop 2021).

Emmi oli vain kolmevuotias huostaanoton aikaan. Selkeää muistamista sijoitustilanteesta
voi kuvata lapsuudenajan vaikeat kokemukset, jotka ovat jääneet selkeiksi tapahtumiksi
muistiin. Hän kertoo kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton aikaisista tapahtumista sel-
keästi, vaikka kertookin muistavansa tilanteesta vähän. Hänelle on kuitenkin piirtynyt
mieleen kokemus siitä, millainen kiireellinen sijoitus oli, ja minkälaista oli siirtyä ensim-
mäiseen sijaishuoltopaikkaan, eli vastaanottokotiin. Hän kuvailee papereista lukemista,
joten selkeä ja looginen kerronta voi olla myös muilta omaksuttua. Paperit viittaavan vi-
ranomaisten asiakirjoihin, joihin Emmi on perehtynyt. Emmin nykyinen ymmärrys poh-
jautuu siis osin muistoihin, joita hänellä on tuosta ajasta ja toisaalta osittain muilta kuul-
tuun, luettuun ja omaksuttuun.

T: Muistatko mitään siitä kun sut kolmevuotiaana vietiin sinne (sijaishuoltopaikka I)?

*Emmi: Öö.. vähän. Et mehän ollaan mun sisaruksen kanssa päiväkodista lähetty poliisien
avulla. Et mejän vanhemmat on tullu hakee meitä umpikännissä. Sit on vaan selitetty, et
vanhemmat ei oo pystynyt huolehtii meistä, mut siinä on tapahtunu semmonen tosi paha
asia, et meidän isä on hyväksikäyttäny mua ja mun sisarusta. Et siit niinkun ollaan lä-
hetty---*

*Emmi: ...Et mitä mä oon niistä papereistakin lukeut niin olihan se sillain ni olihan se
sillain niiku... Ymmärtää tällä hetkellä mistä se kaikki mun ahdistus on johtunut... Mut
vieläkään mä en osaa hahmottaa tiettyä aikaa et mitä on silloin, vaikka 2005 on tapahtu-
nut. Et ne tulee mulle sellasina pieninä muistoina aina.*

T: Muistatsä miltä se tuntu lähtee yhtäkkiä päiväkodista poliisien kanssa?

*Emmi: Kyl se oli aika pelottavaa et mä oon itkeny ja huutanu. Sit ku me ollaan päästy
siihen laitokseen niin mä oon ensimmäisenä menny sängyn alle piiloon ja siellä ollu vä-
hän aikaa. Kun mä oon uskaltanu tulla esille pikku hiljaa. Mä turvauduin aina mun sisa-
rukseen.*

Emmille on tärkeää, että hän pystyy hahmottamaan omaa menneisyyttään, jotta hän pys-
tyy ymmärtämään paremmin mistä oma oireilu ja ahdistus johtuu. Emmin on vaikeaa
hahmottaa huostaanoton aikaista aikaa ja lapsuuden tapahtumia, mutta asiakirjojen kautta
hän on saanut tietoa mitä lapsuudessa asiakirjojen mukaan tapahtui. Tämä on auttanut
Emmiä ymmärtämään itseään paremmin.

Kuten Oonalla ei Minnallakaan ollut mahdollisuutta valmistautua huostaanottoon ja sijoitukseen. Minna oli kutsuttu neuvotteluun, johon hän tuli koulusta. Neuvottelussa päädyttiin kiireelliseen sijoitukseen:

Minna: Mut et ihan se kiireellinen sijoitus, niin se oli sillee et mul piti olla tapaaminen vaa siel sosiaalisysteemissä, en tiä sen nimee. Piti olla siel tapaaminen mis käydään vähän tilannetta ja ne sit siel päätti et mä en mee enää kotiin. Ja sielt mä sit lähdin toisel taksil [sijaishuoltopaikka I] ja sit mun pyörä meni toisella taksilla koska mä olin koulusta tullut pyörällä sinne suoraan (naurahdus).

Minna kuvailee kiireellistä sijoitusta jopa hieman humoristisesti. Tilanne oli Minnalle melko absurdi. Kiireellinen sijoitus tuli hänelle yllätyksenä, jolloin hänellä oli mukanaan pelkät koulutavarat sekä pyörä. Tarja Pösön (2004, 57) väitöskirjatutkimuksessa koulukotiin sijoitetuilla nuorilla oli ollut samankaltaisia kokemuksia kuin Minnalla ja Oonalla. Monelle koulukotiin lähtö tuli yllätyksenä. Pösön tutkimuksessa nuoret kertoivat, että sosiaalityöntekijät pelkäsivät nuorten lähtevän karkuun ja tästä syystä menettely tehtiin pikaisesti nuorille siitä kertomatta. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijöiden pelko oli aiheellista. He eivät olisi tulleet sovittuun tapaamiseen, mikäli olisivat tienneet lähdöstä koulukotiin. Tämä voi olla osasy syy myös omassa tutkimuksessani nuorten sijoituksen yllätykseen. Tilanteet ovat voineet muuttua nopeastikin, jonka seurauksena sijoitusta ei ole pystytty valmistelemaan nuorelle. Kuitenkin huostaanoton tapahtumia kuvataan yllätyksellisiksi. Huostaanottoon suhtautuminen olisi ehkä voinut olla erilaista, mikäli Oona tai Minna olisi pystynyt valmistautumaan sijoitukseen. Olisiko henkinen valmistautuminen sijoitukseen mahdollisesti kiinnittänyt Oonan ja Minnan paremmin tulevaan sijaishuoltopaikkaan. Katarina Groopin (2021, 256) mukaan nuoret, jotka eivät olleet saaneet vaikuttaa omaan huostaanottopäätökseensä kokivat sen vaikuttaneen negatiivisesti heidän elämänsä kulkuaan ja tätä kautta myös suhtautumiseensa sijaishuoltopaikkaan. Mikäli suhtautuminen sijaishuoltopaikkaan on lähtökohtaisesti negatiivinen, se voi heikentää sijaishuoltopaikkaan kiinnittymistä jo sijoituksen alkuvaiheessa.

Agnes Andenaesin (2012, 493–496) lapselle ja nuorelle tulisi varata riittävästi aikaa sijoituksen käsittelyyn. Sijaishuoltoon sijoitettavalle lapselle tai nuorelle tulisi kertoa sijaishuoltopaikasta sekä avata sijoitukseen ja sijaishuoltopaikkaan liittyviä käsitteitä. Kuitenkin uuteen sijaishuoltopaikkaan tulo näyttää tapahtuvan usein nopeasti eikä lapselle tai nuorelle jää aikaa prosessoida siirtymistä sijaishuoltopaikkaan. Sijoituksen syyt voivat jäädä lapselle tai nuorelle hämäräksi, jolloin lapsi tai nuori saattaa syyttää itseään. Emille on käynyt juuri näin:

T: Olisitko sä silloin toivonut, että sun kanssa olisi käyty läpi, että miksi sut on sijoitettu ja mitä sun lapsuudessa on tapahtunut?

Emmi: Kyllä. Et oonks mä ollu 12 vuotias ku mä oon kysynyt siitä ekan kerran, et mitä meille on tapahtunut, et miksi me ollaan lähetty lastenkotiin. ”Se selvi sulle sit ajan kans”. Mä kysyin monta vuotta peräkkäin...

Emmi: ... Mut enemmän mä syytän itteeni siitä, et me ollaan lähetty huostaan. Et en mä osaa kuvitella, et se on jonkun muun ihmisen syytä.

Sijoitetulle lapselle tai nuorelle sijoitukseen liittyvät syyt tulee kertoa selkeästi, sillä se voi vahvistaa lapsen tai nuoren ymmärrystä omasta tilanteestaan ja sitoutumista sijais-huoltoapaikkaan. (esim. Jedwab ym. 2019.) Sijoituksen pysyvyyden kannalta on tärkeää, että nuorella olisi oman elämänhistorian tuntemusta ja nuoren kanssa keskusteltaisiin sijoituksen syistä (Groop 2021, 261). Emmille jäi huostaanoton perusteet epäselviksi aikuisikänsä saakka. Voi pohtia, olisiko Emmi syyllistännyt tilanteesta itseään vähemmän, jos hänen kanssaan olisi käyty sijoituksen perusteita lävitse jo varhaisemmin.

5.3 Sijaishuoltoapaikkaan tutustuminen

Minna, Mikko, Oona ja Emmi olivat kaikki sijoitettuna useisiin paikkoihin, joten heillä oli useita muutostilanteita, joissa tulevaan sijaishuoltoapaikkoihin tutustuminen oli ajan-kohtaista. Sijaishuoltoapaikan vaihto on nuorelle aina siirtymä (Laakso & Enroos 2016, 506), joka tuo mukanaan muutoksia paitsi asuinpaikkaan, myös sosiaalisiin suhteisiin. Mahdollisuus tutustua tulevaan sijaishuoltoapaikkaan on nuorelle merkityksellinen. Tästä syystä en ole rajannut tutustumista vain ensimmäiseen sijaishuoltoapaikkaan saapumiseen, vaan kokonaisvaltaisemmin koko sijoituksen aikaisiin sijaishuoltoapaikan muutoksiin. Sijaishuoltoapaikkaan tutustuminen on sijoitetulle lapselle tai nuorelle aina uusi tilanne, josta alkaa uudenlainen ajanjakso sijaishuoltoapaikassa.

Nuorelle siirtyminen uuteen sijaishuoltoapaikkaan on ennen kaikkea henkilökohtainen kokemus, vaikka siihen yleensä liittyy institutionaalisia tekijöitä, kuten laillinen ulottuvuus. Jokainen sijaishuoltoapaikka on ainutlaatuinen kokemus riippumatta siitä, onko tulo sijais-huoltoapaikkaan lapsen tai nuoren ensimmäinen vai onko takana aiempia sijaishuoltoapaik-koja. (Laakso & Enroos 2016, 507, 514).

Sijaishuoltoon tutustumisen käytännöt eroavat eri sijaishuoltopaikoissa. Tutustuminen voi olla tilojen, sääntöjen tai käytäntöjen esittelyä, jolloin tutustuminen painottuu sijaishuoltopaikan ympäristöön. Nuoren tutuessa sijaishuoltopaikkaan, sijaishuoltopaikan työntekijöiden on tärkeää tutustua nuoreen. Tutustuminen uusiin ihmissuhteisiin ei ole nuoren itsensä vastuulla. Tällöin kiinnostus kohdistuu lapsen tai nuoren vahvuuksiin ja esimerkiksi hänelle tärkeisiin asioihin. Tutustuminen tapahtuu kasvokkain sekä hänestä laadittujen asiakirjojen kautta. (Laakso & Enroos 2016, 509.)

Minnan ensimmäinen sijoitus oli kiireellinen sijoitus vastaanottokotiin, eikä Minnalla tuolloin ollut mahdollisuutta tutustua etukäteen kyseiseen sijaishuoltopaikkaan. Tutustuminen voi jäädä toteutumatta silloin kun sijoitus tapahtuu kiireellisesti, eikä tutustumista voida kiireellisyyden vuoksi järjestää. Vastaanottokoti ei ole pysyvä sijaishuoltopaikka ja ja Minna selittää tutustumisen puuttumista sillä, että vastaanottokodissa oleminen on tarkoitettu lyhytaikaiseksi.

Minna: Öö... No, mm.. No se [sijaishuoltopaikka I:sta sijaishuoltopaikka II:seen] niin kyl mä sain jonku muutaman päivän aiemmin siit tietää. Mut ku se on niinku vastaanottokoti ni se ei kellekkään niinku pysyvä ni kyl mä sen tiesin...

Seuraavassa kerrontaotteessa Minna kuvailee, kuinka hän siirtyi Erityisen huolenpidon jaksolle [sijaishuoltopaikka IV]. Erityisen huolenpidon jakso on määräaikainen ja sinne siirrytään kriittisessä tilanteessa, jossa nuori tarvitsee interventiota. Erityisen huolenpidon järjestämisen kriteerinä on vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisu tai mikäli lapsen tai nuoren oma käyttäytyminen vaarantaa hänen kasvuaan ja kehitystään. Tavoitteena on katkaista itseään vahingoittava käyttäytyminen. (Lastensuojelulaki 12.2.2010/88, 72.) Sijaishuoltopaikka voi rajoitustoimenpiteiden avulla pyrkiä edistämään nuoren pysyvyyttä, jotta luvatta poistumista ei tapahtuisi. Rajoitustoimenpiteet tämänkaltaisessa tilanteessa voi olla esimerkiksi liikkumisvapauden rajoitus, puhelimen haltuunotto tai yhteydenpidon rajoitus. Erityisen huolenpidon jaksolle määritellään tavoitteet, johon jaksolla pyritään. Tavoitteet eivät toteudu, mikäli nuori ei sitoudu jaksolle. Minna kertoo, kuinka ymmärtää Erityisen huolenpidon jaksolle siirtymisen, sillä kesä ei sujunut odotusten mukaisesti. Minna olisi toivonut, että olisi päässyt kertomaan siirrosta läheisilleen aikaisemmin. Tutustuminen voi jäädä tämänkaltaisissa poikkeuksellisissa tilanteissa toteutumatta. Minnan ei päässyt tutustumaan erityisen huolenpidon osastolle. Asiaa voi selittää myös

sosiaalityöntekijöiden pelko siitä, että nuori poistuisi luvatta, mikäli siirtymästä kerrottaisiin heille liian aikaisin (Pösö 2004).

Minna: No mähän sain kuulla siitä päivää aiemmin. Kyl mä sain jonku sellasen lapun mis kerrottiin neljäl rivillä siitä paikasta. Ja sitten ihan kerrottiin et minkä takia mä sinne meen ja mä itekki ymmärsin sen et kesä ei menny ihan putkeen. Öö... Mut mua ärsytti niin paljon se et mulle kerrottiin päivää aiemmin, koska sit mul oli myös vajaa vuorokausi kertoo kaikille mun läheisille ja kavereille ja sit mä tiesin sen et mul ei siel saa olla puhelinta ja sit vaan olla sillee et mä en sit pysty useampaan kuukauteen olla yhteyksis...

Minnalla oli kokemusta siitä, kuinka hän oli päässyt tutustumaan sijaishuoltopaikkaan etukäteen ja jopa vaikuttanut sen valintaan. Minna käyttäytyi tutustumiskäynnillä epäsovinnaisesti, sillä hän ei halunnut mennä suunniteltuun sijaishuoltopaikkaan. Minna onnistui käytöksellään estämään kyseiseen paikkaan sijoittamisen jo tutustumisvaiheessa.

Minna: ...Sit se [sijaishuoltopaikka II:sta sijaishuoltopaikka III:seen] ni se ei ollu mikään nopee et siin mä sain tietää muutamaa viikkoa aiemmin et mä en voi siellä jatkaa. Ja [sijaishuoltopaikka II] ei olis ollu se eka vaihtoehto et me käytiin [paikkakunta] kattoo yhtä mut sit mä tahalteen vedin sen sit ihan plörinäks ja lopuks ne oli sit sillee et ne ota noin huonokäytöksistä tyttöö sinne vaik mä oikeesti oon sillee hyväkäytöksinen. Koska mä en halunnu sinne, koska mun koko elämä oli täällä, just perhe, koulu, kaverit, harrastus...

Minna: joo, meil oli semmonen tapaaminen siellä mis ne just kerto siit paikasta et sinne lähti (sijaishuoltopaikka I:sta) yks ohjaaja...

T: Koitko sä sen sitten tärkeäksi sen tutustumisen?

Minna: No onhan se, on se mun mielestä oleellista, että pääsee tutustumaan siihen paikkaan minne on menossa. Öö.. Koska sit taas tossa [sijaishuoltopaikka IV] eihän mulla ollut mitään hajua millaseen paikkaan mä oon menossa... Se tosi pelottavaa ja sit just se et mä en tiennyt kauanko mä siellä oon ja pääsenkö mä sieltä enää [sijaishuoltopaikka III:seen] ja kaikki oli tosi epäselvää ja semmosta että mimmoseen paikkaan mä oon menossa, minne mä meen sen jälkeen ja just niinku niin...

Minna kuvailee, kuinka tärkeäksi hän koki sijaishuoltopaikkaan tutustumisen. Ajatus tuntemattomaan paikkaan muuttamisesta tuntui tuolloin pelottavalta. Uuteen asuinympäristöön tutustuminen auttoi asennoitumaan siirtymiseen. Tutun ohjaajan läsnäolo tutustumiskäynnillä toi Minnalle turvaa. Tutustuminen uuteen sijaishuoltopaikkaan on aina uusi kokemus, sillä sijaishuoltoapaikan ovilla kohtaavat aina toisilleen entuudestaan tuntemattomat ihmiset (Laakso & Enroos 2016, 514). Lapsi ja nuori voikin hyötyä siitä, että tutustumiskäynnillä on mukana joku tuttu ja turvallinen aikuinen.

Mikon muistikuvat tutustumispäivältä ovat niukat. Hän kuvasikin koko huostaanoton aikaista elämäänsä sumussa elämiseksi. Tutustumiskäynniltä mieleen jääneissä asioissa Mikolla korostuivat institutionaaliset asiat, kuten lastensuojelulaitoksen toiminta. Paikkoihin tutustuminen ja kertominen siitä, missä osastolla lapsi tai nuori tulee olemaan voi vahvistaa paikkaperusteista pysyvyyttä, jolloin lapsella tai nuorella on käsitys siitä, millaisessa paikassa hän tulee asumaan. (Esim. Laakso & Enroos 2016.)

Mikko: siis ainoo mitä oikeestaan muistan tutustumispäivältä on se niinkun, että... No joo, tietenkkin kierrettiin paikat ympäri ja kerrottiin missä on mitäkin ja siel oli kaks eri osastoo ja kerrottiin, että mä meen [osaston nimi] ja se oli loppupeleissä helvetin hyvä mun kannalta, koska (toisen osaston nimi) oli sit vähän semmosta vauhdikkaampaa porukkaa. Emmä muista kyl mitään. Emmä tiedä.

Emmillä oli kokemusta yhdeksästä sijaishuoltoapaikasta. Hän ei pääsääntöisesti tuonut esiin mahdollisia tutustumisia tuleviin paikkoihin. Emmi kuvailee sijaishuoltoapaikkoihin siirtymistä esimerkiksi ilmaisuilla ”mut siirrettiin sinne” tai ”mut laitettiin sinne”. Emmin sanavalinnat kertovat siitä, että hän ei ole oman kokemuksensa mukaan päässyt tutustumaan sijaishuoltoapaikkoihin. Sanavalinta kuitenkin muuttuu, kun hän kertoo ainoastaan kerrasta, johon hän liittyy tutustumiskäynnin. Tämä oli Emmin seitsemäs sijaishuoltoapaikka ja tuonne siirtymisen hän ilmaisee ”mä pääsin sinne”. Muuttuva ilmaisu voi heijastaa Emmin muuttunutta suhdetta seitsemänteen sijaishuoltoapaikkaan. Hänelle järjestettiin mahdollisuus tutustua ja Emmi myös kiinnittyi paikkaan aiempaa paremmin. Emmi ei kuitenkaan tuo esille tutustumispäivältä konkreettisia muistoja, vaan mainitsee tutustumisen ohimennen:

Emmi: No se oli sillai, et mä pääsin [sijaishuoltoapaikka VII], mä olin käynny tutustuu siellä.

Oona oli ollut sijoitettuna 3 eri lastensuojelulaitoksessa, kahdessa eri vastaanottokodissa sekä yhdessä pidempiaikaisessa sijaishuoltoapaikassa. Oona kuvailee, kuinka hänen halunsa palata kotiin oli niin suuri, ettei hän heti ymmärtänyt tutustumisesta huolimatta, missä hän oli.

T: Muistatko pääsitkö tutustumaan mihinkään näistä laitoksista?

Oona: No siinä [sijaishuoltoapaikka II] joo. Mut [sijaishuoltoapaikka III] kyl siin... Kun mä tulin sinne niin kyl ne esitti sitä paikkaa ja, no... Sinänsä mua ei kiinnostanut se

paikka, et mä halusin vaan niinku takaisin. Et ei siinä tuu heti mieleen missä paikassa sä oot.

Minna, Emmi, Oona tai Mikko eivät tuoneet esille, millainen ilmapiiri sijaishuoltopaikassa oli tutustumisen aikana tai millaisena he muistelevat tutustumista. Muutenkin tutustuminen näyttäytyy virallisena tapahtumana, joka ei herättänyt tunteita. Toisaalta tilanteeseen voi liittyä myös muistamattomuus sekä jännitys, joka voi olla läsnä uuteen sijaishuoltopaikkaan muuton yhteydessä. Reinikaisen (2009, 55) tutkimuksessa tutustumis- ja tulohetki lastensuojelulaitokseen oli merkityksellinen nuorille. Mitä vastaanottavaisempi ja tervetullempi olo nuorella oli, sitä paremmin hän myös asettui ja kiinnittyi lastensuojelulaitokseen. Perusteellinen tutustuminen sijaishuoltopaikkaan voi edistää sekä paikkaperusteista että suhdeperusteista pysyvyyttä sijaishuoltopaikkaan sekä siellä työskenteleviin ihmisiin.

5.4 Nuoren näkemysten huomioon ottaminen

Yksi keino sijoitusten pysyvyyden edistämiseen ja sen saavuttamiseen on nuoren mielipiteen ja näkemysten huomiointi sijoitukseen liittyvässä valmistelussa ja päätöksenteossa. Lapsen ja nuoren ei tulisi jäädä sivulliseksi omaa elämäänsä koskevissa isoissa päätöksissä ja tilanteiden arvioinnissa. Nuoren mielipide tulisi selvittää, kun sijaishuoltopaikkaa ja siihen liittyviä päätöksiä ja asioita suunnitellaan. (Khoo ym. 2012, 906.) Ideali tilanne on, että nuori pääsee vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin ja hän saisi esitettyä oman mielipiteensä asiasta. Aina näin ei kuitenkaan tapahdu. Mielipiteen selvittämisessä ei ole kyse vain lainsäädännön kautta määritellystä kuulemisesta, vaan yleisemmin siitä, kuinka nuoren mielipidettä on selvitetty ja kuunneltu häntä koskevissa asioissa ja kuinka se vaikuttaa pysyvyyteen sijaishuoltopaikassa. Nuoren mielipiteen selvittäminen liitetään usein sosiaalityön päätöksiin. Mielipiteen kuunteleminen on myös osa sijoitetun nuoren arkea lastensuojelulaitoksissa. (Esim. Saastamoinen 2010.)

Minna kuvailee, kuinka hänen mielipiteensä otettiin huomioon, kun hänelle etsittiin uutta sijaishuoltopaikkaa. Koulu ja läheiset ihmissuhteet ovat Minnalle tärkeitä. Näissä asioissa Minna kokee, että hän tuli kuulluksi.

Minna: Ainakin se koulu se on aina ollu mulle tärkeä. Mä oon aina tykänny koulusta. Et jo silloin ku mä olin yläasteella ni se oli ihan ehdottoman tärkeitä et saan jatkaa siin samassa koulussa mis mä olin ollu.

T: Kuunneltiinks sua silloin kun sä painotit, et haluut pitää saman koulun ja jutut täällä? Et sait sanoa oman mielipiteen

Minna: Joo. Ja sain jatkaa siin samassa koulussa.

Minna: ... [Sosiaalityöntekijän nimi] ei ois sitä tehny, koska se oli samaa mieltä ja ties, et koulu, perhe ja kaverit et se ei ois ollu sillekkään vaihtoehto et se olis mua jonnekki tonne siirtänyt.

Minna myös kertoo, että hän toivoi sijoitusta. Huostaanoton prosessissa lapselle ja nuorelle järjestetään hallinnollinen kuuleminen, jossa lapsi ja nuori saa ilmaista oman mielipiteensä huostaanotosta sekä suunnitellusta sijaishuoltopaikasta (Lastensuojelulaki 12.2.2010/88, 42 §).

Minna: ... Et ainut mitä vaan sanoin oli se, et mä en halua kotiin ja siinä mua kuunneltiin.

Minna sai esittää omia mielipiteitään, kun oli kyse hänen elämäänsä koskevista päätöksistä. Minnan mukaan hänen mielipiteitään kuunneltiin, jolloin päätöksiä toteutettiin häntä kuunnellen. Tämä on vaikuttanut positiivisesti Minnan sijoituksiin esimerkiksi sijainnin suhteen, jolloin Minna on saanut jatkaa samassa koulussa ja nähdä perhettään sekä ystäviään. Monet sijoitetut nuoret kokevat koulun tärkeäksi, sillä koulu lisää mahdollisuuksia tulevaisuudessa ja kouluun liitetään tuttu ympäristö, opettajat sekä ystävät (Pösö 2004, 94). Lisäksi koulu nähdään kannattelevana sijoitetun nuoren elämässä, sillä onnistunut tuki koulussa sekä nuoren sitoutuminen kouluun edistävät paikkaperusteista pysyvyyttä niin koulussa kuin sijaishuoltopaikassakin (Groop 2021, 257).

Myös Mikko kertoo mahdollisuudesta osallistua suunnitteluun ja päätöksenteon valmisteluun. Hän kuvailee, kuinka hänen huostaanottoansa pohdittiin yhteisessä neuvottelussa. Mikko kertoo, kuinka hän kokee saaneensa vaikuttaa neuvottelun lopputulokseen. Mikko korostaa omaa toimijuuttaan kertoen, että hän sai vakuutettua sosiaalityöntekijät muutoksesta omassa toiminnassa.

Mikko: Sit tuli joku tämmönen palaveri mihin tuli vanhempi ja kaikki oli siin palaverissa. Sit siellä mietittiin mun kohtaloo et mitä mun kans tehdään. Vakuutin siinä sit, sain kusetettua et ne antais mulle viel yhen mahdollisuuden himas. Ku mul oli vaikeuksia koulussa, ja koulussa jos kävin niin suunnilleen joka toinen vastaantulija sai nensä. Mitähän kaikkee. Koulunkäynti ei vaan sujunu yksinkertaisesti. Sit mä sain sen yhden mahdollisuuden ja puol vuotta sitä suunnilleen kesti. Et ensimmäiset kaks viikkoo

mä kävin ihan säntillisesti kouluu ja käyttäydyin. Sit sen puolen vuoden jälkeen päätettiin et nyt pistetään poika huostaan.

Jälkikäteen Mikko on kuitenkin pohtinut, että hänen mielipiteensä kuunteleminen ja sen mukaan toimiminen tässä vaiheessa saattoi olla virhe. Nyt hän arvioi, että tuossa tilanteessa hänet olisi pitänyt sijoittaa välittömästi. Jäin kuitenkin pohtimaan, olisiko sijoitus tässä tilanteessa edistänyt Mikon tilannetta ja vaarantanut mahdollisen sijoituksen pysyvyyttä, koska Mikolla oli niin suuri halu asua kotona. Vastentahtoisella huostaanotolla ei aina tavoiteta toivottua muutosta nuoren elämässä, mikäli nuori vastustaa sijoitusta. Nuoren näkemyksen ohittaminen ja hänen viihtymättömyytensä vastentahtoisessa sijoituspaikassa voi tuottaa muun muassa sijoituspaikan sääntöjen vastaista toimintaa tai luvaton poistumista. Tämä heikentää mahdollisuutta sijoituksen onnistumisella ja vaikeuttaa yhteistyötä nuoren kanssa.

Mikko: Nyt jälkiviisaana hyvä sanoo, mutta jos mä saisin nyt ite päättää niin mä en olisi antanut mulle sitä mahdollisuutta mennä silloin himaan. Mut se oli tottakai, mä sain kaikki aika hyvin vakuutettua, että mä käyttäydyin ja mä käyn siellä koulussa... Niin kuspäähän siinä ois ollu jos olis sanonu, että sä lähdet huostaan... Mutta se ois ollu näin jälkeinpäin mietittynä mulle se ainoo hyvä ratkaisu.

T: Miksi sä ajattelet niin?

Mikko: No ei tullu sitä turhaa pettymystä siinä vaiheessa. Mä olin jo niin paskana silloin ku mä sinne tutkimusjaksolle menin, et ei ois tommonen ns. lopullinen päätös siin kohta enää paljoo painanu. Ja silloin se ois. No en mä tiä, paha sanoo, mut ois ollu helpompaa siitä niinku suorilta jääny siihen laitospelämään ku mennä taas puoleks vuodeks himaan hilluu ja sit taas lähtee. Itestähän se on kiinni, mut mä pelasin mun kortit tolleen ja tässähän sitä ollaan.

Mikon puheissa näyttäytyy, että hän kokee tutkimusjakson myös eräänlaisena sijoituksena ja hänen olisi ollut helpompi jäädä suoraan laitospelämään kuin kokea jälleen uusi sijaishuoltoapaikan muutos kotona olon jälkeen. Mikon kiinnittyminen sijaishuoltoapaikkaan olisi ollut sujuvampaa, jos hänet olisi sijoitettu suoraan ja toimittu vastoin hänen sen aikaista toivettaan. Tarja Pösön (2004, 118–119) tutkimuksessa monet koulukotiin sijoitetut nuoret kertoivat, kuinka koulukotiin siirto ei ollut oma päätös ja he saattoivat vastustaa sinne siirtymistä, mutta samalla he kuvailivat koulukotisijoitusta tarpeelliseksi. Myös Mikko koki, että huostaanotto ei ollut hänen oma toiveensa siihen aikaan, mutta myöhemmin ajateltuna huostaanotto olisi ollut parempi ratkaisu.

Mikko ei aina voinut vaikuttaa päätöksiin eikä häntä kuultu. Näin kävi hänen siirtyessä pidempiaikaiseen sijaishuoltoapaikkaan. Tuolloin hän olisi toivonut, että hänen mielipidettään olisi kysytty ja kuunneltu.

Mikko: Mut emmä saanut ite mitenkää vaikuttaa siihen, et se oli ihan vaan, tanssin ihan muiden pillin mukaan.

Mikko: Oishan se kiva jos joku, varsinkin ku puhutaan näin isosta asiasta kuin huostaanotto, niin jos päätetään sijaishuoltoapaikka niin kyl se ois mun mielestä kohtuullista kysyä, et täs olis pari vaihtoehtoo et mihin ite haluaisit. Se nyt on ihan ymmärrettävää, että ei tietenkään onnistu just sinne minne ite haluaa, mutta kylhän sitä vois aina kysyä ja sitte mahdollisesti tehdä sen asian eteen jotain.

Mikko tuo selkeästi esiin, että hän koki huostanoton ja sijaishuoltoapaikan valinnan isoksi asiaksi nuoren elämässä ja hän olisi halunnut tulla kuulluksi ja huomioduksi päätöksenteossa. Mikon kokemuksista kuvastuu, kuinka jokainen muutospäätös ja vaihdostilanne ovat yksilöllisiä ja erillisiä. Ensin kuvatussa tilanteessa Mikko arvioi hänen toivomansa toimintatavan olleen virhe ja toisessa tilanteessa hän olisi kaivannut vahvempaa osallisuutta ratkaisun tekemisessä.

Myös Emmillä oli kokemuksia sekä tilanteista, joissa häntä ei kuunneltu, että tilanteesta, jossa häntä kuunneltiin. Laitossijoituksista päätettäessä Emmi ei tunnistanut tulleensa kertaakaan kuulluksi. Sen sijaan kotiharjoittelut tutun perheen luokse olivat Emmille käänteentekevä kohta, jonka suhteen häntä kuunneltiin.

Emmi: ... Sit ku saatiin sen perheen luokse, jonka luona mä olin aina hatkoilla, niin sain kotilomat sinne, niin mun käytös muuttu...

Emmi: ... Mä sanoin, et toi on sellanen perhe mihin mä haluisin kotilomat, et voisko se onnistuu, nii mun sossu oli heti sitä mieltä, et onnistuu. Et tää näyttää jo silleen oikeelle, et ”tätä me Emmi halutaan, et sä oot onnellinen ees joskus, et ei me enää haluta et sä oot alakuloinen ja yksinäinen”. Sit se loppu kaks vuotta meni tosi hyvin, et mul juoksi kotilomat siellä ja mun elämä oli tosi hyvin...

Emmi kysyi omalta sosiaalityöntekijältään mahdollisuutta kotiharjoitteluihin tutussa perheessä. Ne järjestyivät ja siitä lähtien Emmin elämänlaatu parani. Myös lastensuojelulaitoksesta luvatta poistuminen jäi tässä vaiheessa pois. Emmin mielipiteen kuuntelulla oli suuri merkitys pysyvyyteen sijaishuoltoapaikassa sekä hänen hyvinvointiinsa,

sillä Emmin loppuaika sijaishuoltopaikassa sujui paremmin. Emmi sitoutui tällöin omaan kuntoutumiseensa sekä olemiseen sijaishuoltopaikassa.

Muutoin Emmi kokee, ettei hänen mielipidettään ei kysytty häntä koskeviin päätöksiin. Vaikka Emmi kuvailee useasti, että häntä ei ole kuunneltu sijoitukseen liittyvissä asioissa, kokee hän tullessa kuulluksi kuitenkin kotiharjoitteluun mahdollistamisessa tuttuun perheeseen. Samaan tapaan Sarianna Reinikaisen (2009, 77) tutkimuksessa monet tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat, että he pystyivät ainakin jollakin tapaa vaikuttamaan itseä koskeviin päätöksiin. Emmin näkemys muista kuin yhdestä kuuntelemisesta oli hyvin koruton.

Emmi: ...Et multa ei oo koskaan kysytty sitä mun mielipidettä, et aina sossu on tehny sen päätöksen...

Mikon tapaan myös Oona korosti päätösten olevan nuorelle niin merkittäviä, että hänen tulisi saada olla mukana päätöksenteossa. Hän toivoo, että nuorelle kerrottaisiin päätöksistä, vaikka nuori ei olisikaan samaa mieltä sosiaalityöntekijän kanssa.

T: Kuunneltiin sun mielipidettä missään näissä päätöksissä?

Oona: Ei. Ei, ne vaan sano, että sun sosiaalityöntekijä löysi sulle tämmösen paikan ja se on tässä ja tässä. Mä olin silleen ”jaa, hyvä et se ei oo missään pohjoisessa”. Ne päätettiin mun puolesta, tehtiin asioita ennakkoon jo mun puolesta ilman, että mä tiesin siitä mitään. Ja musta oli huono juttu, et minkä takii sille nuorelle ei voi sanoo sitä asiaa. Et mitä nuori oikeesti haluaa ja mitä tapahtuu. Vaan sanoo sillon kun se jo tapahtuu. Et tietäis vähän, et millaisia hoitajia on, voisko hoitajaan tutustuu, ei mitään

Oona: Noi niin kuin kaikki sosiaalityöntekijät ja lastensuojelu et ne paljon juttelis siitä tilanteesta, et mitä se nuori oikeesti haluaa. Ku se et ne tekee niitä päätöksiä tai pelottelee nuorta ja pahoittaa sen mielen, niin se on musta väärin.

Oona kokee, että häntä olisi hyödyttänyt, mikäli hän olisi etukäteen saanut tietää päätöksistä ja häntä olisi pidetty ajan tasalla siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Hän olisi toivonut tuolloin, että sijaishuoltopaikasta olisi kerrottu jotain, hän olisi päässyt tutustumaan ohjaajiin etukäteen ja hänen tilanteestaan olisi keskusteltu yhdessä. Tämä olisi auttanut Oonaa asennoitumaan tulevaan sijaishuoltopaikkaan ja näin ollen vahvistamaan pysyvyyttä tulevaan sijaishuoltopaikkaan. Oona toiveet viittaavat avoimemman

vuorovaikutuksen ja tiiviimmän osallisuuden kaipuuseen nuoren omaan elämään suu-
restä vaikuttavassa päätöksenteossa.

6 Pysyvyys sijaishuollon aikana

6.1 Ohjaajasuhteen merkitys nuoren pysyvyyteen

Ihmissuhteet ja niiden ylläpitäminen on merkityksellistä sijaishuoltoapaikkojen muutostilanteissa. Laitoshoitoon sijoitetulle lapselle tai nuorelle tärkeitä ihmissuhteita voivat olla biologiset vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat, sijaishuoltopaikan ohjaajat, koulun henkilökunta tai esimerkiksi harrastustoiminnan aikuiset. Sijoitetun läheisiä ihmissuhteita pyritään aina ylläpitämään mahdollisimman laajasti. Sijoitettu lapsi tai nuori voi käydä kotiharjoittelussa kotona, hän voi pitää yhteyttä perheeseensä erilaisien laitteiden avulla tai perhe voi tulla vierailemaan myös sijaishuoltopaikassa. Läheisten ihmissuhteiden ylläpito edistää suhdeperustaista pysyvyyttä sijoitetun lapsen ja nuoren elämässä. Ihmissuhteet ovat sijoitetulle lapselle tai nuorelle aina henkilökohtaisia ja merkittävät ihmissuhteet koetaan eri tavoin. On hyvin yksilöllistä, mitkä ihmissuhteet ovat nuorelle niitä, joiden säilymisellä ja ylläpidolla on hänen elämänlaadulleen merkitystä. Yhdelle nuorelle nuorelle sijaishuoltopaikan ohjaaja voi olla hänen elämässään merkittävin ihmissuhde, kun taas toiselle nuorelle oman perheen tuki sijoituksen aikana on merkityksellisintä. (Esim. Stott & Gustavsson 2009; Moran ym. 2020.) Lastensuojelulaitoksen työntekijät voivat tarjota sijoitetuille lapsille ja nuorille välittäviä ja kiinnipitäviä ihmissuhteita, jotka vaikuttavat merkittävästi sijoituksen pysyvyyteen (Pösö ym. 2004, 8–9).

Minnalle hänen pidempiaikaisimman sijoituspaikkansa ohjaajat ovat olleet avainasemassa sijaishuoltopaikan ilmapiirin luomisessa. Minnan yhteydenpito hänen omaohjaajaansa jatkui sijoituksen päätyttyä. Minna liittyy mukaviin ohjaajiin sen, että nämä välittävät nuorista. Hän ei odota, että kaikki ohjaajat tuntuvat kivoilta ja välittäviltä. Riittää, kun sellainen tai sellaisia on ohjaajien joukossa.

Minna: No siellä mä tykkäsin olla, siellä ne ohjaajat oli pääosin mukavii, siel oli muutama joiden kanssa mä en tullu ihan toimeen. No siis, ne antaa tosi sellasen tavallaan välittävän ilmapiirin ne ohjaajat.

T: Ootko niiden omaohjaajien kanssa vielä yhteyksissä?

Minna: No sen toisen kaa me edelleen soitellaan ja näin ja sitten tavallaan vaik mä sieltä muutinkin tohon mis mä nyt asun, ni me jatkettiin sitä näkemistä silleen aika kauan et se tehtiin tavallaan silleen saattaen.

Koska Minnalla oli takanaan sijaishuoltopaikan muutoksia, täytyi hänen luoda suhdetta uudestaan uuden sijaishuoltopaikan ohjaajiin. Minna ei enää jaksanut avautua ohjaajille, koska pelko seuraavasta siirrosta oli läsnä. Sijaishuoltopaikan muutokset vaikeuttavat merkittävien ihmissuhteiden luomista ohjaajiin. Minnan kerronnassa näkyy myös ammattilaiskielen omaksuminen. Hän kuvaa vuorovaikutustaan mukavaksi kokemaansa omaohjaajaan ”saattaen” tapahtuvaksi. Samalla tulee esiin, että hyvinkin onnistunut muutostilanne on kuitenkin aina muutos. Muutosten runsaus luo nuoreen välinpitämättömyyttä ja jaksamattomuutta uusien suhteiden luomiseen.

Minna: Mua ei enää kiinnostanu niin syvällisesti puhuu niille ohjaajille, koska mulla oli semmonen pelko, et turhaan mä tässä sitten alan luomaan mitään syvempiä suhteita, koska sit mä taas lähes jonnekin muualle et se oli tosi kuormittavaa uudelleen ja uudelleen aluks kertoo ne samat perusasiat niille uusille ihmisille ja sit sen jälkeen lähtee luomaan sitä jonkinasteista suhdetta niihin ohjaajiin. Tottakai ne sai jotkut paperit missä lukee mukamas ne perusasiat, mutta ei se mun mielestä oo yhtään sama asia.

Minna koki suhteiden luomisen uusiin ohjaajiin raskaaksi ja turhaksi. Hän oletti siirtävänsä taas uuteen sijaishuoltopaikkaan. Omien asioiden kertominen aina vain uusille ohjaajille oli rankkaa. Toistuva uusien suhteiden luominen vaatii myös nuorelta itseltään henkisesti paljon. Useat sijaishuoltopaikan muutokset vaikuttavat pysyvyyden saavuttamiseen, sillä suhdeperustaista pysyvyyttä on mahdotonta luoda, mikäli nuori ei siihen kykene peläten aina uutta siirtoa seuraavaan paikkaan (Moran ym. 2020, 1120).

Mikko oli hetken aikaa sijoitettuna vastaanottokotiin ennen siirtymistä pidempiaikaiseen sijaishuoltopaikkaan. Mikko kuvailee suhdettaan vastaanottokodin ohjaajiin hyvin etäiseksi ja varautuneeksi. Hänellä ei ole varsinaisia muistikuvia vastaanottokodin ohjaajista. Mikolla oli sijoituksen aikaan vaikea elämäntilanne, joka on osaltaan voinut vaikuttaa suhteen luomiseen ohjaajiin. Pitkäaikaisessa sijaishuoltopaikassa Mikon elämäntilanne alkoi kohentua ja tätä kautta myös suhde omaohjaajaan syveni. Oma elämäntilanne ja elämänhistoriassa tapahtuneet kokemukset vaikuttavat siihen, kuinka nuori pystyy luomaan uusia ihmissuhteita sijaishuollon aikana (Moran ym. 2020.)

Mikko: Ohjaajista mä en muista paljoo mitään, mutta oikeestaan kenenkään kans mä en halunnu enkä viittyny enkä jaksanu olla tekemisissä et ne oli kaikki enemmän tai vähemmän perseestä. Mut en tiä se saattaa vaan olla tää mun ajattelumaailma siihen aikaan.

Pidempiaikaisessa sijaishuoltoapaikassa Mikko sai rakennettua luottamuksellisen ihmissuhteen omaan ohjaajaan. Hän myös kuvailee, millä tavalla ohjaaja sai luotua Mikkoon hyvän suhteen.

Mikko: Mul tuli semmonen kasvupyrähdys siellä, ihan oman pään sisällä, mä hiffasin ne asiat et miten ne on ja tiesin, että ihan itestä on kiinni et minkälainen olo täällä on. Sit käytiin [omaohjaajan nimi] usein kahvilla ja juteltiin niitä näitä. Ja se oli siinä mielessä hyvä ohjaaja, et se osas olla vittumainen jos sille oli vittumainen. Niin metsä vastaan kun sinne huudetaan. Ja meil ei koskaan ollu sen alkuajan jälkeen mitään ongelmia keskenään ku osas käyttäytyä.

Mikon kertomuksen mukaan hän toivoo ohjaajilta etenkin vastavuoroisuutta ja samalla tasolle asettumista sekä kunnioitusta nuorta kohtaan. Mikon puheen loppuosasta voi uumoilla, että sujuvaa yhteistyötä ohjaajan kanssa on edeltänyt vaihe, jolloin käyttäytyminen ja yhteistyö ei ole ollut yhtä mutkatonta. Jälkikäteen asiaa kertoessaan Mikko kuitenkin korostaa suhteen hyviä puolia ja sen merkitystä hänen muutokselleen.

Mikko: Et jos on omaohjaajat niin sen omaohjaajan ois hyvä kertoa myös jotain senki elämästä. Et se ei tunnu vaan joltain kylmältä tyhjältä seinältä kelle vaan puhuu ja saa vastaukseks ”mm” ”joo”. Se mun omaohjaaja kerto monesti mitä sen elämässä tapahtuu. Ei tietenkään mitenkään yksityiskohtaisesti mut silleen, että aidosti tiedosti, että nyt puhutaan ihmisen kanssa. Ihminenhän sekin on. Ja sit se, että tuli semmonen fiilis, että jos hän on avoin mulle niin miks mä en olis avoin sille. Siin tuli just se luottamus silleen.

Emmin kohdalla sijaishuoltoapaikan muutoksia oli tehty niin paljon, että se oli vaikuttanut hänen luottamukseensa ohjaajia kohtaan. Emmin kertomuksessa sijoituksessaan korostuu erityisesti luottamuksen rikkominen, joka vaikeutti hänen kykyynsä solmia luotettavia ja merkittäviä ihmissuhteita. Mikäli nuoren luottamus aikuisia kohtaan on rikkoutunut, vaikuttaa se suhdeperusteisen pysyvyyden saavuttamiseen (esim. Stott & Gustavsson 2009). Luottamuksen rikkominen näkyi Emmin sijoituksen aikana

sijaishuoltopaikan muutosten sekä huonojen sijoituskokemusten kautta. Emmi kertoo suhteestaan ohjaajiin viimeisessä sijaishuoltopaikassaan, josta hän myös itsenäistyi.

Emmi: Mul kesti tosi kauan et mä ees pystyin luottaa yhteen siellä. Mut se oli just siitä ku on pompoteltu eri paikkoihin ja aina kun mä oon menny sanomaan jonku niin mä oon sanon sille, et sullahan on vaitiolovelvollisuus niin sä et puhu näitä eteenpäin. Aina on kuitenkin menty puhumaan, niin sen jälkee mä en oo kertonut kellekkään koskaan mitään. Et aina vaan sanonu, et kaikki on tosi hyvin. Et yhteen omaohjaajaan mä sain kontaktin, mut sen jälkee just ku mä pääsin pois sieltä, niin se oli sanonu toiselle nuorelle, et ”älä pidä siihen Emmiin mitään yhteyttä, se ei oo kellekkään hyvää seuraa”.

Emmillä oli myös huonoja kokemuksia siitä, että ohjaajat eivät kuunnelleet tai pystyneet auttamaan häntä. Tulkitsen ohjaajien torjunnan Emmille hylkäämiskokemukseksi. Emmen kerronnan mukaan ohjaajat laittoivat omat tunteensa etusijalle, eivätkä tästä syystä keskustelleet Emmen kanssa.

Emmi: ... Ja sitte oli sellasiiki hoitajii, jotka valitsi itelleen niinku sen nuoren kenenkaa se halus olla. Et aina jos mä halusin mennä puhuu jollekin, niin se oli vaan sellasta et katottiin vinoon, et ”en mä Emmi haluu sun kaa puhuun, sun puheet on niin huolestuttavia, et mul tulee itelle paha olo siitä”.

Oonalla oli hyvinkin erityinen suhde omaohjaajaansa. Oona kokee, että omaohjaaja oli ollut suuressa roolissa hänen elämässään. Toimivan suhteen omaohjaajaan Oona onnistui luomaan viimeisessä sijaishuoltopaikassaan. Vaikuttaa siltä, että omaohjaajan kautta Oona pystyi juurtumaan sijaishuoltopaikkaan ja hänen elämänsä lähti parempaan suuntaan.

Oona: ...Mut mä en kuitenkaan masentunut, koska mulla oli niin ihana hoitaja siellä. Et se piti musta huolen.

Oona: Se mun hoitaja, joka oli mun hoitajana, niin se oli mulle vähän niin kuin äiti. Et se oli sellanen, et se ei muille nuorille tehnyt sitä, mitä se teki mulle. Emmä tiä. Olihan ne muutkin mukavia ja ihania ihmisiä, mut mun omahoitaja oli niin läheinen. Et jopa kun mä lähdin lomille, niin se itki mun perään.

T: Ootteko vielä yhteyksissä?

Oona: Ollaan, ollaan. Nytteki se on semmonen, et jos mä en soita sille niin se rupee itkee. Se on niin ihana ihminen.

Oonan ja omaohjaajan välistä suhteen erityisyyttä kuvaa se, että omaohjaaja oli jopa puhunut Oonan adoptioimisesta. Nuoren tunne siitä, että hän on erityisasemassa ohjaajan silmissä voi nostaa nuoren itsetuntoa ja syventää suhdetta omaohjaajaan (Reinikainen 2009, 57).

Oona: Se oli niin läheinen, et kun mä lähdin sieltä, niin se sanoi, että jos mulla olisi mahdollisuus niin mä adoptoisin sut, mutta sulla on oma perhe, että sä et varmaan halua.

Kaikilla haastattelemillani nuorilla suhteet lastensuojelulaitoksen ohjaajiin ovat suuressa roolissa. Pösön (2004, 89) tutkimuksessa koulukotinuorista ohjaajien rooli ei korostunut. Osa nuorista ei pystynyt solmimaan luottamuksellisia ihmissuhteita ohjaajaansa, jotta he olisivat voineet kertoa mieltä painavista asioista. Hänen tutkimuksessaan nuoret puhuivat vain vähän luottamussuhteesta tai kiintymyksestä ohjaajaan. Omassa tutkimuksessani suhteista ohjaajiin puhuttiin paljon, vaikka kaikissa sijaishuoltopaikoissa niitä ei pystytty luomaan, mutta jokaisen tutkimukseeni osallistuneen nuoren aikuisen kohdalla oli ainakin yksi ohjaaja, jonka kanssa he olivat pystyneet luomaan luottamuksellisen ja merkittävän ihmissuhteen. Omaohjaajan merkitys ja luottamuksen synty korostui etenkin pidempiaikaisissa sijaishuoltopaikoissa, joissa nuori oli viettänyt suurimman osan sijoitusajastaan.

6.2 Sijaishuoltopaikan ulkopuolisten suhteiden merkitys

Sijaishuoltopaikkojen muutokset aiheuttavat lapselle tai nuorelle muuttoja paikasta toiseen, joka tarkoittaa usein myös ihmissuhteiden katkeamista. Ihmissuhteet voivat katketa jo tuttuihin ohjaajiin ja lapsi tai nuori voi joutua kauemmaksi perheestään ja ystävyysuhteistaan. (Laakso 2018, 123.) Nuorilla, jotka ovat sijoitettuna laitoshoidon, on paljon muitakin merkittäviä ihmissuhteita elämässään kuin vain sijaishuoltopaikan ohjaajat. Nykyään sijaishuollossa kiinnitetään erityisesti huomiota lasten ja nuorten läheisiin ihmissuhteisiin ja niitä tulisi tukea ja edistää niin laajasti, kuin on mahdollista. Läheisten suhteiden ylläpitäminen tarkoittaa yhteydenpitoa läheisiin esimerkiksi kotiharjoitteluiden kautta, jolloin nuori pääsee viettämään aikaa kotona. (Esim. Törrönen 2003.) Läheisten ihmissuhteiden ylläpito on etenkin nuorten näkökulmasta erityisen tärkeää ja läheiset ihmissuhteet edistävät sijoituksen pysyvyyttä. (Garwood & Williams

2015, 129.) Tällaisia ihmissuhteita voivat olla perhesuhteet, ystävyysuhteet tai suhteet muihin merkityksellisiin henkilöihin.

Minna kokee, että välimatka aiemmasta asuinpaikasta sijaishuoltoapaikkaan on merkityksellinen. Minna näkee pitkän välimatkan ongelmalliseksi, koska se katkaisee tärkeitä ihmissuhteita ja vaikeuttaa suhteiden ylläpitämistä (esim. Laakso 2018). Minnalle oli aina tärkeää, että sijaishuoltoapaikka oli lähellä merkittäviä ihmissuhteita.

T: Mikä siinä on tärkein juttu, että ne välimatkat ei olisi niin pitkiä?

Minna: Mm... No se perhe ei välttämättä kaikkien kohdalla, koska kaikilla ei välttämättä ole perhettä tai ole väleissä. Kaverit on varmasti tosi iso, koska kaikille nuorille kaverit on tärkeitä. Mut ehkä enemmän se kokonaiskuva siitä, että koko siihen verkostoon mikä meil kaikil on, siihen kuuluu niin moni asia, perhe, kaverit, koulu ja kaikki se niinku mitä on siinä elämässä. Et jos sut siirretään tonne kauas niin sä alotat periaatteessa ihan uuden elämän.

Sijoituksen aikainen aika rakentuu ihmissuhteiden ja elinympäristöjen kautta. Sijaishuoltoapaikkojen muutokset ja tätä kautta katkenneet ja tai etäänntyneet ihmissuhteet vaikuttavat kykyyn juurtua sijaishuoltoapaikkaan. Tunne juurettomuudesta voi vaikuttaa pitkälle aikuisikään saakka ja se voi aiheuttaa haasteita asettua paikoilleen myös myöhemmällä iällä. (Groop 2021, 256.) Erityisesti tärkeiden ihmissuhteiden rajoittaminen heikentää kuulumisen tunnetta. Nuoren tulee kokea kuuluvansa johonkin, jotta pysyvyys elämässä vahvistuu. (Pösö 2004, 120.)

Kaikki ihmissuhteet sijaishuoltoapaikassa tai sen ulkopuolella eivät ole pysyvyyttä tukevia, vaan ne voivat olla myös vahingoittavia. Näin käy tilanteissa, joissa nuorta kiusataan tai hän tulee kohdelluksi muutoin huonosti. Mikkoa kiusattiin sijoituksen alkuaikana sijaishuoltoapaikassaan rajusti. Kiusaajana oli Mikon lapsuuden ystävä sekä muut sijaishuoltoapaikan nuoret. Kiusaaminen loppui sijoituksen edetessä ja Mikko pääsi kiusaamiskokemuksista yli.

Mikko: Oli siel yks kaveri, kenen kans mä olin parhaita kavereita joskus. No emmä tiedä se alkuaika meni sit siinä et tutustuttiin ja näin ja sit alko se kiusaaminenkin yhdessä vaiheessa, et mua alettiin kiusaa siellä ihan fyysisesti ja henkisesti.

Mikko oli sijoituksensa loppupuolella kirjoittanut kirjoitelman omasta sijoituskokemuksestaan. Mikko oli kirjoitelmassaan kirjoittanut kiusaamiskokemuksistaan sijaishuolto-
paikassa:

”Myös mun entinen paras kaveri oli liittynyt kiusaajiin ja voin sanoa, että se sattui ihan vitusti”

”Kiusaajat tulee käytävällä vastaan ja morottaa mua. Loma tosiaan tekee joillekin ihmeitä. Ikään kuin kaikki olis kasvanut kesälomalla kolme ja puoli kilometriä ihmisenä. Mun kiusaaminen oli loppunut.”

”Mitä tohon kiusaamiseen tulee, niin en mä osaa olla vihainen mun kiusaajille. Meistä tuli ihan helvetin hyviä kavereita loppupeleissä. Eihän kiusaaminen koskaan oo okei, mut ne molopäät teki musta sen mitä oon tänä päivänä. Oon itsevarma ja varmaan ihan rento jäbä”.

Mikko kuvailee, kuinka kiusaaminen on vaikuttanut häneen ihmisenä. Mikko kokee vaikeimmaksi sen, että hänen lapsuuden ystävänsä liittyi kiusaajiin. Sijaishuolto-
paikan pysyvyyteen vaikuttaa vahvasti ihmissuhteet sijaishuolto-
paikassa. Mikäli suhteet siellä ovat satuttavia, voi pysyvyyden saavuttaminen vaarantua. Satuttavat ihmissuhteet horjuttavat nuoren emotionaalista turvallisuutta ja emotionaalinen turvallisuus puolestaan vahvistaa pysyvyyttä sijaishuolto-
paikassa (Frey & Freundlich & Brenner 2007, 218–219). Toisaalta Mikko kääntää kiusaamiskokemuksensa häntä vahvistaneeksi, sillä Mikko ei olisi samanlainen tänä päivänä ilman kokemuksiaan.

Emmille merkittävät ihmissuhteet sijaishuollon aikana olivat sekä häntä tukevia että vahingoittavia. Emmille tärkein henkilö hänen elämässään on oma sisarus, joka oli ollut myös sijoitettuna ja he viettivät osan lapsuudestaan samoissa sijaishuolto-
paikoissa. Yksi sijaishuollon aikainen kannatteleva tekijä ja pysyvyyden edistäjä on sisarusten sijoittaminen samaan sijaishuolto-
paikkaan. Sisaruksen läsnäolo tuo turvaa ja ylläpitää perhesuhteita. (Groop 2021, 257.) Emmi koki, että hänen luottamuksensa petettiin siinä vaiheessa, kun hänet ja hänen sisaruksensa sijoitettiin eri lastensuojelulaitoksiin. Sisarus oli ollut Emmille tähän asti tuki ja turva ja oikeastaan ainut perheenjäsen, johon hänellä oli vahva sidos. Toisaalta Emmen elämässä oli perhesuhteissa myös vahingoittavia ihmissuhteita, Emmi kuvailee suhdettaan vanhempiinsa vaikeana.

T: Näitkö sä sijoituksen aikana sun vanhempia?

Emmi: En. Monta kertaa laitettiin pyynnöt et tuutteko käymään. Vastattiin et joo, me tullaan viikonloppuna. Kaikki me odotettiin, mut eipä näkynyt. Et alkoholi vei mukanaan. Meidän äidil on paha alkoholismi. Se on yrittänyt hoitaa sitä, mut aina kun on ollu joku tapahtuma ja pyydetty käymään, niin sanonu et joo mä tuun, mut ei oo koskaan tullu.

Emmi: Mut sit ku mä muutin sinne, niin meidät erotettiin (sisarus). Et meillehän on luvattu aina et meitä ei saa koskaan erottaa. Et siin kohtaa se oli mulle iso pala, et mä lähdinkin yksin toiseen laitokseen

Emmi: Mun sisarus on ainoo ketä kävi mua kattoo ja se on vieläkin mun paras kaveri. Et mullahan ei oo kavereita kun en mä pysty luottaa kehenkään...

Emmin kohdalla hänen elämässään kannattelevana ihmissuhteena näyttäytyi sukulainen, jonka luokse Emmi ja hänen sisaruksensa oli sijoitettu. Sukulaissijoitus on usein pysyvyyttä vahvistava, sillä sidokset omaan sukuun ja niiden sukulaissuhteiden ylläpitäminen on nuoren kannalta tärkeää. Sukulaissijoitus parhaimmillaan vahvistaa pysyvyyden saavuttamista ja tätä kautta edistää sijoitetun nuoren tilannetta positiivisesti tulevaisuudessaakin. (Bell & Romano 2017, 279.) Emmin sijoitus sukulaisen luona ei kuitenkaan sujunut, joten Emmi jouduttiin sijoittamaan sukulaisen luota uuteen lastensuojelulaitokseen. Emmin kertomuksessa korostuu, kuinka hänen luottamuksensa petettiin, sillä hänen ja sukulaisen välit katkesivat. Emmi kokee, että sukulainen oli hänelle ainut tukeva aikuinen ja Emmi menetti hänet välien katkaisun jälkeen. Seuraavassa otteessa Emmi kuvailee siirtymätilannetta sukulaisensa luota.

Emmi: ... Et me kerettiin olee se noin vuos siellä ja sit me lähettiinki pois. Ja mun sisarus ois saanu jäädä sinne, mut sossu katto sen hyväks, et me lähetään kummatki. Ja sit sen jälkeen kun (sisarus) pääs käymään siellä lomilla, niin mun sukulainen sano, et ”mä en haluu sitä Emmii enää ikinä tänne, et mä en haluu ees nähä sitä....

Emmi: ... Se oli kuitenkin niin tärke meille ja mietittiin aina yhdessä, et miten päästään jatkaa siitä hyvästä elämästä ennen kuin tulee se huonompi elämä. Mut sit ku se loppu, niin ei mul ollu toista aikuista kehen mä pystyisin turvautuu...

Emmillä ei ollut elämässään oikeastaan yhtäkään luotettavaa aikuista, johon hän olisi voinut turvautua. Groopin (2021, 257, 261–262) mukaan kaikista merkityksellisin pysyvyyttä kannatteleva tekijä on se, että sijoitetulla lapsella tai nuorella on edes yksi merkityksellinen ihmissuhde. Se, että kehen tämä ihmissuhde muodostuu ei ole merkityksellistä. Usein se muodostuu tai on jo ennen sijoitusta muodostunut tärkeään sukulaiseen, perheenjäseneseen, sijaishuoltoapaikan ohjaajiin tai muuhun pitkäaikaiseen ihmissuhteeseen kuten kummiin. Sijaishuollon aikana lapselle tai nuorelle on hyväksi, jos hän voi

sijaishuollossa olleessaan säilyttää yhteyden omiin juuriinsa läheisen ihmissuhteen myötä. Ihmissuhteen jatkuvuus suojelee lasta myös sijaishuoltopaikan muutosten negatiivisilta vaikutuksilta. Näin sijoitettu lapsi tai nuori voi kokea turvallisuutta siitä, että ainakin merkittävät ihmissuhteet jatkuvat, vaikka sijaishuoltopaikka vaihtuisi. Merkittävien ihmissuhteiden jatkuvuus on tärkeää sijaishuollon jälkeisen ajankin jälkeen.

6.3 Sosiaalityöntekijät sijaishuoltopaikan muutosten tekijänä

Sosiaalityöntekijän ja sijoitetun nuoren välinen suhde perustuu osin suhdeperustaiseen pysyvyyteen. Mitä parempi ja vuorovaikutuksellisempi suhde sosiaalityöntekijällä ja nuorella on, sitä merkityksellisempää se on pysyvyyden kannalta. Valitettavan usein sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Tällöin henkilökohtainen ja luottamuksellinen suhde ei pysty rakentumaan, joka taas vaikuttaa pysyvyyteen negatiivisesti. Lapsen tai nuoren tilanteen tunteminen jää vajavaiseksi ja vaarana on, että lasten tai nuorten asioiden hoitaminen jää pintapuoliseksi. (Eronen 2013, 81.)

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret toivat sosiaalityöntekijöiden tekemiä päätöksiä esille kertomuksissaan. Kuitenkin he toivat melko niukasti esiin sosiaalityöntekijöitä, jotka olivat erilaisten päätösten tekijöitä. Sosiaalityöntekijät jäivät usein kertomuksessa taustavaikuttajiksi. Sosiaalityöntekijöistä puhuttiin vähän, mutta heidän roolinsa nuoren elämässä näyttäytyi vahvana. Vaikka sosiaalityöntekijät jäivätkin taustalle, nuorten ja sosiaalityöntekijöiden välisen suhteen tarkastelu on tärkeää siitä syystä, että sosiaalityöntekijät ovat keskeisessä roolissa sijoitetun lapsen ja nuoren elämässä. Lisäksi sosiaalityöntekijän ja nuoren keskinäinen suhde voi olla hyvinkin merkityksellinen pysyvyyden saavuttamisen kannalta. (Esim. Eronen 2013.)

Minna kuvailee, kuinka he sosiaalityöntekijän kanssa pohtivat tulevaa sijaishuoltopaikkaa yhdessä. Hän myös kertoo, kuinka sijaishuoltopaikan etsiminen voi olla sosiaalityöntekijälle haastavaa. Minnalla vaikuttaa olleen hyvät välit sosiaalityöntekijäänsä, ja he keskustelivat Minnaan liittyvistä päätöksistä yhdessä. Minnalla pysyi pidemmän aikaa sama sosiaalityöntekijä ja Minna tunsivat hänet hyvin.

Minna: [Sosiaalityöntekijän nimi] ei ois tehny sitä, koska se oli samaa mieltä ja ties et koulu, perhe ja kaverit, et se ei ollu sillekään vaihtoehto et olis mua jonnekki tonne siirtänyt.

Minna: Se on [sosiaalityöntekijän nimi] jälkeenpäin sanonukki, et se oli sille tosi paineistavaa aikaa, et sil oli viikko aikaa ettii mulle uus paikka...

Minna oli haastattelemistani nuorista ainoa, joka kuvaa suhdetta pitkäaikaiseen sosiaalityöntekijään. Hän oli myös ainut, jolla suhde sosiaalityöntekijän kanssa on vuorovaikutuksellinen ja hyvin toimiva, toisin kuin Oonalla. Oona ei tuo oma-aloitteisesti esiin suhdetta sosiaalityöntekijäänsä, mutta kysyttäessä asiasta sosiaalityöntekijä näyttäytyy merkittävänä henkilönä päätösten tekemisessä.

Oona: Muistan sosiaalityöntekijät hyvin. Muista myös sen sosiaalityöntekijän, joka huostaanotti mut. Mä en haluis puhuu siitä ihmisestä, koska se teki se väärällä tavalla. Ja sit se aina esitti palaverissa, että se olis tehnyt sen eri tavalla ja välittänyt ja näin. Mut ei se oikeesti ollut niin, mun hoitajakin huomasi sen.

Oona: ... Sen olis pitänyt pitää se palaveri sosiaalitoimistossa ja et siellä olis mun perhe ja keskustella siitä asiasta paremmin. Eikä niin kuin hakea nuorta koulusta ja valehtelee ja vie suoraan laitokseen ja sen jälkeen ei päästä kotiin.

Oona: ...Noi sosiaalityöntekijät ja lastensuojelut, ne ei paljoo ymmärrä oikeesti elämästä, vaan ne tekee ne päätökset niin kuin itse.

Oona: ...Et noi sosiaalityöntekijät paljon enemmän juttelis siitä tilanteesta, et mitä se nuori oikeesti halua...

Sosiaalityöntekijöihin kohdistuva epäluottamus on toistunut sosiaalityön tutkimuksessa. Esimerkiksi Tarja Pösön (2004, 89) tutkimuksen mukaan epäluottamus sosiaalityöntekijöihin koettiin vahvana. Myös käsitys siitä, että sosiaalityöntekijät eivät kuunnelleet nuorten omia toiveita toistui Pösön tutkimukseen osallistuneiden kerronnassa.

Mikon kokemuksessa suhteestaan sosiaalityöntekijään korostuu sosiaalityöntekijän kasvottomuus ja nimettömyys. Uskoisin tämän johtuvan siitä, että Mikolla oli pitkäaikainen sijaishuolto paikka ja hänellä sujui sijaishuolto paikassa hyvin. Sosiaalityöntekijän ei tarvinnut tehdä esimerkiksi sijaishuolto paikan muutospäätöksiä tai muita suurempia päätöksiä.

Mikko: Loppuvaiheessa sossu vaihtu monta kertaa. Sit aina ku oli palaveri niin sama nimi mut eri naama, se hämäs aina. Emmä ollu sossun kans tekemisis oikeestaan kenenkään kans kertaakaan. Ne pakolliset palaverit ja that's it...

Mikko: ... Sit ku mult kysyttiin et millanen sossu sul on, ni mä vastasin et emmä tiä, emmä ees muista sen nimee. Mut ei sitä oikeen osannu kaivatkaan. Ne ohjaajat oli niitä läheisimpiä.

Sosiaalityöntekijöiden suuri vaihtuvuus voi tuottaa Mikon kuvaaman tilanteen. Nuori ei tiedä kuka hänen asioitaan hoitaa ja kehen ottaa yhteyttä (esim. Eronen 2013). Koska Mikolla ei ollut muodostunut yhteenkään sosiaalityöntekijään suhdetta, ei hän myöskään kokenut tarvitsevansa sosiaalityöntekijän läsnäoloa. Sosiaalityöntekijä näyttäytyy Mikon sijoituksen aikana henkilönä, joka teki merkittävät häntä koskevat päätökset, mutta ohjaajat olivat Mikolle tunnepuolella tärkeitä sijoituksen aikaisia henkilöitä.

6.4 Sijaishuoltopaikkojen muutokset ja niihin liittyvät tunteet

Sijaishuoltopaikkojen muutoksiin ja itse sijaishuoltopaikkoihin liittyvät tunteita. Tunteet voivat vahvasti vaikuttaa nuoren pysyvyyden saavuttamiseen uudessa sijaishuoltopaikassa. Pysyvyyden saavuttaminen riippuu paljon siitä, että millaisia tunteita sijaishuoltopaikkaan liittyy. Myönteiset tunteet ja kokemukset sijaishuoltopaikassa tukevat pysyvyyden saavuttamista (Reinikainen 2009). Sijaishuoltopaikkojen muutoksiin liittyvät tunteet voivat olla yhtä lailla surua, vihaa tai suuttumusta kuin myös iloa ja helpottuneisuutta.

Omassa tutkimuksessani sijaishuoltopaikkojen muutoksiin liittyvät tunteet olivat suurelta osin negatiivisia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö muutoksiin liittyvät tunteet voisi olla myös positiivisia. Positiivisia tunteita esiintyy aineistossa tilanteissa, jossa nuorelle on löydetty sopiva sijaishuoltopaikka.

Minna kuvailee omia sijaishuoltopaikkojen muutoksia niiden tapahtumahetkellä vaikeiksi hyväksyä. Minna liittää tuohon aikaan vihan tunteen. Minnan mukaan hän on myöhemmin ymmärtänyt, että sijaishuoltopaikka ei pystynyt tarjoamaan hänelle sellaista tukea, mitä hän olisi tarvinnut. Tämä kuvaa hyvin sitä, että sijaishuoltopaikkojen muutokset voivat suuressa mittakaavassa olla myös nuorta tukevia.

Minna: No mä en ehkä ite silleen ymmärtänyt silloin viel, että millast osaamista mä tarviiin. Et mä muistan ku mä kuulin etten voinu enää jäädä sinne, niin kyl mä olin tosi vihainen kaikille. Et mä oon vast sit jälkeinpäin hahmottanu sen paremmin.

Minnan kertomassa heijastuu voimattomuus, kun hän kuvaa sijaishuoltopaikan muutoksia. Hän kuvaa oloaan pelinappulana olemisena. Minna kadottaa oman merkityksellisyytensä ja yksilöllisyytensä. Pelinappulana eläminen ei voi olla vaikuttamatta Minnan käsitykseen oasta itsestään. Kokemuksista voi seurata kuulumattomuuden, sivuun jäämisen sekä näkymättömyyden tunteita. (Pösö 2004, 118–119.)

Minna: ...Kyl se aina silleen kun vaihtuu missä sä oot ja oot tullut tutummiks niiden ohjaajien kaa, varsinkin sun omaohjaajien kaa ja ehkä niiden nuorten kaa, riippuu vähän... Ni se sit sut tavallaan irrotetaan siitä jonnekin muualle. Ja sit mä koin tosi stressaavana kaikki tämmöset käytännön jutut, et se itse muutto, piti miettii miten mun tavarat siirretään ja sitten nää kaikki osoitteenmuutosjutut. Et mä oon käyttäny joskus semmosta sanontaa ku tuntuu et ois ollu joku tämmönen pelinappula mitä vaan siirrellään paikasta toiseen.

Minna: ...Sit mul kävi silleen et mä en oikeestaan niinku mul meni luottamus siihen et mua ei enää siirretä. Koska noit oli kuitenkin sillee muutama niin sit mul meni siin jossain vaihees se luottamus kokonaan. Et sit lopus mä olin lähtövalmiina koko ajan et jos mulle nyt ilmoitetaan et ”sä meetki tonne” ni mä en sit pystynyt pysyy kiinnittyneenä siihen paikkaan mis mä olin, et mä olin lähtövalmiina varmuuden vuoks.

Yksi tärkeä asia, jonka Minna ottaa esille on luottamuksen rikkoutuminen siihen, ettei sijaishuoltopaikkaa tarvitse enää muuttaa. Muidenkin haastattelemini nuorten kokemuksissa esiintyy luottamuksen rikkoutuminen. Näin Emmi kuvaa luottamuksen ohenemista ja vaikeutumista:

Emmi: ...Luottamus on petetty niin moneen kertaan. Mul on tänä päivänä vielä vaikee luottaa ihmisiin, et mä oon aina varpaillaan mitä tapahtuu seuraavaksi, jos mä meen sanoo jotain mun menneisyyden asioita. Mul on aina se, että mitä tapahtuu seuraavaksi

Emmi: ...Se, että kun on ripoteltu ympäri, eikä oo kertaakaan päässy luottaa kunnolla siihen ihmiseen. Et ainaku on päässy rakentamaan sen oman suhteen niin sit se on aina petetty silleen et on siirretty uuteen paikkaan

Emmi: ...Et se on ku oravanpyörä. Se hetkeks stoppaa ja sit alkaa taas uusiksi ja taas mennään.

Emmi käyttää ilmaisua petetyksi tulemisesta. Se voi kertoa myös surusta tai vihasta muita ihmisiä kohtaan, joiden koetaan olevan välinpitämättömiä. Vaihtuvien ihmissuhteiden ja elämänympäristöjen ”oravanpyörässä” Emmi ei uskalla kertoa menneisyydestään, kun seuraukset voivat olla arvaamattomia. Emmin tapa kuvailla elämäänsä

muuttuu, kun hän kertoo viimeisimmästä sijaishuoltoapaikastaan. Emmi käyttää ilmaisua ”pelastava laitos”. Ei voi välttyä ajatukselta, että taustalla on kiitollisuutta, iloa ja onnen tunnetta.

Emmi: ... Et siellä niinku tuettiin harrastuksii ja kaikkii. Mä olin heti ihan onnellinen siitä, mä mietin monta kertaa, et onkohan tää se paikka missä mua pystytään auttaa. Ja pystynkö mä näille kertoo kaiken. Mä niin kuin yritin usko siihen, mut mä en pystyny uskoo. Mä sopeuduin kuitenkin nopeesti sinne ja tykkäsin olla siellä.

Emmi: ... Jos mä en ois päässy sinne, niin mua ei varmaan ois tässä. Et se oli ehkä se pelastava laitos mulle. Mä olin tosi hankalassa tilanteessa silloin kun mä menin sinne.

Sijaishuoltoapaikkojen muutokset voivat johtaa uusiin hylkäämiskokemuksiin ja ovat nuorelle tätä kautta haitallisia. Etenkin näin on tapauksissa, joissa sijaishuoltoapaikan muutoksia on jouduttu tekemään useita. (Kempainen 2000, 116.) Tätä kuvaa molempien, sekä Minnan että Emmen kokemukset. Molemmat olivat olleet sijoitettuna useampiin sijaishuoltoapaikkoihin ja he kokivat tullessaan petetyiksi uuden sijaishuoltoapaikan muutoksen myötä. Kuitenkin Minna kuvaa kuinka sijaishuoltoapaikka voi olla nuorelle vääränlainen, jossa tarvittavaa tukea ei pystytä tarjoamaan ja Emmi puolestaan kokee yhden sijaishuoltoapaikan olleen hänelle pelastava. Vaikka sijaishuoltoapaikan muutokset eivät ole nuoren edunmukaisia, voi se joskus olla ainoa ratkaisu nuoren tilanteeseen.

Minna ja Emmi kuvailevat molemmat, kuinka sijaishuoltoapaikan muutokset ovat rikkooneet luottamuksen ja tuottaneet pettymyksen tunteita. Sijaishuoltoapaikan muutoksiin liittyvät tunteet ovat horjuttaneet pysyvyyttä sijaishuoltoapaikkaan esimerkiksi sen kautta, että aikuisiin ei ole uskaltanut luoda luottamuksellista suhdetta, joka on pysyvyyden kannalta ensisijaisen tärkeää (esim. Groop 2021). Tästä syystä sijaishuoltoapaikkojen muutoksiin liittyviä tunteita ei voida sivuuttaa, kun tutkitaan pysyvyyttä. Toisaalta ilman sijaishuoltoapaikan muutoksia, nuoren elämäntilanne olisi voinut mennä huonompaan suuntaan. Tämä kuvaa sitä, kuinka sijaishuoltoapaikan muutokset voivat olla niin pelastavia, kuin rikkoviakin.

7 Sijaishuollon jälkeinen aika

7.1 Itsenäistymiseen valmistautuminen

Sijaishuollon jälkeinen aika, eli itsenäistymisen aika, jäi omassa tutkimuksessani suppeammaksi kuin muut sijaishuollon aikana pysyvyyteen vaikuttavat tekijät. Pysyvyys sijaishuollon aikana kuitenkin vaikuttaa merkittäväksi itsenäistymisen aikaiseen ja sen jälkeiseen pysyvyyteen elämässä. Osa sijaishuoltoon sijoitetuista nuorista pysyvät sijaishuoltopaikassa, kunnes he täysi-ikäistyvät. Sijoitettujen nuorten on vaikeaa sopeutua ja valmistautua tulevaan aikuisuuteen. Nuorilla voi olla haasteita täyttää yhteiskunnalliset vaatimukset liittyen koulutukseen, työllistymiseen, asumiseen, terveydenhuoltoon ja emotionaaliseen tukeen. (Jones 2019, 260.)

Groopin mukaan (2021, 257) lastensuojelulaitoksissa itsenäistymisharjoittelu ajoittuu usein 16–17 vuoden ikään ja omilleen muutetaan 18 vuoden iässä. Poikkeuksena ovat nuoret, jotka muuttavat takaisin esimerkiksi vanhempien luokse. Lastensuojelulaitoksesta on kuitenkin muutettava viimeistään pois täysi-ikäisenä. Poikkeuksena voi olla jälkihuollon sijoitus lastensuojelulaitokseen, mikäli nuorella ei ole vielä itsenäistyessä paikkaa mihin mennä. Groopin tutkimuksessa sijaishuollosta itsenäistyneet nuoret kokivat hylkäämisen tunteita sekä he tunsivat tulleen pakotetuiksi muuttaa pois sijaishuoltopaikasta. Osa nuorista ei ollut vielä 18 vuoden iässä valmiita muuttamaan pois sijaishuoltopaikasta. Monien täysi-ikäistyneiden nuorien kohdalla elämänlaatu huononi, sillä myös tuen tarjoaminen väheni radikaalisti itsenäistyessä, ja he joutuivat selviytymään suurimmaksi osaksi omillaan. Kaikilla laitoshoittoon sijoitetuilla nuorilla ei ole mahdollisuutta sijoituksensa jälkeen muuttaa esimerkiksi omien vanhempien luokse. Vanhempien luona asuneille nuorille asumisen jatkuvuus omassa kodissa on useissa perheissä normaali käytäntö.

Sarianna Reinikaisen (2009, 93, 97) mukaan sijoitetut nuoret ovat itsenäistymisen suhteen epäoikeudenmukaisessa asemassa siitä syystä, että he eivät saa sellaista tukea, jota oman perheensä luona asuvat nuoret usein saavat. Hänen tutkimuksessaan nuorisokotiin sijoitetuista nuorista täysi-ikäistyneet nuoret kokivat yksinäisyyttä, joka johtui siitä, että heillä ei ollut läheistä aikuista, johon olisi voinut tukeutua.

Minnan kohdalla sijoitusta sijaishuoltopaikassa pystyttiin jatkamaan ennen tuettuun asumiseen muuttamista. Tässä on kyse edellä mainitusta jälkihuollon sijoituksesta. Jälkihuollon sijoitus lastensuojelulaitokseen voi olla osalle nuorista hyödyllistä, mikäli he eivät ole valmiita siirtymään suoraan itsenäiseen elämään. Valitettavasti kuitenkin jälkihuollon sijoitus on poikkeuksellista ja pääsääntöisesti nuoret muuttavat itsenäistymisen

jälkeen joko omaan asuntoon tai tuettuun asumiseen (esim. Groop 2021). Erilaisten asumismuotojen tarjoaminen ehkäisee asunnottomuutta sekä vahvistaa pysyvyyttä suhteessa työpaikkoihin ja opiskeluun. (Jones 2019, 275.) Nuorille voidaan eri puolella Suomea tarjota tuettua asumista tai kriisiasumista asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi, mutta myös itsenäistymisen tueksi (Reinikainen 2009, 84).

Minna kuvailee itsenäistymisen aikaa ja kuinka hän pystyi jatkamaan asumista sijaishuoltopaikassaan. Minna myös kokee, ettei hän ollut valmis vielä muuttamaan omilleen.

Minna: ... Mä aattelin etten pärjää yksin. Ja just sen takii mä en muuttanu siihen tukiasuntoon heti kun mä täytin 18, ni se oli se et mä en ollu mitenkään valmis asumaan tavallaan yksin ni [sosiaalityöntekijän nimi] jatko sitä sit laitoksen puolella jonain aikuisen avohuollon sijoituksella. Olin ollu sillo joku neljä kuukautta 18.

Tämän jälkeen Minna muutti tuettuun asumiseen sijaishuoltopaikastaan. Minnan mukaan muutto tuettuun asumiseen oli hänelle vaikeaa. Minna myös kuvailee tuen saamisen vähentymistä tuetussa asumisessa.

Minna: ... Se tuli jotenki tosi nopeesti. Et se koko laitoksen toiminta meni huonoon suuntaan.

Minna: ... Et esimerkiksi siinä [sosiaalityöntekijän nimi] jälkihuoltopäätöksessä oli ne tietyt asiat mitä tukea pitäisi olla, ni mä en saanu tyyliin mitään niistä ja sitte tota, no siinä oli pari semmosta valitusta tullu naapureilta ja sitten tää uus johtaja ilmoitti, että mul on viikko aikaa lähtee siitä ja samoin sosiaalityöntekijälle ja sosiaalityöntekijällä oli viikko aikaa ettii mulle uus koti...

Minnan tuettu asuminen järjestettiin viimeisimmän sijaishuoltopaikan tukiasunnossa. Minna joutui nopealla aikataululla muuttamaan tuetusta asunnosta pois, sillä päätöstä ei voitu jatkaa. Minna myös kokee, että sijaishuollon aikaiset kokemukset sijaishuoltopaikan muutoksista ja niiden kautta syntynyt epävarmuus jatkuu edelleen. Minna kuvailee, kuinka hänen tässä hetkessä tulee pian muuttaa pois tuetusta asumisesta:

Minna: Mä sain just kuulla, että tän vuoden aikana mä muutan tosta pois et mul tuli se sama pelinappula fiilis mikä oli alaikäisenä vaikka mä oonki nyt jälkihuollossa. Koska tässä on pääsyynä et (sosiaalityöntekijän nimi) ylempää ihmiset ovat katsoneet, että "hei Minnahan on nyt 21 et sen pitäisi pärjätä jossain missä ei ole tuettua asumista" ... Et tavallaan mä en voi ite taaskaan vaikuttaa tähän ja must oli tosi surullista huomata

tässä parin kuukauden sisällä, että tavallaan vaik jälkihuollossa on, niin tää on edelleen.

Itsenäistymiseen liittyy usein vapauden tunne, joka voi johtaa päihteidenkäyttöön tai muuten rajattomaan käytökseen. Erityisesti tämä korostuu niiden nuorten keskuudessa, jotka ovat eläneet tiukkojen sääntöjen ja rajojen keskuudessa lastensuojelulaitoksissa. Itsenäistyminen voi aiheuttaa myös negatiivisen kehän nuoren elämässä etenkin sillä tavoin, että nuori ajautuu itseään vahingoittavaan toimintaan. (Groop 2021, 257–258.) Rajaton käytös itsenäistyttyä alkoi Emmi kohdalla. Emmi kuvailee toimintaansa sillä, että hän halusi kokeilla millaista elämä oli sijoituksen ulkopuolella. Vaikka Emmi muutti itsenäistymisen jälkeen turvallisen tutun perheen luokse, hän kokee, että hän ei saanut itsenäistymiseen tarvittavia valmiuksia. Emmi oli asunut lähes koko elämänsä sijaishuollossa, joten hänellä ei ollut käsitystä ”normaalista” elämästä. Kuitenkin lopulta jälkihuollon tuen vastaanottaminen auttoi Emmiä. Erityisesti ne nuoret, jotka ovat eläneet pitkään sijaishuollossa, tarvitsevat erityistä tukea itsenäisyyteen valmistautumiseen, sillä sijoitetuilla nuorilla on elämässään ollut haasteita, jotka voivat jatkuva myös itsenäistyttyä (esim. Groop 2021).

Emmi: Et sit mä niinku muutin vähän semmosen mun sijaisperheen kaa. Ne yritti pitää mut oikeella tiellä, mut sit ne ajo mua myös väärälle tielle ja sit mul alko vähän rajumpi elämä. Mä halusin kokeilla millaista tää maailma on, ku mulle ei kerrottu minkälaista itsenäistyminen on, miten sä hoidat Kela asiat, raha-asiat ja kaikki nää. Mä lähin vähän lujempaa ja sitte vähän ajan päästä mä sain kuulla miten mä oon sössiny mun elämän. Mä otin jälkihuollon siihen mukaan ja nyt mä oon ollu jälkihuollossa kaks vuotta.

Seuraavassa kerrontaotteessa Emmi kuvailee, kuinka itsenäistymistä tulisi harjoitella jo sijoituksen aikana. Hänen mukaansa rajaton käytös johtuu siitä, että osa sijoitetuista nuorista ei ole saanut tarpeeksi tukea itsenäistymiseensä, joka johtaa nuorelle epäsuotuisiin asioihin.

Emmi: Harjoittelee sitä itsenäistymistä ja käydä yhdessä läpi, et mitä se itsenäistyminen tarkoittaa. Et moni niinku tuoltakin oli lähteny ihan tyhjän panttina. Eikä ne oo ees ymmärtäny, et mitä se ees tarkoittaa. Et ne on lähteny ottaa lainoja...

Nuori ei aina saa tarpeeksi tukea itsenäistymiseensä. Monien nuorien kokemus on, että sijaishuoltoapaikasta lähtö on kerrasta poikki- ratkaisu. (Reinikainen 2009, 77.) Tuen

vähyys itsenäistymisen kynnyksellä ja sen jälkeen näkyy usein taloudellisina huolina, jotka voivat kasautua veloiksi. Velkaantuminen puolestaan aiheuttaa turvattomuutta ja voi ajaa nuoren pahimmillaan asunnottomuuteen. Tästä syystä tuki taloudellisissa asioissa olisi sijoitetuille nuorille erityisen tärkeää. (Groop 2021, 259.)

Emmi kuvailee, kuinka hän ei tiukkojen sääntöjen ja rajoitusten ympärillä pyörineessä elämässä pystynyt kasvamaan yksilölliseksi aikuiseksi.

Emmi: ... Mut se rajaaminenkin, jos sun koko lastenkotielämä on yhteydenpidonrajoituksia, liikkumisvapauden rajoituksia, sä oot ollu silmätikun alla koko ajan niin ei siitä... Sä et niinku pysty kasvamaan sellaseks mikskä sä olisit ite halunnu...

Itsenäistymisen suunnittelu näyttäytyy tärkeänä, kun puhutaan sijoitetuille nuorille tarjotusta tuesta. Itsenäistymisen suunnittelu edistää turvallista siirtymistä sijaishuoltopaikasta itsenäiseen elämään. (Reinikainen 2009, 84). Tutkimustulosten perusteella itsenäistymisen suunnittelussa on otettava huomioon nuoren omat lähtökohdat itsenäistymiseen. Tutkimukseeni osallistuneilla nuorilla oli hyvin erilaiset lähtökohdat itsenäiseen elämään. Huolellinen itsenäistymisen suunnittelu vaikutti siihen, kuinka omia asioitaan pystyi hoitamaan itse. Tuen ja itsenäistymisen suunnittelun puute näyttäytyi nuoren itsenäisen elämän kannalta haastavaksi. Tuen saaminen ja elämän suunnan kääntäminen ei kuitenkaan ole koskaan liian myöhäistä ja tutkimukseeni osallistuneet nuoret kokivat saaneensa tukea myös jälkikäteen.

7.2 Pysyvyyttä edistäviä asioita sijoituksen jälkeisessä elämässä

Pysyvyyden tärkeys ei pääty sijoituksen loppumiseen. Sijoitetun nuoren sijaishuollon aikaiset kokemukset pysyvyydestä ovat läsnä täysi-ikäistyessä. Pysyvyys itsenäisessä elämässä voi tarkoittaa asuinpaikan, opiskelupaikan, taloudellisen tasapainon tai esimerkiksi ihmissuhteiden pysyvyyttä. Mikäli pysyvyyttä sijaishuollon aikana ei ole saavutettu, voi itsenäisessä elämässä tulla vaikeuksia eri osa-alueilla. (Esim. Groop 2021.) Tässä luvussa käsittelen itsenäistymisen suunnittelun tärkeyttä pysyvyyden edistämisessä nuoren itsenäistyessä. Nuorella tulee olla tarvittava tieto ja voimavarat itsenäiseen elämään, jotta pysyvyys eri elämän osa-alueilla toteutuisi.

Mikon kohdalla asiat olivat sijoituksen aikana edenneet hyvin ja Mikko kokee olleensa valmis itsenäisyyteen. Mikon elämä oli tasapainossa ja hänellä oli tulevaisuuden suunnitelmia. Mikko pääsi harjoittelemaan itsenäisyyttä itsenäistymisasuntoon ennen siirtymistä varsinaisesti itsenäisyyteen. Näen itsenäistymisasunnon hyvänä perustana itsenäisyyteen valmistautumiseen, joka voi edistää pysyvyyttä myös jatkossa omassa asunnossa. Itsenäistymisasunnossa harjoitellaan normaalia itsenäistä elämää sijaishuoltotai-kan tuella. Itsenäistymisasunnossa harjoitellaan kodin huolenpitoa, joka voi edistää paikkaperustaista pysyvyyttä myös jatkossa omassa asunnossa.

Mikko: ... Mä pääsin sinne itsenäistymiskämpään ja mä olin sen loppuajan siellä... Olin mä ehkä enemmän kuin puol vuotta, ehkä kahdeksan kuukautta. Se oli ihan periaatteessa nytki ku mä asun ihan itsenään, et ainut ero siihen se, että mä kävin yläkerassa osastolla syömässä... Muuten se oli ihan itsenäistä ja semmosta... Et ainoo mikä oli, oli se et kotiintuloaika et käytävällä oli kamera ja siitä seurattiin kotiintuloaika.

Mikko: ... Et kyl siit itsenäistymiskämpästä oli jonkin verran hyötyä. Ei se ois noin helpoo ollu jos mä olisin sieltä osastolta suoraan lähteny.

Toinen asia, joka Mikon mielestä tukee pysyvyyttä itsenäisessä elämässä, on jälkihuollon tuki, jossa voidaan käydä läpi esimerkiksi paperiasioita. Sijaishuoltoon sijoitetuilla nuorilla aikuisilla on jälkihuolto-oikeus, joka tarkoittaa mahdollisuutta ottaa vastaan jälkihuollon tarjoamaa tukea. Tukeen kuuluu sosiaaliohjaus, jota nuoret voivat halutessaan ottaa vastaan. (Groop 2021, 258).

Nuorilla voi olla hyvinkin erilaisia tarpeita jälkihuollon tuen suhteen. Jotkut tarvitsevat enemmän taloudellista avustusta, kun taas toiset voivat tarvita tukevampaa apua, kuten tuettua asumista. Talousasioista huolehtiminen edistää pysyvyyttä sen kautta, että taloudellinen tilanne on tasapainossa ja nuori aikuinen pystyy tarjoamaan itselleen arkeen tarvittavat välttämättömyydet sekä maksamaan vuokran ja näin ollen pitämään nykyisen asunnon (esim. Groop 2021).

Mikko kuvailee sosiaaliohjauksen merkitystä itsenäisessä elämässä. Mikko kokee hyötyvänsä erityisesti taloudellisesta ohjauksesta. Myös henkinen tuki on tärkeää, on oma työntekijä, jolle voi aina soittaa.

Mikko: Mul ei oo muita tarpeita kun tehdään (työntekijän nimi) kans noita paperiasioita. Mä en osaa tota politiikkaa lukee en sitten yhtään. Et jos vaikka tarvii asumistuen tarkistusta tai näin niin kyl mä soitan aina (työntekijän nimi) ja tuun tänne sitten

tekemään sen. Ja jos ei oo ketään muuta kehen nojautuu tommosissa asioissa niin tietää et voi tänne sit aina olla yhteydessä.

Myös Emmillä on jälkihuollon tuki. Emmi ei kokenut, että olisi saanut jälkihuollon tukea, mutta hän kuitenkin mainitsee, että hän on jälkihuollon avulla pysynyt päihteettömänä. Itse pidän tätä tutkijana isona asiana ja pysyvyyden edistäjänä itsenäistymisen jälkeenkin. Myös harrastuksen tukeminen voi olla nuoren elämää kannatteleva asia, etenkin jos harrastus on nuorelle itselleen tärkeä. Emmin kokemus jälkihuollon tuesta on siis enemmän henkinen, kuin Mikolla konkreettinen.

Emmi: ... Mä en oo saanu mitään jälkihuollon tarjoamii tukia. Mut se, että ne on nytte viimesen kahden vuoden aikana pitäny mua päihteettömänä, et kyl mul on siinä pari takapakkiiki tullu, mut muuten et... Tukee mua harrastuksissa ja kyl jos mä pyydän apua ni ne on auttanu mua...

Kannattelevaksi tekijäksi itsenäistymisen kynnyksellä koettiin sijaishuoltoapaikassa muodostuneiden tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuus. Valitettavan usein itsenäistyessä nämä ihmissuhteet katkeavat. Yhteydenpito sijaishuoltoapaikassa muodostuneisiin ihmissuhteisiin koettiin tärkeäksi sen vuoksi, että heidän kanssaan oli jaettu yhteisiä kokemuksia. Näin ollen yhteydenpito ei ulotu vain ohjaajiin, vaan myös muihin sijoitettuihin nuoriin, joiden kanssa arkea on jaettu. (Groop 2021, 258–259.) Omassa tutkimuksessani tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset pystyivät melko hyvin ylläpitämään näitä suhteita itsenäistymisenkin jälkeen. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret aikuiset puhuivat hyvin vähän sijaishuollon aikaisista ystävyys-suhteista, sen sijaan ohjaajien rooli korostui. Monen kohdalla ohjaajat itse pitivät nuoriin yhteyttä ja kutsuivat heidät kylään sijaishuoltoapaikkaan tai soittelivat muuten vain kuulumisia. Välittäminen nuoresta sijaishuollon jälkeenkin edistää nuoren itsetuntoa ja kertoo hänen olevan merkityksellinen (esim. Groop 2021). Toisaalta nuoret tuottivat myös turhautumista suureen vaihtuvuuteen, jolloin entisessä sijaishuoltoapaikassa oli töissä enää vain muutamia tuttuja ohjaajia.

Mikko: ... Nyt lähiaikoina oon käyny vähemmän (entisessä sijaishuoltoapaikassa), koska oikeestaan se loppuaika kun mä olin siellä, niin siellä kävi semmonen suhina niitten ohjaajien kesken et siel vaihtu viikoittain, joka viikko tuli uus naama sinne ja joka viikko joku ilmoitti, että lähtee sieltä pois. Et jos mä nyt menisin sinne käymään, niin mä tuntisin ehkä kaks ohjaajaa sieltä...

Mikko: ... Paskaltahan se tuntu ja paskalta se tuntuu edelleen, koska haluis käydä useemmin kahvilla. Mut turha sinne on mennä, jos ei tunne ketään.

Muita tärkeitä itsenäistä elämää kannattelevia tekijöitä ovat opiskeluun tai työelämään kiinnittyminen, mahdollisen seurustelukumppanin löytyminen ja ystävien tuki. Ihmissuhteiden rooli itsenäisessä elämässä on erityisen tärkeää siinä mielessä, että ne voivat tarjota korjaavia kokemuksia, mikäli nuorella aikuisella on taustallaan esimerkiksi sijoituksen aikaista luottamuspulaa. Ihmissuhteiden kannattelevuuden kannalta on tärkeää, että ihmissuhteet ovat tasapainoisia, tukevia ja voimavaraistavia. (Groop 2021, 259.)

7.3 Sijaishuoltopaikkojen muutosten kehittäminen nuorten omasta näkökulmasta

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret saivat itse kertoa, kuinka sijaishuoltopaikkojen muutoksia voisi kehittää. Kaikki nuoret olivat jo itsenäisessä elämässä ja he jäsensivät asiaa nykyhetkestä käsin. Näen sijaishuoltopaikkojen muutosten kehittämisen tutkijana erityisen hedelmälliseksi siitä näkökulmasta, että nuoret itse kertovat oman näkemyksensä asiasta. Nuoret ovat omien kokemuksiansa asiantuntijoita.

Emmin, Mikon, Oonan ja Minnan kerronnassa nousee esille, että sijaishuoltopaikkojen muutoksia ei tehtäisi hätiköidysti, jotta aikaa ajatustyölle sekä sopivan sijaishuoltopaikan etsimiseen olisi riittävästi. Minna nosti esiin myös lastensuojelun talouteen liittyviä kysymyksiä lastensuojelutoiminnan kehittämisessä. Emmi puolestaan korostaa myös muiden hoitotahojen tärkeyttä nuoren kokonaisvaltaisessa tukemisessa.

Minna: No ensinnäkin se, että ei tavallaan mitenkään hätiköidysti siirretä ketään minnekään vaan just niinku tarkasti mietitään et se paikka mihin ajatellaan siirtää, niin onko se just se paikka mikä voi auttaa sitä nuorta vai ajatellaanko niin, että sieltä ostaminen on vaikka halvempaa kuin muualta, koska lastensuojelun pitäisi olla sellaista, että siinä ei todellakaan mentäisi raha edellä. Et se selvitetäis ettei sit tulis ylimääräisiä siirtoja, ettei sit huomata, et hei, ei tää oo sopiva paikka...

Emmi: ... Se, että perehdyttäis siihen nuoren historiaan paremmin. Ja jos se on kykeneväinen sun kanssa, niin juttelisitte siitä mitä se haluaa. Ja ettisitte ne oikeet hoitotavat. Et miten sä pystyt auttaa sitä oikein ennen kun tulee tämmösiä tapahtumaan. Et mä oon ite sen kannalla, et alusta asti pitää lähteä selvittää, et oisko jostain terapiasta apuu, mitä hoidollisia tarpeita sä tarviit, ooks sä hoitoon tarvittava. Ja semmonen laitos mis olis oikeesti osaava henkilökunta...

Sekä Oona, että Mikko korostivat nuoren omaa vastuunottoa. He näkevät, että oma käytös vaikuttaa myös sijaishuoltopaikan muutoksiin. Lisäksi avoin keskustelu nuoren kanssa koettiin tärkeäksi. Oonan mielestä lastensuojelun oikeudellistuminen on nykyään ongelmallista, sillä nuoria ei pystytä rajaamaan samalla tavalla kuin ennen. Ymmärsin asian niin, että rajojen kautta myös sijaishuoltopaikan muutoksia ei tarvitsisi tehdä niin paljon.

Oona: No se riippuu siitä nuoresta, jos se nuori ite halua muuttuu niin tottakai niitä ei tarvii tehdä sun elämässä. Ku aika monet nuoret on silleen, et ei mua kiinnosta, emmä välitä, niin sit se ei... Tottakai taas ne hoitajat tai ne lastensuojelut kaikki nää, niin ne halua vaan auttaa sitä nuorta. Mut jos se se nuori ei muutu, niin ei sille asialle voi mitään.

Oona: ... Ja noi niin kuin kaikki noi sosiaalityöntekijät ja lastensuojelut, et ne paljon enemmän juttelis siitä tilanteesta, et mitä se nuori oikeesti halua...

Oona: Toivoisin, että siellä laitoksessakin olisi niitä rajoja samalla tavalla kuin ennen vanhaan. Se auttais nuoria, koska kun mä olin nuori, niin ne auttoi. Se on nuorista tyhmää, mutta se on hyväksi sille nuorelle.

Mikko: ... Tulee ehkä mieleen se, että se nuori pelaa jotain arpapeliä. Et siit tuntuu, että sille on osunu paskoja laitoksia justiin sen kohdalle ja se tekee kaikkensa et saa vaihdettu taas sijoituspaikkaa niin kauan et se saa löydettyä jonku hyvän missä sillä on hyvä olla.

Mikko: ... Mutta siinä kohtaa jos se on itestä kiinni, niin se on itestä kiinni. Peiliin katsomisen paikka.

Mikko koki, että osa nuorista saattoi vaihtaa sijaishuoltopaikkaa useasti sen vuoksi, että lopulta löytyisi paikka, jossa nuoren olisi hyvä olla. Mikon ajatus ei ole kaukaa haettu, sillä Tarja Pösön (2004, 117–118) tutkimuksessa koulukotinuorista, osa nuorista saattoi ajaa itseään siihen tilanteeseen, että sijaishuoltopaikkaa vaihdettaisiin. Nuoret saattoivat poistua sijaishuoltopaikasta luvatta tai käyttäytyä muutoin rajattomasti. Mikäli nuori ei koe oloaan sijaishuoltopaikassa hyväksi, on ymmärrettävää, että he keksivät keinoja päästä seuraavaan sijaishuoltopaikkaan.

8 Pohdinta

Tutkimukseni aiheena on sijaishuoltopaikan muutoksen kokemuksia sijoitettuna olleiden nuorten aikuisten kertomana. Tutkimuskysymyksenäni on, millaista kerrontaa sijoitetuina olleet nuoret aikuiset tuottavat kokemuksistaan laitossijoituksen pysyvyydestä ja

sijaishuoltopaikkojen muutoksista. Olen teorian ja metodologisten valintojen kautta etsinyt haastattelemieni nuorten aikuisten kerronnasta sellaisia teemoja, jotka vaikuttavat pysyvyyden saavuttamiseen laitoshoidon sijaishuollossa. Sijaishuoltopaikan muutosten kautta olen etsinyt niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat sijaishuoltopaikan muutoksiin ja sitä kautta pysyvyyteen. Tutkimukseni tehtävänä on tuoda tietoisuutta nuorten aikuisten kokemuksista laitossijoituksesta, pysyvyydestä ja sijaishuoltopaikan muutoksista. Olen jakanut sijaishuollon ajan huostaanoton aikaiseen aikaan, sijaishuollon aikaiseen aikaan sekä sijaishuollon jälkeiseen aikaan. Pysyvyys ulottuu jokaiseen näistä ajoista.

Tutkimustulokset esiintyvät ajallisesti edeten huostaanoton ajasta päättyen sijaishuollon jälkeiseen aikaan. Huostaanoton aikaisessa ajassa nuoret aikuiset toivat esille sijoitustilanteessa esiintyneitä tunteita ja muistoja. Huostaanotto oli jokaiselle nuorelle aikuiselle suuri elämänmuutos, josta alkoi uudenlainen elämä sijaishuollon laitoshoidossa. Huostaanotto on lapsen tai nuoren elämään suuresti vaikuttava tapahtuma, josta alkaa uudenlainen arki (Groop 2021). Pysyvyyden kannalta nuoret aikuiset olisivat huostaanoton aikaisena aikana toivoneet ymmärrystä työntekijöiltä elämänmuutoksesta. Nuorille aikuisille oli jäänyt vahvasti mieleen esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden sanavalinnat, joita sijoitustilanteessa käytettiin. Näin oli erityisesti Oonan ja Emmen kohdalla. Lisäksi kaikki tutkimukseen osallistuneet kokevat, että heidän näkemystensä huomioonottaminen on tärkeää koko sijoitusprosessin ajan. Nuorien kuunteleminen esiintyi eri tavoin. Erityisesti Minnalla oli läheisin suhde omaan sosiaalityöntekijään ja Minna koki tulleen kuulluksi. Myös Emmiä osakseen kuunneltiin esimerkiksi kotiharjoitteluiden suhteen, joka edisti hänen kiinnittymistään sijaishuoltopaikkaan.

Sijoituksen edetessä nuoret aikuiset nostivat hyvin vahvasti esille merkityksellisten ihmissuhteiden vaikutuksen pysyvyyteen. Tärkeiksi ihmisiksi nousivat omaohjaajat, perhe, sukulaiset sekä ystävät. Toisaalta tärkeät ihmissuhteet olivat myös satuttavia, kuten Emmen ja Mikon kohdalla. Omaohjaajan rooli korostui monien kerronnassa ja omaohjaaja suhteet olivat onnistuneita pidempiaikaisissa sijaishuoltopaikoissa, joissa suhdetta pystyttiin luomaan ja ylläpitämään. Katkonaisissa sijoituksissa ohjaajasuhteet sekä suhteiden ylläpitäminen esimerkiksi perheeseen tai sukulaisiin olivat vaikeampia.

Sosiaalityöntekijöiden rooli nuorten aikuisten elämässä oli ollut vähäinen, mutta pidempiaikaiset ja tutut sosiaalityöntekijät selvästi tunsivat nuoren paremmin ja keskustelivat ja kuuntelivat nuorten näkemyksiä sijoituksen aikaisista päätöksistä. Sijoituksen aikaiset useat sijaishuoltopaikan muutokset aiheuttivat osassa nuorista aikuisista epäluottamusta työntekijöitä ja muita aikuisia kohtaan. Pidempiaikaiset sijaishuoltopaikat puolestaan

vahvistivat nuorten elämänkulkua myös sijoituksen jälkeen antaen nuorille tarpeelliset eväät tulevaisuuteen. Ne nuoret, jotka olivat saaneet sijaishuoltopaikassa rauhassa harjoitella itsenäistymistä ja joiden sijoituksen aikana oli saatu aikaan hyvää muutosta, pärjäsivät paremmin myös itsenäisessä elämässä. Lopuksi nuoret aikuiset saivat kertoa, minkälaisilla asioilla voitaisiin kehittää sijaishuollon sosiaalityötä. Mikko ja Oona nostivat esiin oman käytöksen muuttumisen ja muutoksen lähtevän nuoresta itsestä. Minna toivoo, että lastensuojelu ei toimisi markkinalogiikan mukaisesti, vaan päätöksiä tehtäisiin nuorten yksilöllisistä tarpeista lähtien.

Pysyvyys näyttäytyy siis moniulotteisena asiana ja useat sijaishuoltopaikan muutokset vaikuttavat sijaishuollon aikaiseen pysyvyyteen negatiivisesti. Mikäli nuoret saivat luotua uusia merkittäviä ihmissuhteita, ylläpitää muita ihmissuhteita, he saivat heidän tarpeitaan lähtevää hoitoa ja huolenpitoa, he kokivat tulleen kuulluksi ja ymmärretyiksi sekä heidän itsenäistymistään suunniteltiin tarpeenmukaisesti, edisti tämä pysyvyyden saavuttamista kaikilla elämän osa-alueilla niin sijoituksen aikana kuin sen jälkeenkin. Kaikista heikoimmassa asemassa pysyvyyden kannalta ovat ne nuoret, jotka ovat joutuneet kokemaan useita sijaishuoltopaikan muutoksia. (Esim. Reinikainen 2009; Stott & Gustavsson 2009; Eronen 2013; Garwood & Williams 2015; Greeno ym. 2018; Magee ym. 2019; Groop 2021.)

Tutkimusprosessi itsessään oli minulle tutkijana haastava. Nuorten aikuisten saaminen osallistumaan tutkimukseen oli vaikeaa ja aineistonkeruu aika venyi pitkäksi. Vaikka tutkimusprosessi itsessään oli haastava, oli tutkimuksen anti sen arvoista. Koen sosiaalityön tutkimuksen ja käytännön näkökulmasta, että kokemuksen omaavien äänen kuuntelu ja esiintuominen on tärkeää. Kokemukset tuovat tutkimukseen henkilökohtaisuutta ja samankaltaisia kokemuksia omaavat ihmiset voivat saada tutkimuksesta vertaistuellista tukea. (Riessman & Quinney 2005, 395, 405; Kaasila 2008; Eronen 2012, 37–44.) Tutkimukseni kautta niin tutkijat kuin sosiaalityöntekijätkin voivat oppia ymmärtämään, millaisia vaikutuksia sijaishuoltopaikan muutoksilla on nuorten elämään ja tätä kautta pysyvyyteen. Mahdollisesti tulosten esiintuominen voi vaikuttaa nuorten elämään sijoituksensa aikana suotuisasti, kun opitaan ymmärtämään nuorten elämämaailmaa paremmin. Parempaa tulosta tutkimuksella ei voisi olla.

Tutkimusprosessin aikana kävin läpi monenlaisia tunteita. Nuorten aikuisten kertomukset olivat koskettavia ja riipaiseviakin. Tutkimusprosessissa voi herättää erilaisia tunteita niin tutkijalle kuin tutkimukseen osallistujallekin erityisesti, mikäli tutkimusaihe on sensitiivinen (Eronen 2012, 55). Tunteet eivät nousseet vain minussa tutkijana, vaan

tutkimusprosessi nosti nuorissa aikuisissa esiin tunteita: osa herkistyi ajoittain ja osa taas koki kerronnan voimaannuttavana. Varmistin aina, että nuoret saivat keskeyttää haastattelun tai kertoa, mikäli aihe herättää heissä liikaa negatiivisia tunteita. Tutkijalla on eettinen vastuu tutkimusprosessista ja siitä, että tutkimus ei aiheuta tutkittavalle liiallista takkaa. Tutkijan on varmistettava, että tutkimukseen osallistujalla on tutkimuksen aikana turvallinen ja luottavainen olo. (Sikes 2010, 20–21.) Jokainen nuori aikuinen kuitenkin halusi jatkaa kerrontaa ja heidän mielestään oli aika tuoda esiin heidän äänensä. Tämä kosketti minua syvästi. Jokainen tutkimukseen osallistuja kertoi avoimesti omista kokemuksistaan, mikä yllätti minut. Ajattelin ennen haastatteluja, että aiheen sensitiivisyyden vuoksi nuori aikuinen ei välttämättä kertoisi kokemuksistaan niin avoimesti (esim. Eronen 2012). Myös elämän epäreiluus tuli esille kerronnassa. Kaikilla meillä on erilaiset lähtökohdat elämään, emmekä pysty aina vaikuttamaan omassa elämässä tapahtuviin kokemuksiin. Olen kiitollinen jokaiselle osallistujalle, sillä he osoittivat suurta rohkeutta, herkkyyttä ja avoimuutta.

Tutkimustulosten näkökulmasta koen, että sain vastauksia tutkimuskysymyksiin. Vastaukset eivät ole yksiselitteisiä eikä niitä pidä tulkita sokeasti. Tutkimukseni otanta on pieni ja se keskittyy yksilöiden omiin ajatuksiin, kerrontaan ja kokemuksiin. Tästä syystä tutkimustuloksia ei voi yleistää kaikkia sijoitettuihin olleiden nuorten aikuisten kokemuksiin. Tutkimustulokset pysyvyydestä ja sijaishuoltopaikkojen muutoksista kuitenkin antavat tietoa siitä, millaisina nuoret aikuiset voivat kokea sijaishuollon aikaista ja jälkeistä aikaa. Ne kertovat, millaiset kokemukset vaikuttavat pysyvyyden saavuttamiseen sijaishuollon laitoshoidossa. Itseäni jäi pohdituttamaan se, että olisivatko tutkimustulokset olleet erilaiset, mikäli olisin saanut haastateltavia enemmän. Kuinka erilaisia kokemuksia olisi tällöin noussut esiin? Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten aikuisten kokemukset sisälsivät sekä eroja että samankaltaisuutta. Tämä kertoo kokemusten yksilöllisyydestä ja siitä, että jokaisen ihmisen kokemukseen vaikuttavat hänen aiempi historiansa sekä siellä tapahtuneet asiat. Nuoren oma kokemus vakaudesta ja pysyvyydestä on eri elämäntilanteissa erilainen. Tulkinnat vakaudesta ja pysyvyydestä voivat muuttua erilaisten kokemusten ja elämän käännekohtien kautta. Useita sijaishuoltopaikan muutoksia kokeneet lapset ja nuoret suhtautuvat usein pysyvyyteen omassa elämässään epävarmuudella, sillä he eivät pysty luottamaan siihen, että heidän elämässään voisi olla pysyvyyttä ja vakautta. (Moran ym. 2020, 1115, 1120.)

Jatkotutkimuksen kannalta itseäni jäi kiinnostamaan, kuinka paljon tosiasiallisesti sijaishuoltopaikan muutoksia tehdään lastensuojelun sijaishuollossa ja millaisia vaikutuksia

sijaishuoltopaikan muutoksilla on suurempaa kokonaisuutta ajatellen. Suomessa tutkimusta sijaishuoltopaikkojen muutoksista on tehty todella vähän. Koen tärkeäksi, että tilastotietoa sijaishuoltopaikkojen muutoksista olisi saatavilla, jotta voidaan arvioida, onko sijaishuollon sosiaalityössä kehitettävää esimerkiksi sijaishuoltopaikan valintojen suhteen. Lisäksi tutkimuksellisesti olisi mielenkiintoista tietää, mitkä tekijät erityisesti vaikuttavat sijaishuoltopaikan muutoksiin ja miksi niitä tehdään paljon. Jo omasta tutkimuksestani voidaan päätellä, että sijaishuoltopaikan muutoksia tehdään yksittäisen nuoren kohdalla useita.

Sijaishuoltopaikan muutosten kehittämisen ja pysyvyyden edistämisen kannalta on tärkeää, että sijaishuoltoon siirryttäessä arvioidaan lapsen ja nuoren kokonaisvaltainen tilanne. Arviointiin liittyy myös kiinteästi sijaishuoltopaikan arviointi. Sosiaalityön tutkimuksesta saatua tietoa olisi tärkeää pystyä hyödyntämään sijaishuoltopaikan hoidon ja huolenpidon seurannassa. Lasten ja nuorten tarpeiden tulisi arvioida ensisijaisesti sijaishuoltoa suunniteltaessa, mutta myös tutkimuksessa, jotta sijaishuollon tarvetta voitaisiin arvioida yhä tehokkaammin. (Khoo ym. 2012, 906.) Esimerkiksi erilaiset moniammatilliset työryhmät, jotka arvioivat sijaishuoltopaikkojen palveluntarjontaa ja lapsen tai nuoren yksilöllisiä tarpeita sijaishuoltopaikan valinnassa ovat tärkeitä. Sijaishuoltopaikan valinnassa huomioon tulisi ottaa muun muassa lapsen tai nuoren aikaisempi sijoitushistoria, merkittävät ihmissuhteet, koulu, harrastukset sekä kuntoutukselliset tarpeet. Mikäli sijaishuoltopaikan valinnassa onnistutaan, vaikuttaa tämä pysyvyyden saavuttamiseen nuoren elämässä sijaishuollon aikana.

Lähteet

- Alhanen, Kai 2014: Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Raportti 24/2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere.
- Andenaes, Agnes 2012: From 'placement' to 'a child on the move': Methodological strategies to give children a more central position in Child Welfare Service. *Qualitative Social Work*, 11(5), 486–501.
- Bardy, Marjatta 2009: Lapsuus aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki, 17–46.
- Barkman, Johanna 2009. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 241–251.
- Bell, Tessa & Romano, Elisa 2017: Permanency and Safety Among Children in Foster Family and Kinship Care: A Scoping Review. *Trauma, Violence & Abuse* 18(3), 268–286.
- Bold, Christine 2012: *Using Narrative in Research*. Sage Publications.
- Camia, Christin & Habernas, Tilman 2020: Explaining change in content of life narratives over time. *MEMORY* 28(5), 655–668.
- Chambers, Ruth & Crutchfield, Rashida & Willis, Tasha & Cuza, Haydee & Otero, Angelica & Carmichael, Heather 2017: Perspectives: Former foster youth refining the definition of placement moves. *Children and Youth Services Review* 73, 392–397.
- Clark, Shelby & Palmer, Ashley & Akin, Becci & Dunkerley, Stacy & Brook, Jody 2020: Investigating the Relationship between Trauma Symptoms and Placement Instability. *Child Abuse & Neglect* 108, 1–10.
- Eronen, Tuija 2012: Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 1713. Tampere.
- Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 4/2013. Tampere.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino 2018: Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.): *Monen kodin lapset*. Gaudeamus. Tallinna, 7–19.
- Freundlich, Madelyn & Avery, Rosemary & Gerstenzang, Sarah & Munson, Sara 2006: Permanency Options and Goals: Considering Multifaceted Definitions. *Child and Youth Care Forum*, 35(5/6), 355–374.
- Frey, Lauren & Cushing, Gretta & Freundlich, Madelyn & Brenner, Eliot 2007: Achieving permanency for youth in foster care: assessing and strengthening emotional security. *Child and Family Social Work* 13(2), 218–226.
- Garwood, Molly & Williams, Sarah 2015: Differing Effects of Family Finding Service on Permanency and Family Connectedness for Children New to Versus Lingered in the Foster Care System. *Journal of Public Child Welfare* 9(2), 115–133.
- Greeno, Elizabeth & Strubler, Kevin & Lee, Bethany & Shaw, Terry 2018: Older Youth in Extended Out-of-home Care. *Journal of Public Child Welfare* 12(5), 540–554.

- Groop, Katarina 2021: Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuolosta aikuistuneiden kokemuksista. *Janus* 29(3), 249–266.
- Heino, Tarja 2009: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki, 52–75.
- Hämäläinen, Kati 2012: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D56/2012. Helsinki.
- Hänninen, Vilma 2018: Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Ps-kustannus. Jyväskylä, 188–208.
- Jedwab, Merav & Xu, Yanfeng & Keyser, Daniel & Shaw, Terry 2019: Children and youth in out-of-home care: What can predict an initial change in placement. *Child Abuse & Neglect* 93, 55–65.
- Jones, Loring 2019: Remaining in Foster Care After Age 18 and Youth Outcomes at the Transition to Adulthood: A Review. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 100(3), 260–281.
- Juhila, Kirsi 2018: Aika, paikka & sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.
- Kaasila, Raimo 2008: Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & E.Nurmi, Kari (toim.): Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 41–67.
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari 2001: Finnish Children in Foster Care: Evaluating the Breakdown of Long-Term Placements. *Child Welfare* 80(5), 513–527.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015: Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global.
- Kekoni, Taru 2004: Koulukoti kertomuksena. Teoksessa Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43. Helsinki, 331–352.
- Kemppinen, Pertti 2000: Lasten- ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Kustannusvalmennus P & K Oy. Vantaa.
- Khoo, Evelyn & Skoog, Victoria & Dalin, Rolf 2012: In and out of care. A profile and analysis of children in the out-of-home care system in Sweden. *Children and Youth Services Review* 34(5), 900–907.
- Kitinoja, Manu 2004: Koulukoteihin sijoitetut lapset lapsityypeinä. Teoksessa Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43. Helsinki, 97–118.
- Kitinoja, Manu 2005: Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus tutkimuksia 150. Saarijärvi.
- Konijn, Carolien & Admiraal, Sabine & Baart, Josefiene & Rooij, Floor & Stams, Geert-Jan & Colonnaesi, Christina & Lindauer, Ramon & Assink, Mark 2019: Foster care placement instability: A meta-analytic review. *Children and Youth Services Review* 96, 483–499.
- Kuula, Tarja & Marttunen, Matti 2009: Laitoksessa rikosten vuoksi. Selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaan otetuista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 89. Humanistisen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 12. Helsinki.
- Känkänen, Päivi 2004: Hämärän peitto. Ilmaisutaidot ja tarinat aikatilan tekijöinä nuorten kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43. Helsinki, 214–235.

- Laakso, Riitta & Enroos, Rosi 2016: Vierailloilla ovilla. Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(5), 506–515.
- Laakso, Riitta 2009: Arjen rutiinit ja yllätykset- etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto- Acta Electronica Universitatis Tamperensis 876. Tampere.
- Laakso, Riitta 2018: Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.): Monen kodin lapset. Gaudeamus. Tallinna, 103–127.
- Laine, Timo 2018: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 5. uudistettu ja täydennetty painos. Ps-kustannus. Jyväskylä, 29–50.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa 2016: Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Jaana 2020: Rakkautta ja rajoituksia. *Talentia*. https://www.talentia-lehti.fi/rakkautta-ja-rajoituksia/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=rakkautta-ja-rajoituksia Viitattu 15.12.2020.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008: Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari (toim.): Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 106–150.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Ps-kustannus. Juva, 163–187.
- Magee, Carly & Guhn, Martin & Schonert-Reichl, Kimberly & Oberle, Eva 2019: Mental well-being among children in foster care: The role of supportive adults. *Children and Youth Review* 102, 128–134.
- Moran, Lisa & McGregor, Caroline & Devaney, Carmel 2020: Exploring the multi-dimensionality of permanence and stability: Emotions, experiences and temporality in young people's discourses about long-term foster care in Ireland. *Qualitative Social Work* 19(5–6), 1111–1129.
- Puusa, Anu & Hänninen, Vilma & Mönkkönen, Kaarina 2020: Narratiivinen lähestymistapa organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat & menetelmät. Gaudeamus. Tallinna, 216–227.
- Puusa, Anu 2020: Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.): Laadullisen tutkimuksen näkökulmat & menetelmät. Gaudeamus. Tallinna, 145–156.
- Pösö, Tarja & Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru 2004: Koulukoti tutkimuspuheenvuorojen aiheena. Teoksessa Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.): Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43. Helsinki, 5–18.
- Pösö, Tarja 2004: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi.
- Reinikainen, Sarianna 2009: Nuorisokodista maailmalle: Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiästä selviytymisestä. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Riessman Catherine & Quinney, Lee 2005: Narrative in Social Work. A Critical Review. *Qualitative Social Work* 4(4), 391–412.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 17.11.2020.

- Saastamoinen, Kati 2010: Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Edita Publishin Oy. Helsinki.
- Salazar, Amy & Jones, Kevin & Amemiya, Jamie & Cherry, Adrian & Brown, Eric & Catalano, Richard & Monahan, Kathryn 2018: Defining and achieving permanency among older youth in foster care. *Children and Youth Services Review* 87, 9–16.
- Seltzer, Rebecca & Johnson, Sara & Minkovitz, Cynthia 2017: Medical complexity and placement outcomes for children in foster care. *Children and Youth Services Review* 83, 285–293.
- Sikes, Pat 2010: The ethics of writing life histories and narratives in educational research. Teoksessa Batmaker, Ann-Marie & Harnett, Penelope (toim.): *Exploring Learning, Identity & Power through Life History & Narrative Research*. Routledge, 11–24.
- Sinkkonen, Jari 2015: Huostaanotettu lapsi ja nuori. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Duodecim. Helsinki, 148–164.
- Steenbakkens, Anne & Van der Steen, Steffie & Grietens, Hans 2016: 'To talk or not to talk?': Foster youth's experiences of sharing stories about their past and being in foster care. *Children and Youth Services Review* 71, 2–9.
- Stott, Tonia & Gustavsson, Nora 2009: Balancing permanency and stability for youth in foster care. *Children and Youth Services Review* 32(4), 619–625.
- Sääskilähti, Nina 2011: Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 105. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Toledano, Nuria & Anderson, Alistair 2017: Theoretical reflections on narrative in action research. *Action Research* 18(3), 302–318.
- Törrönen, Maritta 2003: *Lasten arki laitoksessa*. Helsinki University Press. Helsinki.

Virallislähteet:

Lastensuojelulaki 417/2007

Liitteet

Liite 1. Suostumuslomake haastatteluaineiston käyttöön

Ennen haastatteluaineiston keräämistä allekirjoitat sopimuksen haastatteluaineiston käytöstä. Lisätietoja tutkimuksesta saat minulta Josiina Niemeltä numerosta [puhelinnumero] tai sähköpostilla joniemi@ulapland.fi. Toivon, että olet matalalla kynnyksellä yhteydessä, mikäli mikään tutkimukseen liittyvä asia mietityttää sinua. Informointikirjeessä on olennaista asiaa tutkimuksestani, luethan sen tarkasti läpi.

Haastatteluaineistoa käytetään pro gradu- tutkimuksen toteutukseen ja se on olennainen osa tutkimusta. Tutkimustulokset tulevat esiin Pro Gradu- tutkimuksessa. Haastateltavalla on mahdollisuus keskeyttää haastattelu tai rajoittaa sen käyttöä. Pro Gradu tutkimus julkaistaan sen valmistumisen jälkeen ja se on julkista tietoa. Haastatteluaineistosta poistetaan kaikki tunnistetiedot. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia sitä, että millaisia kertomuksia jälkihuolto- uoret tuottavat sijaishuoltopaikan muutoksista. Ohjaajani toimii yliopisto- lehtori YTT Liisa Hokkanen Lapin yliopistosta, liisa.hokkanen@ulapland.fi.

Haastatteluaineiston käsittelyssä ja säilyttämisessä noudatetaan henkilötietolain mukaisia ja tutkimuseettisiä käytäntöjä. Jo haastatteluaineistoa kerätessä tunnistetiedot poistetaan. Haastattelut litteroidaan, eli kirjoitetaan kirjalliseen muotoon. Tutkija on salassapitovelvollinen koko tutkimuksen ajan ja sen jälkeen. Pro Gradu- tutkimus on julkista tietoa, joka julkaistaan yleisesti luettavaksi.

Annan suostumukseni siihen, että haastatteluani käytetään Lapin yliopiston sosiaalityön Pro Gradu- tutki- muksessa ”Sijaishuoltopaikan muutoksien kokemukset jälkihuolto- nuorien kertomana”.

Päiväys: _____

Haastateltava

Tutkija

Allekirjoitukset: _____

Nimenselvennykset: _____

Liite 2. Haastattelurunko

VAIHE 1. Valmistautuminen haastatteluun

Esittäytyminen. Käymme läpi haastateltavan kanssa tutkimukseen olennaisesti liittyvät asiat. Allekirjoitetaan tutkimussopimus, mikäli näemme kasvokkain. Muutoin allekirjoitus voi tapahtua jo etukäteen jakamalla nuorelle suostumus, jonka hän allekirjoittaa. Käydään läpi haastattelun kulku ja rakenne.

VAIHE 2. Historia

Kuinka pitkä aika sijoituksestasi on?

Kuinka kauan olit sijoitettuna?

Millaisiin laitoksiin/muihin lastensuojelun sijoituspaikkoihin olit sijoitettuna?

Piirretään aikajana lastensuojeluhistoriasta sekä sen jälkeisestä elämästä, mikäli se on tarpeen.

VAIHE 3. Varsinaisen tutkimuksen haastattelukysymykset

Kuinka monta kertaa sijaishuoltopaikkaasi on jouduttu muuttamaan?

Tapahtuivatko sijaishuoltopaikan muutokset lyhyen/pitkän aikavälin sisällä? Tässä voimme piirtää myös aikajanan, mikäli nuoren on vaikeaa havainnollistaa tätä ajallisesti.

Sijaittivatko sijaishuoltopaikat kaukana kotoasi? Miten suhtauduit siihen?

Kerro vapaasti millaisia kokemuksia sijaishuoltopaikkojen muutokset ovat olleet sinulle?

Minkälaisia tunteita ja ajatuksia sijaishuoltopaikan muutokset sinussa herättivät/herättävät edelleen?

Kuinka sinun mielestäsi sijaishuoltopaikan muutoksia voitaisiin kehittää jatkossa sinun näkökulmastasi katsottuna? Mitä niissä pitäisi ottaa huomioon?

Liite 3. Informointiasiakirja

Hei jälkihuoltonuori!

Olen Josiina Niemi, viidennen vuoden sosiaalityön opiskelija Lapin yliopistosta. Tällä hetkellä työstän Pro Gradu- tutkimustani. Tutkimukseni aihe on ”Sijaishuoltopaikan muutosten kokemuksia jälkihuoltonuorien kertomana”. Tarkoitukseni on tutkia millaisia kokemuksia sijaishuoltopaikan muutokset ovat olleet nuorille nuoren oman äänen avulla. Tutkimuksen avulla pystyt vaikuttamaan lastensuojelutyön kehittämiseen ja syvemmän ymmärryksen saavuttamiseen niin asiakkaiden, työntekijöiden kuin organisaationkin tasolla.

Mikäli olet asunut lastensuojelulaitoksessa, siellä asumisesta on kulunut vähintään vuosi ja sinulla on kokemusta useammasta sijaishuoltopaikasta, olet oivallinen henkilö osallistumaan tutkimukseeni. Haastattelut toteutetaan yksilöhaastatteluina ja haastatteluiden aika ja paikka sovitaan sinulle sopivimmalla tavalla.

Tutkimuksessani ei tulla paljastamaan henkilöllisyyttäsi millään tavalla. Aineisto kerätään niin, että mitään tunnistetietoja tai haastateltavan henkilökohtaisia ominaisuuksia ei paljasteta. Nauhoitan haastattelut puhelimella, joka on suojattu salasanalla. Siirrän haastatteluaineiston haastattelun jälkeen muistitikulle, joka on vain minun henkilökohtaisessa käytössäni. Muistitikku säilytetään vain tutkijan tietämässä paikassa. Tutkimuksen valmistuttua haastatteluaineisto tuhoetaan. Tutkimus on täysin vapaaehtoinen ja voit perua osallistumisesi missä tahansa tutkimuksen vaiheessa.

Tulokset tulevat ilmi valmistuneessa Pro Gradu- tutkimuksessa. Pro Gradu- tutkimukset ovat yleisessä tiedeellisessä käytössä olevia tutkimuksia, joten ne ovat julkista tietoa. Pro Gradu- tutkimus julkaistaan tutkimuksen valmistuttua.

Mikäli olet halukas osallistumaan tutkimukseeni, ole yhteydessä suoraan minuun. Voit olla yhteydessä puhelimitse tai WhatsAppin kautta numeroon +358400806860 tai sähköpostilla osoitteeseen joniemi@ulapland.fi. Mikäli sinulla on lisäkysymyksiä tutkimukseen liittyen, ole rohkeasti yhteydessä minuun! Ohjaajanani toimii Lapin yliopiston yliopistonlehtori YTT Liisa Hokkanen liisa.hokkanen@ulapland.fi.

Sinulla on mahtava tilaisuus osallistua lastensuojelun ja laitoshoidon kehittämiseen tutkimukseen osallistumisen avulla. Lastensuojelun tutkimuksessa on pulaa nuorten oman äänen esiintuomisesta ja henkilökohtaisista kokemuksista.

Yhteistyöterveisin,

Josiina Niemi